

B 7

C A E S A R
OCH
H A N S T I D E H V A R F .

Akademisk Afhandling,

som

med Vidtber. Filos. Fakultetens samtycke

för Filosofiska gradens erhållande

kommer att offentligens försvaras

af

C A R L E R I K J O H A N R O G B E R G ,
af Smålands Landskap.

å

den Maj 1857,

p. v. t. . m.

U P S A L A .

C. A. LEFFLER, KONGL. AKAD. BOKTRYCKARE.

1857.

Inledning.

Det Romerska rikets vidd vid den tid, då *Cæsar* först uppträdde att med sin väldiga hand gripa den Romerska Örnens och i spetsen för republikens härar föra den till hittills föga eller alls icke kända länder och plantera den på hittills obekanta kuster, innefattade jemte Italien hela norra kusten af Medelhafvet från *Herculis Stoder* till viken vid *Issus*, med undantag dock af landet mellan *Macedoniens* gränser och *Pontus Euxinus*, *Traciens* ödemarker, hvilka, ehuru ofta genomtågade af Romarna på deras härfärder österut, likväl först efter *Cæsars* död genom *M. Crassus* år 27 f. Chr. och *L. Piso* år 9 f. Chr. bragtes till undergifvenhet och lydnad¹⁾. Närmare bestämdt innefattade sålunda det dåvarande Romarväldet utom Italien södra delen af *Transalpinska Gallien* (*Gallia Narbonensis*), det *Karthaginensiska Spanien*²⁾, *Macedonien*, *Achaja*, i *Mindre Asien* riket *Pergamus*, *Bithynien*, *Paphlagonien*, *Pontus*, *Cilicien*, *Syrien*, i *Afrika* *Karthagos* område, samt slutligen *Sicilien*, *Roms* första provins utom Italien, *Sardinien*, *Corfica* och de *Baleariska* öarna. Romerska Statens gränser omslöto likväl ännu blott hälften af det område, som de under *Augustus* och *Trajanus* omfattade³⁾, och dock har världen egt och eger ännu i våra dagar ett rike vidsträcktare än detta⁴⁾.

1) Först af *Vespasianus* blef landet förvandladt till Rom. provins år 74.

2) Ej *Cyrene* enligt *Niebuhr*, *Vorträge über Röm. Gesch.* III. 66.

3) *Merivale*, *Hist. of the Rom. under the Empire* I Cap.

4) "Romerska staten i form af en monarki under *Cæsarerna* har, betraktad till sitt areal-innehåll, uti absolut storlek, onekligen blifvit öfverträffad af det *Chinesiska* världsherraväldet under dynastien *Tsin* och östliga *Han* (30 år före till 116 år efter vår tideräkning), af *Mongolernas* världsvälde under *Dschingis-Khan* och af det *Ryska* *Europeiskt-Asiatiska* *Kejsarrikets* areal i våra dagar; men med undantag för allenast *Spanska* monarkien, sålänge denna hade *Nya* *Kontinenten* under sin spira, hafva aldrig så många genom klimat, fruktbarhet och läge gynnade länder lydt under en regent som i Romerska riket från *Octavianus* till *Constantinus*". *Humboldt*, *Kosmos*, Sv. Öfvers. II. 149 ff.

Vi känna, huru detta välde småningom uppnått denna sin vidd och storhet. I sjelfva dess första stiftelse se vi grundvalen för den egendomlighet, som skulle göra Rom till hvad det blef, på samma gång vi i brödrastriden mellan Romulus och Remus finna mythiskt antydd den inre motsats och strid, som genomgår hela Romerska historien. Den medborgerliga tapperheten och uppoffringen för staten såsom det högsta af allt, båda barn af de första Romerska tidernas hårda disciplin, skapade Roms världsherravälde; den inre striden, striden först mellan kasterna, sedan mellan ideerna, ammad i skötet af oligarkien, hvars tendens just är att så mycket som möjligt förstora afstånden mellan de olika elementer, hvaraf en stat är sammansatt, denna strid förde staten nära sin upplösning och försvann först tillika med friheten i den graf, despotismen för alltid beredde dem båda.

Långsamt, men säkert, hade den republikanska författningen närmat sig denna graf. Vid Cæsars tid stod den redan vid brädden af densamma. Cæsar nedstörtade den för alltid deri och lade deröfver grundstenen till den minnesvård, som af Augustus färdigbyggdes, efter Cæsars planritning, till en monarkisk thron. Men materialerna till denna byggnad togtogs redan af Cæsar nästan fullfärdiga; han blott ordnade den förvirrade massan och ingöt i de nya former, han åt den sökte gifva, lif och enhet genom den energiska och allt beherrskande kraften af sitt snille.

Betrakta vi nemligen den Romerska republiken under dess sista tider, så finna vi deri det kejsrerliga Roms tillstånd redan fullt utbildadt. Blott till skenet bestod den gamla författningen; man talade väl ännu om den Romerska "republiken", om de "fria" medborgarna — men i sjelfva verket hvori låg väl numera det republikanska i författningen om ej i anarkien, hvori hade man nu att söka medborgarnas frihet om ej i det fräcka sjelfsväldet? Det är just ett utmärkande drag hos upplösningen af en gammal kultur eller öfvergången till en ny, att "i den menkliga sammanlefnaden orden ej mera svara mot sakerna", och just i sjelfva detta ordens och skenets antagande såsom kontant mynt ligger ett ibland de kraftigaste förstöringsmedel för ett folk. Vi se institutionerna, ej mera i opinionen egande det förtroende, det moraliska skydd, hvilket för dem är nödvändigt, upplösa sig och så småningom sönderfalla, under det deras namn ännu länge kvarstå såsom ord utan innehåll. "Det hela är ett förhållande af falskhet

och lögn, som djupt angriper den offentliga och enskilda moraliteten". Detta tillstånd utgör en af dessa folkens djupa förvillelser, från hvilka de först långsamt uppvakna. Nedtyngda af matthet tyckas de i det längsta vilja kvarhålla den gycklande drömbilden af ett lyckligt fordom, liksom egde de under den feberaktiga dvala, hvori den moraliska slappheten och sjukligheten försänkt dem, om ej en full clairvoyance, åtminstone en aning om rysligheten att uppvakna till det närvarandes verklighet. De söka därför fördröja detta uppvaknande; men tiden, hvars kraft ingen kufvar och hvars kraf ingen ostraffadt trotsar, borttrycker snart bindeln från deras ögon och låter dem skåda deras sanna tillstånd. Dock kan det räcka länge nog, innan krafterna återvända i de uppväcktas lemmar, innan deras ögon förmå uthärda och fatta det ljus, som tidens aldrig uteblifvande Varde! låter stråla emot dem. Det är denna tids Romerska folk, på hvilket allt detta är så synnerligen tillämpligt. Sedan det arbetat sig trött på de yttre krigens och de inre stridernas stormiga tummelplatser och der uttömt sitt friskaste blod, der offrat sina ädlaste krafter, se vi å ena sidan inträffa den nödvändiga följd: ropet efter borgerliga rättigheter, efter likhet i makt och egendom, hvilken fordran nu uttalades med allt större rättmätighet, allt mera pockande anspåk, upplifvade af det retande behaget i den frihet och jemnlighet, hvaraf man redan satt sig i besittning, under det vi å andra sidan upptäcka de tydligaste spår af politisk slapphet och moraliskt förderf. Angrepp, plundring och mord hade länge varit den Romerska politikens bundsförvandter, Romerska medborgares blod hade strömmat för Romerska medborgares svärd, och de rikes ocker och hårdhet hade bragt borgerlig död och elände öfver tusental af deras utarmade och uthungrade likar. Kraftlöst och utmattadt, som det Romerska samhället nu var, men ännu i sin vanmakt hängifvande sig åt utsväfningens ytterligheter, kanske mest för att derigenom söka bortstorma de samvetsqual, hvilka de många segrarnas ärorika och lysande minnen med möda kunde mildra eller förjaga, väntade det blott på en hand, nog stark att gifva dödsstöten, eller en ande, mäktig att inblåsa nytt lif i den halfdöda kroppen och skänka kraft och helsa åt de förslappade lemmarna. Romerska våldets dödsstund var dock ännu långt aflägsen; det var blott republikens likbegängelse¹⁾, med hvars tillredelser man så länge

1) "Sed vides nullam esse rempublicam" skrifver Cic. Ep. ad Qu. Fr. III: 4. "Universam republ. esse deletam". Cic. Or. pro Sestio. C. 15.

sysselsatt sig, som nu snart skulle firas. Det är från randen af dess öppnade graf Ciceros och Catos mäktiga stämmor ännu ljuda för efterverlden, det är vid den vi se Cæsar falla, ett offer för en republikansk enthusiasm, som numera ej var eller kunde vara annat än frukten af en konstgjord och falsk exaltation, en slöja kastad öfver brottsliga passioner och oförnuftiga drömmier, hvilka icke en gång kunde deraf skyllas. Det är slutligen ur denna graf vi se den Romerska statskroppen uppstiga i en ny skepnad, besvuren till lif af Cæsars mäktiga ande och i hans blod invigd till den lysande och omfattande rôle, hvori den nu, med det kejserliga diademmet på sin panna, framträdde på världstheatern, för att der under ännu fyra århundraden vara den främste aktören. Det är Cæsars lif, som till dessa fyra århundradens historia utgör sjelfva förspelet.

Cæsars skarpa öga genomträngde den slöja, som för de mindre skarpsynta ännu skymde sakernas verkliga ställning och kom dem att ännu se lefvande och kraftfulla republikanska institutioner der, hvarest det blott fanns ruiner af en i sitt innersta söndersplittrad och till sitt fall skyndande statsförfattning, att se frihet, der det i sjelfva verket ej fanns annat än det mest tryckande slafveri. Oligarkiens och de exklusiva privilegiernas makt hade nått sin höjd, sjelfsväldet, vildheten, corruptionen kände ej mer några gränser, massans passioner voro lekverk för demagogernas nycker, provinsernas förtryck ohejdadt — allt antydde en hela samhället genomgående upplösning. En revolution var nödvändig för att hämma denna upplösning och återknyta de lossnade banden — och revolutionen stod redan för dörren. Men det behöfdes en man, uppväxt i dess sköte, medveten af dess svaga sidor, förtrogen med dess fordringar, men tillika mäktig att beherrska alla de olika elementer, som kämpade derinom, en man, som i anarkiens färd, i revolutionens misstag och olyckor, i republikens dödsryckningar studerat statens sjukdom och funnit botemedlen mot densamma, "liksom läkarkonsten just i sjukdomen finner helsans lagar", det behöfdes en sådan man för att leda denna revolution, och en sådan man föddes, "en man af sten och jern i stånd att bära allt, en man som egde den anfallande tigers spänstighet och snabbhet, obesvärad af några skrupler, aldrig förlorande det rätta ögonblicket, sjelfvisk, klokt beräknande och begåfvad med denna genomträngande blick, som aldrig lät sig missledas af andras ensidigheter, af öfvertro eller eget förhastande och hetta",¹⁾ en

1) Se Emersons "Representative Men", der detta yttras om Na-

man, som ej lät sig kufvas af svagheten eller ledas af theorien, en praktisk realist, som i ögonblicket såg, hvad som borde göras, snabbt kastade sig på sjelfva motståndspunkten, med åsidosättande af alla considerationer, en man slutligen, som hos sig sjelf egde sitt förnämsta hjälpmedel och begärde råd af ingen (Cic. Ep. ad Div. IV: 9: *Is utitur consilio ne suorum quidem sed suo*). När härtill kommer, att denne man leddes af en äregirighet lika gränslös, som hans snille var omfattande, samt genom sin mångsidiga bildning och den kosmopolitiska rigtningen af sina idéer var vida upphöjd öfver sin tid och dess fördomar — när vi betrakta allt detta, hela denna förening af storartade egenskaper hos en enda individ, då kunna vi äfven ana betydelsen af denna individs lif i en tidpunkt sådan som denna. — Vi vilja något närmare betrakta denna tids politiska och sedliga förhållanden.

Om man i allmänhet vid bedömandet af ett folks sanna värde och lycka ytterst måste antaga dess religiösa och sedliga ståndpunkt såsom den säkraste mätaren och den fastaste grundvalen för dessa, så erbjuder Romerska republikens sista tid i detta hänseende en föga tillfredsställande anblick. Den ångest, som i det Hannibaliska krigets första tider grep Romarna, skakade tron och förtröstan på de gamla gudarna och den dittills herrskande kulten. Mängden vände sig till nya och främmande föremål för sin dyrkan, senatens beslut i afsigst att förhindra detta onda blefvo utan verkan¹⁾, och efter Romarnas närmare bekantskap med Asien voro alla bemödanden att motverka detsamma förgäfves. Olika kulter från Mindre Asien, Syrien och Egypten flöto här tillsammans i en förnuftslös synkretism. Den gamla tron var försvunnen. De bildade hade genom bekantskapen med den Grekiiska filosofien

poleon. Det eger sin fulla tillämpning på Cæsar, hvars likhet med Napoleon man ej kan undgå att finna. Jfr. Schiern: Europas Folkestammar. Strombeck: Des C. Sueton. Tranqu. Leben des C. Jul. Cæsar. Übers. m. fl. Cæsar var Romersk i botten, och Napoleon var det äfven, ej blott till det yttre, utan ock i åsigter, i krigsplaner, i mod. I praktkärlek gaf han ej Cæsar efter; hans commentarier äro franska, men han stil är Cæsars, och på båda kan med skäl tillämpas. *le style c'est l'homme*. Napoleon drömde samma dröm om Rom som Cæsar — men under hvilka olika förhållanden? Cæsar egde dock mera mätta än Napoleon och var så till vida klokare, att han var försigtigare. Jfr. äfven Macaulay, Critic. and Histor. Essays Tauchn: Coll. I: 174, der en jemförelse framkastas mellan Cæsar, Cromvell och Napoleon. "The highest place in this remarkable Triumvirate belongs undoubtedly to Cæsar!"

1) Liv. 25: 1, Val. M. 1: 3, 4.

blifvit bragta till likgiltighet i religiösa ting eller till fritänkeri. Behovvet af en allmän religion började redan kännas. Det fanns redan en förkänsla om en stundande enhet, ej blott social utan äfven moralisk och religiös. Österlandets längtande aningar om en beherrskare, som skulle sammansmälta hela människoslägtet till ett helt, trängde fram till vestern och funno der ett genljud. Vergilianska sibyllans spådomar, som bringade de Hebräiska förutsägelserna till Italienarnes öron, profeterade dem en fridfull monarki, vare sig politisk eller moralisk¹). Det var först Christendomen, som gjorde denna enhet fullt möjlig och verklig, på samma gång den grundlade en ny motsats, hvilken den gamla världen ej kände, nemligen den emellan stat och kyrka. Dess kamp blef ej blott en yttre; den måste kämpa med statens innersta grundelementer. Endast en religion af himmelskt ursprung kunde utkämpa en sådan strid. Förföljelse kunde väl stäfja dess framgång för en tid, men endast göra dess grundsatser så mycket fastare, och följden blef, att, "när denna nya religion ännu blott räknade bekännare i tusental, vore dess omedvetna lärjungar redan millioner"²).

Af föraktet eller likgiltigheten för den gamla religionen blef sedernas förfall en nödvändig följd, och det moraliska förderfvet visade sig med ej mindre genomgripande verkningar i det enskilda än i det offentliga lifvet. Sedlighet, huslig lycka och allmänt utbredd medborgerlig trygghet och trefnad kände den Romerska världen väl aldrig i den mening, vi dervid fästa, men under ifrågavarande tid synas dock familjelifvets helgd, renhet i seder och personlig säkerhet alldeles försvunna³). Det följande skall mer än en gång derpå lemna bevis. Att deremot denna tid mer än de flesta andra erbjuder en mängd enskilda exempel på ovanlig karakterskraft och en lysande bildning, vågar ingen neka; svårare är att uppskatta tidsbildningen i allmänhet efter dess verkliga värde. Detta domslut är så mycket vanskligare att fälla, då vi finna renheten af sjelfva Ciceros smak ifrågasättas, och Lucullus och Hortensius beskyllas att "mera ha förnedrat än upplyftat den smak, de affecterade att gynna och beskydda", ett omdöme så mycket svårare att jäfva, då vi se män, sådana som just

1) Jfr Verg. Eclog. IV samt C. W. Böttigers anm. till Dante Div. Com. Inferno I: 79.

2) W. Wachsmuth, Allgem. Culturgeschichte I: p. 326 ff. Merivale l. c. 1 Cap.

3) Merivale, l. c. 20 Cap.

dessa, värdera hvarandra efter dyrbarheten af deras fiskdammar (Cic. Ep. ad Att. II: 1), prakten och öfverflödet vid deras måltider eller elegansen i deras dans¹). Men dessa och den generation, de tillhörde, voro dock med sina fel ännu i besittning af menskliga känslor. De borgerliga krigen hade visserligen tvungit dem att tillbringa sina tidigare år i lägret och sålunda beröfvat dem tillfälle att i hemmet göra sig förtrogna med det sociala lifvets ädlare och finare fordringar, under det den sedermera hastigt tilltagande rikedom, som tillfallit dem, neddragit dem i en smaklös härmning af österlandets sinnliga civilisation; men minnena af dessa krigs ryshligheter hade åtminstone lärt dem att bäfva tillbaka för utgjutande af medborgerligt blod. Den yngre generationen deremot hade inga sådana minnen, och de offentliga skådespelen samt den tilltagande vildheten i krigsbruken gjorde den alldeles känslolös: den rasade vildt. Den ville styra staten medelst anklagelser och mord, den ville återföra Sullas dictatorsdagar. Det är om denna blodtörstiga och tygellösa ungdom Cicero ofta med smärta och harm talar²). Den Grekiska bildningens framsteg i Rom, hvilka en tid tycktes lofva "i Rom en medtäflarinna till Grekland", åstadkommo i sjelfva verket en ganska ofullständig inverkan på nationalsinnets utveckling. Mellankommande omständigheter tillintetgjorde dess verkningar, och i Rom kom aldrig den tid, då vapnen gifvo vika för fredliga värf, och frukterna af ungdomens uppfostran fingo tillfälle att utveckla sig och mogna. Eröfringens ande blef den herrskande. Hvarje efterkommande generation blef allt mera nedsänkt i krig än dess föregångare, "de krigiska vapornas grumliga ström klarnade aldrig under sitt lopp, stridsfältet upphörde aldrig att ingjuta sina blodiga vågor i bildningens och vetenskapernas silfverflod"³).

Ett annat symptom af moralitetens allmänna förslappning var det begär efter njutning, som redan nu blifvit lifvets lösen, isynnerhet bland de högre klasserna, och närmast yttrade sig i den yppighet, som halftannat århundrade herrskade i Rom och derunder skapade "kanske det mest vidsträckta e-lände verlden någonsin skådat". Detta begär jemte Romarnas "medfödda sinne för de konster, genom hvilka mynt vin-

1) Merivale, l. c. 2 Cap.

2) Cic. ad Att. I: 19, 8: "libidinosæ et delicatæ juventutis." Ib. II: 7, 3: Megabochus (i. e. Curio) et hæc sanguinaria juvenus m. fl. Merivale, l. c. 2 C.

3) Merivale, l. c. 2 C.

nes och ökas", föranledde den nesliga snikenhet efter pennin-
gar, hvilken vi se utbildad till ett fulländadt system i de pre-
jerier, genom hvilka provinserna utarmades och förtrycktes, lik-
som i den corruption, som öfver allt gjorde sig gällande. Alla
försök att motverka detta förderf voro förgäfvade. Lagens ord
var i detta, såsom i de flesta fall, vanmäktigt. Orsaken här-
till skall lätt inses vid en blick på rättvisans handhafvande
i Rom vid denna tid.

Lagskipningen, Domstolarna äro den egentliga
grundvalen för hvarje fri författning, deras rättrådighet och
oafhængighet af alla partier är nödvändig. Sådant var emed-
lertid ej mera förhållandet i Rom. Der voro de lekbollar
för partierna, och de reorganisationsförsök, som gjordes, tyckas
ej borttagit de öfverklagade felen. Det var i senatorernas
hand rättvisan på de sista tiderna sjunkit till den djupaste
grad af corruption. Under de 40 år Equites sutit på rätt-
visans bänkar, säger Cicero (in Verrem), hade intet mål an-
tydt corruption¹⁾; nu deremot var sådan vanlig. Den för-
ändring i domstolarnas organisation, Pompejus verkade, för-
måde ej återställa deras fordna renhet och borttaga de in-
rotade missbruken. Det var ej att vänta någon sträng rätt-
visa under sådana omständigheter, då domarena ej den ena
dagen visste, hvem af dem den följande dagen skulle släpas
inför skranket. De blefvo ömsesidigt intresserade i hvarandras
strafflöshet. Hvad skulle man ock kunna vänta af de öfriga,
då sjelfva Pompeji rättrådighet t. ex. i hans uppförande med
afseende på Luculli förbättringar och inrättningar i Asien och
i hans alldeles motstridiga åtgöranden i Milos och i Gabinii
rättegångar synes misstänkt, och då vi höra sjelfva Cicero
"med en samvetlöshet i ton och en ligkiltighet, vida öfver-
träffande en lejd advokats fräckhet" försvara den för prejnings-
brott (de repetundis) anklagade M. Fontejus. Hans herrliga
och segrande tal mot Verres, denne man, som sjelf skröt öf-
ver sina utpräsnningar och sin rikedom, förklarande, "att den,
som stulit så mycket som han, kunde vara säker att finna
ingen domare obesticklig", utplåna ej denna fläck på hans
karakter. Sannt utropar Cicero sjelf om denna tid: "stat,
senat, domstolar äro blott tomma namn"²⁾. Våld, mord

1) Riddarnes illvilja och hat mot senatorerna samt partiskhet för
sina kreatur (publicani m. fl.) lemna dock ett föga hedrande vittnesbörd
om rättvisans handhafvande äfven under den tid, hon var under deras
(Equites) vård.

2) Ep. ad Qu. Fr. III: 4.

och plundring hörde till ordningen för dagen, öfverheten var af ingen betydelse; senat och folk, consuler och riddare voro i öppen fejd med hvarandra och endast våldet skipade rätt ¹⁾. Vi se slafstatens grundsats herrska i republiken Rom ²⁾. Vi se ett folk tillräckligt förderfvadt för att styras enligt despotismens grundsatser, hvilka just äro gjorda och bestämda för ett sådant folk, som det Romerska nu var ³⁾. I bredd med detta uppenbara våld gick den oförskämdaste corruption, desto förderfligare som man allt mer och mer begagnade folket såsom verktyg mot senaten. Denna skamliga corruption besmittade statens alla delar; ej blott rösterna vid embetsmannavalen voro fala, — så t. ex. betalades den först voterande Centurians röst (Praerogativa) med ända till 10 millioner sestertier eller 333,333 Rdr 16 sk. i Svenskt mynt ⁴⁾, — utan man lejde mördare att urvägenrödja sina motståndare, man besoldade ordentliga arméer, som på Forum och på gatorna levererade blodiga bataljer — och allt detta i allmänhet ostraffadt! Borde ej ett sådant sakernas tillstånd öfvertyga om monarkiens nödvändighet? Borde ej ett folk, som egde den minsta känsla af sitt elände — och det Romerska vid denna tidpunkt måste känna sitt — önska en läkare för sjukdomen, en kraftfull man, som kunde bringa det att öfverge sin apathi, sin sträfvan efter fysiska njutningar, sin concentration i sin egoism — allt följer af det öfveransträngda arbetet i den inre och yttre kampen!

Vid blicken på detta upplösningstillstånd, hvori statens hela inre och politiska lif vid denna tid befann sig, påtvingar sig nödvändigt betraktaren den frågan, hvar man egentligen har att söka det ännu upprätthållande elementet i Rom, hvar styrkan ännu låg i staten, i korthet: hvilken den grund var på hvilken en stundande monarki skulle kunna stödja sig, och hvilken del af den sjukliga statskroppen ännu kunde anses ega någon kraftigare friskhet? Denna frågas besvarande förer oss in på en annan, nemligen om Roms ståndsförhållanden vid denna tid. Dessa voro ganska invecklade. De gamla Patricierna, ursprungligen Roms enda egentliga

1) Cic. Orat. pro Sestio Cap. 15.

2) Geijer, Fattigvårdsfrågan I Art.

3) Ferguson, Om Borgerligt Samhälle VI: 1.

4) Ep. ad Qu. Fr. II: 15. Ambitus redit immanis. Numquam fuit par. — — vel HS centies constituunt in praerogativa pronuntiare. Jfr Schlosser, Universal-Hist. Uebersicht d. Gesch. der alten Welt und ihrer Cultur III: 1. 132.

borgare, representerades för närvarande blott af ett ringa antal familjer, och i stället se vi *Nobiles* såsom en ur den fria menigheten uppstigen adel, sammansatt af *Patriciska* och *Plebejiska* familjer. *Clienterna*, en lika ursprunglig beståndsdel af *Romerska* folket som *Patricierna*, hade upphört att med dem vara förenade genom den fordna helgden af en familjeförbindelse — då vi t. ex. se bland *Sullas Clienter* 10,000 slafvar, hvilkas herrar han låtit döda — och hade alltmåra sammansmält med *Plebejerna*, mot hvilka de fordom i *Patriciernes* leder kämpat¹⁾. Betrakta vi menigheten möter oss ett antal af 320,000 medborgare, som lefde på statens nådebröd och betalade det med våldsamerhet. Arbete ansågo de blott tillhöra slafven, och statens hela inrättning befodrade deras lättja. Men det fanns en medelklass, ett tredje stånd, som, ehuru decimeradt och nästan tillintetgjordt af *Sulla*, likväl efter fredens upplifvande hade återupprättat sin ställning trots *Patriciernas* bemödanden att undertrycka det. Denna klass egde jemte kärlek för frid och ordning äfven god uppfostran och bildning. De s. k. *Equites* utgjorde grundstyrkan af denna klass. Afvikande från sin första och ursprungliga bestämmelse såsom krigare hade desse *Equites* blifvit *Roms* störste och driftigaste affärsmän. De åtog sig leveranser, uppförandet af offentliga byggnader och andra arbetens verkställande, de förpaktade statsinkomsterna i provinserna och drefvo handel i stor skala. Hit hörde äfven styrelsens embetsmän, en klass, som det tilltagande concentrationssystemet nu hastigt upphöjt till en betydlig *corps*. De voro egentligen styrelsens skrifvare. Till denna medelklass räknades äfven de *Equites*, som sjelfva fästade sig vid de höga *patriciska* familjerna och eftersträfvade deras ynnest. Det var denna medelklass, som, med ständigt växande betydelse och fiendtlig både mot *Patricierna* och de lägre, nu börjat mogna för emottagande af en högre och värdigare kallelse, den nemligen att återställa och bibehålla jemmigten inom den häftigt skakade statskroppen och bryta senatens makt, men på samma gång hindra demokratiens urartande till pöbelvälde. Också se vi de förnämsta partiledarne stödjade sig på denna klass, hvilken utan tvifvel utgjorde det förnämsta elementet i den revolution, som frambragte monarkien.

Men det fanns en annan parallell kraft, som utifrån bildade den andra grundvalen för monarkiens byggnad, i det

1) Liv. II: 64. — *irata plebs interesse consularibus comitiis noluit: per patres clientesque patrum consules creati.*

den genom sin påträngande vigt gjorde behovet af ett mäktigt ingripande i den nuvarande sakernas ställning ännu mera kännbart: vi mena Provinserna och deras förhållande till hufvudstaden.

Först med Patriciernas och Plebejernas sammansmältande genom likheten i rättigheter, hvilka de ändtligen efter långvariga strider gemensamt delade, uppnådde Rom verklig inre sammanhållning. Det är nu, sedan författningen blifvit stadgad och den inre tvedräkten lagt sig, vi se Rom vända sig utåt; det är nu vi se begynna "den gyllene tidsålder af dygd och hjeltestorhet, som väckte Grekernas uppmärksamhet på det mäktigt franträdande barbariska folket och uppfyllde dem med beundran; en tid, som verlden blott en gång sett och på hvilken redan Cato en gång vemodigt blickade tillbaka" ¹⁾). Det är nu Rom så småningom samlar omkring sig de Italiiska nationerna och "börjar skapa Romare utanför Roms territorium" genom att med sig förena de underkufvade städerna och stammarna såsom Municipia ²⁾ och Socii ³⁾. Med kraftig hand sammanhöll senaten trådarna af det nät, som sålunda så småningom blifvit sammanspunnet öfver hela Italien. Republikens kolonier, befolkade af Romerska medborgare eller af Latiner, voro trogna vakter, utställda att upprätthålla lugn och samband. Länge uthärdade bundsförvandterna detta tillstånd, som med hvarje dag blef alltmera tryckande. De Puniska krigens ansträngningar bragte dock deras elände till sin höjd. Bundsförvandterna omkommo eller utarmades genom utskrifningar och krigsgärder. Nobiles, den nybildade Aristokratien, egde ännu större talent än de fordna Patricierna att förtrycka ej blott den fattiga hopen i Rom utan äfven de öfriga innevånarna i Italien. De herrskande betraktade staten såsom sin egendom, bemäktigade sig domänerna, fördrefvo med våld från angränsande fastigheter de obemedlade egare, som ej godvilligt ville afstå dem, och tillskapade just på detta sätt de latifundia, hvilka med tiden helt och hållet uppslukade de mindre jordegendomarna. De odlade fälten blefvo mestadels förvandlade i betesmarker för otaliga hjordar, vaktade af otaliga slafvar, hvilka äfven brukade hvad som af öppen åker bibehölls. Italiens fria befolkning omkom

1) Niebuhr, R. G. II: 523.

2) Dessa voro af 2 slag nemligen de, som erhöilo full Romersk borgarrätt, och de, som blott erhöilo privata, ej politiska rättigheter.

3) Hvilka blott fingo "jus commercii" och ej ens denna alltid fullständigt.

till en stor del genom hunger, då den på detta sätt ej hade något att lifnära sig med, eller också flyktade den till Rom, der den bildade en orolig pöbel, som fordrade att på offentlig bekostnad underhållas ¹⁾). Stora landskap lågo öde ej blott genom fiendens härjningar, utan ännu mera genom den Romerska senatens hämnd och förföljelser mot dem, som på något sätt visat sig motsträfviga under kriget. Så förklarades Campanien, Italiens fruktbaraste land, för Romersk statsegendom, dess fria innebyggare afrättades eller bortfördes i slafveri och blott en hop frigifna och handtverkare kvarlemnades i Capua, för att till Roms båtad odla den kringliggande nejden ²⁾). Ändtligen höjde den ädle Tib. Sempromius Gracchus sin stämman för återupprättandet af den utdöende Italiska folkstammen, och från hans tid och måhända just utgången från honom ³⁾ se vi ideen om vinnande af full Romersk borgarrätt alltmera utbreda sig hos bundsförvandterna. Från hans dagar ända till Bellum Sociale uppträdde ingen utmärktare karakter på den politiska skådeplatsen utan att Italiens emancipation blef ett föremål för hans betraktelser eller åtgöranden, utan att bundsförvandterna i honom sågo antingen en tyrann eller en befriare. Emancipationsideen blef en vitalfråga mellan Rom och Italien, liksom sednare mellan Italien och den öfriga gamla världen ⁴⁾). Ingen fordran kunde vara rättmätigare än bundsförvandternas. De fingo i striden kämpa vid Romarnas sida och för Rom uthärda alla faror, offra lif och blod — hvarföre skulle de, som delade farorna, ej äfven dela fördelarna? Ingenting kunde vara billigare; men det var här ej blott fråga om förbättring i bundsförvandternas tillstånd, här gällde ännu mera; här var fråga om en radikal förändring af hela den Romerska författningen. Här gällde Roms genom århundraden vunna och genom århundraden häfdade supremati, och huru skulle väl den kunna upprätthållas, när Roms helt och hållet municipala författning ⁵⁾ nu skulle omfatta hela Italien? Huru skulle väl den redan svårtämjda massan på Forum kunna styras, om den mångdubblades genom alla Italiens stammar? Huru skulle en tillräcklig garanti för denna rätts verkliga

1) Schlosser, l. c. II: 2. 195, 281.

2) Jfr Livii åsigtter om dessa grymheter XXVI: 16.

3) "Pollicitus toti Italiae civitatem" heter det om honom hos Vellejus II: 2 och Adam, Rom. Antiqu., kallar hans förslag härom: "lex de civitate Italis danda."

4) Fr. Schiern, Europas Folkestammar I: 222.

5) Jfr Guizot, Hist. Gen. de la Civilis. en Europe, 2 Lec.

utöfning kunna lemnas stammarna i en tid, för hvilken det representativa systemet var helt och hållet främmande? Och hvar skulle gränsen sättas för denna rätt? Inseende omöjligheten att tillintetgöra dessa svårigheter, att försona dessa motsatser, betraktade hela Rom, såväl Aristokratien som massan, Italienarnes emancipationsidé såsom "en fräck tanke, ett ingrepp i en för dem alldeles främmande egendomsrätt." Dock funnos de, som tänkte och handlade annorlunda, och det är utan tvifvel i Italienarnes hopp om framgång åt dessa mäns fredliga sträfvanden för emancipationens sak vi böra söka skälet till deras långa tålmodighet att ej förr med vapen i hand göra sina anspråk gällande. Bland dessa emancipationens förfäktare se vi en M. Fulvius Flaccus, en Cajus Gracchus, en L. Apulejus Saturninus¹), hvilka båda senare för saken offrade sina lif. Liv. Drusus, djerf nog att beträda samma bana, delade dessas öde. Lex Varia de Majestate, som förklarade alla anhängare af Italienarnes naturalisation för statens fiender, tillintetgjorde hvarje förhoppning att på fredlig väg hinna till det önskade målet. Ständigt gäckade hade deras förtviflan stigit till sin höjd, och deras raseri utbröt slutligen i det blodiga Marsiska kriget²), denna kamp, om hvilken Vellejus säger, att "dess orsak var den allra rättvisaste, emedan de sökte medborgarrätt i en stat, hvars herravälde de med sina vapen upprätthållit"³). Först genom detta krig vunno äntligen bundsförvandterna det åsyftade målet⁴).

Följderna af denna förändring i förhållandet mellan Rom och bundsförvandterna visade sig snart. Roma var numera icke Italiens egarinna, hon var blott den första af halföns städer. Inom kort utplånade ock emancipationen de skiljaktigheter i seder och språk, som ännu funnos qvar. Rom blef Italiens verkliga hufvudstad. Dess portar öppnades för alla Italiens söner, och till denna stad, som hittills uteslutande varit "den privilegierade kastens fästning", strömmade nu från hela Italien, visserligen en mängd rika släkter att söka

1) Niebuhr, V. üb. R. G. II: 331.

2) Så kallades "Bellum Sociale" i sin början. En del deraf kallades B. Nolanum (Niebuhr, V. üb. R. G. II: 262). — Vellej. kallar det B. Italicum II: 15. Lex Licinia Mucia: "att ingen skulle få gälla såsom medborgare, som ej verkligen var det (esse pro cive, qui civis non sit)" anses såsom en bland de speciellare orsakerna till detta krigs utbrott. Se Cic. de Off. III. 11. Bredbergs ed. pag. 248 not.

3) Vell. II: 15.

4) Först genom Cæsar blef den Romerska medborgarrätten äfven utsträckt till Italiens nordligaste innebyggare.

sig ett nytt hem i skötet af den rikedom och bildning, som där möttes, men ett ännu större antal af städernas egna eller suburbana utarmade och oroliga befolkning. — Genom gifvande af Romersk medborgarrätt åt alla Italiens innebyggare hade Rom åt den gamla författningen gifvit ett djupt sår; utsträckningen af denna rätt än vidare gaf det gamla Rom dödsstöten. Roms municipala författning var oanvändbar vid statens oerhörda tillväxt. Forum blef samlingsplatsen ej för fria medborgare utan för köpta slafvar. Ej ens en representativ författning¹⁾ skulle nu, om man derom ännu haft något begrepp, kunnat i Rom upprättas till statens räddning. En republikansk regeringsform var ej längre tjenlig att vidmakthålla en så obäklig statsmachin. En monarkisk styrelse var nödvändig. Italiens emancipation hade gjort Rom moget för monarkien.

Det stora antal af nya medborgare, som Rom genom den Italienska emancipationen vunnit hade nemligen föga bidragit att öka dess verkliga vikt och betydenhet, men väl att öka oroligheterna derinom, då det numera för en demagog, en partiman, en embetskandidat var lättare att föra massor af för republikens verkliga intressen främmande medborgare till Rom och sålunda på Forum till sin disposition ha skaror af lejda anhängare, färdiga att genomdrifva alla hans önsknigar. När man nu härtill å andra sidan tager i betraktande, att det odrägliga tyranni, som från sjelfva Rom genom embetsmän och arrendatorer af statsinkomsterna²⁾ utgick till de främmande provinserna, vid denna tid nått sin höjd, hållande dessa olyckliga i ett vacklande tillstånd mellan sanguiniskt hopp och hopplös förtviflan, så må man ej undra på, att allt detta framkallade hos mången en profetisk aning om en stundande förändring, eller en klar tanke om nödvändigheten af en sådan förändring i sakernas närvarande skick; en tanke, som också utan tvifvel med tillväxande lockelse allt mer och mer började föresväfva de uppträdande demagogerna. En monarkisk usurpation af makten borde vid denna tid synas så mycket lättare, som alla förhållanden vittnade om behovet af en concentrerad enväldsmagt, och en usurpator utan svårighet kunde påräkna kraftigt bistånd af de förtryckta provinserna. Ett förhållande, hvarpå vi se de tydli-

1) Augustus gjorde dertill ett slags början genom att taga vota särskilt i de olika städerna. Sueton. Octav. C. 46.

2) Om publicani och pretorer, se Liv. 45: 18, 31: 39.

gaste bevis i Spaniens försvar för Sertorius samt i Catilinas ställning till de Cisalpinska Gallerna och Allobrogernas sändebud. Hvarje inkräktare, som lofvade försvara provinsernas sak var alltid säker om deras bistånd. På denna punkt stodo sakerna vid Cæsars tid, och hans skarpa öga var ej sent att upptäcka nödvändigheten af en förändring i provinsernas ställning på samma gång som denna förändring just ingick i hans plan, hvilken ej kunde vara annan än "ett verkligt nytt Rom, hvars lagstiftare han såsom konung ville blifva" ¹⁾). Derföre blef han ock den politiska emancipationens varma förfäktare, ett föredöme för Kejsarnas, isynnerhet Claudii, verksamhet. Det Juliska namnet var redan förut fästadt vid denna fråga genom "lex Julia de sociorum civitate" ²⁾), och det bästa beviset för Cæsars upprigtiga sträfvan för provinsernas bästa är den sorg, hvarmed de emottogo underrättelsen om hans död.

Graccherna hade sålunda fallit i sin kamp för folkets sak; flera tusen hade fallit med dem. Men partiernas hat hade ej slocknat. Från detta ögonblick fortlefde kampen mellan folket och oligarkien, om ock stundom skenbart afbruten, och slutade ej förr än då, när det "först af Italien och sedan af provinserna eröfrade Rom" slutligen kufvades af despotismen, hvilken på visst sätt just framkallades af demokratiens kamp mot oligarkien.

Snart framträdde emedlertid en man, som, ehuru utgången ur det lägsta stånd och helt och hållet utan storhet i karakteren, utan vetenskaplig och politisk bildning, blott genom sin utomordentliga fältherreskicklighet samt ryckt framåt af "den Italienska confederationens drifvande ström" uppsteg till högsta makten ³⁾). Denne man var *Cajus Marius*. Med lycka och tapperhet hade han kämpat mot Jugurtha i Afrika och slutligen tagit honom till fånga. Vid återkomsten till Rom möttes Marius af den underrättelsen, att de Barbariska Cimbrerna och Teutonerna öfversvämmat Öfre Italien, slagit consulerna Manlius och Cnæjus och nu härjande utbredde sig öfver landet. Marius sändes emot dem och med sin nybildade här samt med användande af den förändrade taktik,

1) Geijer, Fattigvårdsfrågan. 1 Art.

2) Schiern l. c. I: p. 229. Drumann, Gesch. Roms etc. III: 120. Vellej. II: 16.

3) Vell. II: 11, Niebuhr, V. üb. R. G. II: 315 ff., Merivale, l. c. 1 Cap.

hvars skapare han var¹⁾), besegrade han snart dessa horder och förskingrade dem alldeles. Triumpherande återvände han till Rom och från detta ögonblick var han en folkets förklarade gunstling på samma gång som han var ett föremål för Aristokratiens hat. Främst bland hans fiender stod *Lucius Sulla*. Denne, en man genom sin börd tillhörande Aristokratien, hvars supremati han ock i alla sina handlingar sökte återställa, var i många afseenden en motsats mot Marius. En i alla konster och vetenskaper bildad verldsman, klok, ärelysten och vältalig hade han i kriget mot Cimbrerna redan skördat äfven krigiska lagrar. Af börd och grundsatser tillhörde han sålunda Patricierna, Marius deremot kämpade i folkets intresse. Utbrottet af deras ömsesidiga fiendskap syntes redan nära, då en yttre mellankommande händelse för en tid hejdade dem: Bundsförvandterna rustade sig nemligen till ett anfall mot Rom.

Vi ha redan antydt, att C. Gracchi förslag att tilldela Roms bundsförvandter medborgarrätt kvarlefde hos dem i friskt minne. Nu syntes dem det gynnande ögonblicket vara inne, då de med hopp om framgång för sin rättvisa sak kunde framställa sina fordringar. De ville skörda frukterna för sina mödor i statens tjänst. Rom vägrade denna billiga begäran och kriget utbröt. Marsar, Lucaner, Peligner, Apulier och de ännu icke helt och hållet kufvade Samniterna, i förning med flere mindre folkstammar, reste sig mot den stolta staden med en enighet och kraft, som tydligen visade, att denna kamp länge varit förberedd och att de ämnade våga det yttersta. Väl vunno Roms gamla segervana fältherrar äfven nu en och annan seger, men Romarna, inseende faran af ett framtida förnyande af denna kamp, voro nog kloka att stanna vid dessa vunna segrar och lemna medborgarrätten såsom en fri gåfva åt hela Italien (genom *Lex Julia Papiria*). Marius hade äfven i denna strid häfdat sin krigarära, men den hade dock blifvit vida öfverstrålad af Sullas. Hatet och afundsjukan dem emellan fingo sålunda ny näring, och snart utbröt fiendskapen öppet.

Mithridates, konungen i Pontus, började nemligen nu sitt rättvisa krig mot Rom. Hans vidsträckta rike erbjöd honom en förträfflig här och alla hjälpmedel till en lång och lycklig strid. Senaten utnämnde Sulla till öfverbefälhafvare. Den

1) Niebuhr l. c. II: 322.

sjuttioåriga Marius förtörnades deröfver och genom folktribunen P. Sulpicius lyckades han med våld få befälet öfverflyttadt på sig. Då skyndade Sulla, för närvarande ännu sysselsatt med det s. k. Bellum Nolanum (se ofvan), till Rom, der han snart under en blodig kamp segrande intågade. Marius och Sulpicius togo till flykten.

Sålunda hade Rom fått en herrskare. — Men Sulla beagnade sin seger med klokhet och måtta, ehuru han lät döma till döden Marius och hans son jemte Sulpicius och nio af dessas anhängare. Sulpicius och några andra grepos och dödades, men Marius sjelf undkom. Ur många faror underbart räddad se vi honom slutligen bland Karthagos ruiner, tills han äfven derifrån snart måste fly.

Sulla sökte emedlertid fredligt ordna förhållandena i Rom. Consulatet för året delades af en Sullan, Cn. Octavius, och en Marian, Cinna. Sjelf öfvergick Sulla till Grekland. Men i Rom kunde ej lugnet länge bestå. Knappt hade Sulla lemnat staden, förrän Cinna, såsom Marianska partiets hufvudman, men med synbar sträfvan efter absolut makt, började väcka orostiftande förslager. Octavii motstånd och senatens beslutsamhet drefvo honom från Rom. Nu vann Cinna en vid Nola ännu kvarstående Romersk armé och återvände i spetsen för denna samt åtföljd af Marius och Sertorius m. fl. till Rom, besegrade Cn. Pompejus d. ä. och intågade i staden. Straxt började Marius hämnadens blodiga verk. De äldaste män mördades¹). Senaten och Sullanerna voro undertryckta. Utan val lät Marius utropa sig till consul (för 7:de gången) och Cinna till sin embetsbroder. Men Marius dog straxt derefter, mördandet afstannade, och Cinna samt efter honom Cn. Papirius Carbo styrde tyranniskt det efter Marii blodbad ännu af fasa darrande Rom.

Sulla hade emedlertid med mod och framgång kämpat mot Mithridates och trogen sin vana ej låtit sig afbrytas i fullbordandet af sitt påbörjade företag, oaktadt de tidningar, som inlupit från Rom. Hans maka och barn, en mängd senatorer och riddare samt andra vänner till honom och till den gamla författningen, hvilka alla för hans skull fått uthärda svåra lidanden, hade skyndat till honom och med trängna bö-

1) Det är Marius, som gifvit det första exemplet att massakrera och proscribera sina medborgare. Vell. (II: 28) påbördar orätt Sulla denna skam. Merivale, l. c. I Cap. p. 19, Anm.

ner sökt förmå honom återvända till Rom. Men förgäfves! Han ville först med ära sluta kriget mot statens fiender och derefter tänka på hämnd mot sina, "först utföra fäderneslandets sak, sedan sin egen." Slutligen efter tre års bortovaro vände han nu åter till Italien, rik på ära och guld samt i spetsen för en här, väl ej stor, men pröfvad, tapper och honom oinskränkt tillgifven. Marius d. y., Carbo och Sertorius väntade honom med en vida öfverlägsen styrka, men det Marianska partiet hade genom den äldre Marii död förlorat sin förra kraft, dess nya anförare saknade skicklighet, och missnöjet med deras styrelse var allmänt: omständigheter, som räddade Sulla och gjorde honom till segrare.

Förtröstande på sin lycka landsteg Sulla i Italien, slog dels sjelf, dels genom sina underbefälhafvare flera gånger sina motståndare¹⁾ och såg dessutom talrika och mäktiga anhängare biträda sin sak. Sertorius, lika klok som ädel, insåg, att Rom mot Sullas segrande framfart ingenting kunde uträtta och öfvergick därför till Spanien att der söka det skydd och den verkningskrets, som Italien ej mera erbjöd. Sulla deremot närmade sig alltmera Rom, ständigt ökande sin här med tillströmmande skaror af anhängare och vänner. Bland dessa var äfven den 23-åriga Cn. Pompejus, hvars fader, en hjälte under bundsförvandtskrigen, men i öfrigt en mycket tvetydig person ("diis nobilitatique perinvisus" såsom Cicero om honom yttrar sig), äfven hade understött Sulla.

Då nemligen Pompejus förnam Sullas anskande begaf han sig till Picenska landet²⁾ och anställde der värfningar för den återvändande segraren³⁾. Innevånarna följde honom villigt och tillbakaslogo Carbo. Sulla belönade Pompejus med Imperatorsnamnet⁴⁾. Från detta ögonblick sammanbinda sig Pompeji och Roms öden. Sulla, som redan trodde sig vunnit sitt mål, möttes emedlertid vid Roms portar af ännu en strid, den blodigaste och tillika den afgörande.

Alltsedan Bundsförvandtskrigen hade fortfarande visat sig fiendtliga rörelser bland stammarna i Italien. Isynnerhet bland Samniterna fortlefde ett bittert hat mot deras förtryckare. De ville nu begagna partiernas strid för att hämnas. Under

1) Vell. II: 28.

2) Vell. II: 29.

3) Plut. Pomp. 6.

4) Plut. Pomp. 8.

sken att understödja den yngre Marius och folkpartiet villede, anförda af den djerfve Pontius Telesinus, angripa sjelfva Rom och i grund förstöra staden, "emedan dessa vargar (Romarna), den Italienska frihetens röfvere, aldrig skulle försvinna förr än skogen, i hvilken de hade sitt tillhåll, blifvit nedhuggen" ¹⁾). Efter den vildaste strid segrade Sulla, som från denna dag antog namnet "den lycklige" ²⁾). Derefter intågade han i Rom.

Hade Marius varit grym i sin hämnd, så utförde deremot Sulla nu sin med ett raseri och en omensklighet, hittills okänd i den Romerska Historien. Hvarje hans handling tycktes blott andas begär efter mord och blod. Hans proscriptioner upplöste de heligaste band: kärlek, trohet, vänskap — alla mänskliga känslor syntes hos honom döda. Och icke blott inom staden rasade segraren; i provinserna utöfvades samma grymheter, hela städer förhärjades och innevånarna såldes eller bortskänktes till soldaterna såsom belöning. Sålunda uppkom den olyckliga inrättningen af s. k. Militär-colonier, som förut ej funnits, åtminstone ej hvilande på samma grunder, som Sullas. Sulla lät derjemte utnämna sig till Dictator, en värdighet som ej på 120 år funnits i Rom ³⁾). Att återupprätta aristokratiens sjunkande makt blef nu föremålet för hans bemödanden. Senatorerna återfingo domstolarna; Consulatet, som förut varit nästan uteslutande i Plebejernas våld, delades af en Plebej och en Patricier, tribuernas makt inskränktes o. s. v., under hvilket allt Sulla fortfor att utöfva sina grymheter mot de proscriberade och deras barn. Hans fiender föllo eller flydde. I Præneste hade Marius mördat sig med egen hand, då han såg sig urständ-satt att försvara staden. Sulla tågade dit och anställde ett af sina vanliga blodbad. Allt lydde segrarens befallningar. Sjelfva Pompejus fick erfara deras stränghet och vågade ej vägra lydnad. Blott en man fruktade ej att trotsa hans bud — och denne var Cæsar.

Här möter oss Cæsars namn första gången i historien, med hvilken det från detta ögonblick är för alltid införlifvadt.

Men han är, om ock den förnämste, dock ej den ende utmärkte bland sina samtida. Liksom vid Greklands stundande fall uppträdde äfven i Rom under denna brytningstid en mängd stora individer, vid hvilka Roms historia nu allt

1) Vell. II: 27.

2) Vell. I. c.

3) Vell. II: 28.

mer och mer sammanknyter sig. Ur det allmännas splittring framgingo de enskilda storheterna, ställande sig i spetsen för partierna, beherrskande dem och i olika, stridande intressen kämpande för återställande af den enhet, hvars behöf för staten var en nödvändighet, som alla lika kände och erkände. Bland dessa ha vi redan sett uppträda *Cn. Pompejus*. Hans karakter är full af motsägelser och derigenom nästan omöjlig att fullt klart fatta och bedöma. Början af hans bana låter oss skåda honom såsom en tapper krigare och såsom en statsman den der kände sin egen styrka och consequent följde den politik, han valt. I sina syften rent oligarkisk fruktade han dock ej, omgifven, såsom han var, af ett mäktigt anhang, att såsom en motvigt mot massans oroliga lynne och provinsernas hat verka för upprättandet och stadgandet af en medelklass, hvartill rika elementer redan nu, såsom vi sett, funnos i Rom. I sitt enskilda lif var han ren och enkel, och hans skicklighet i administrativa värf kan ej förnekas. Hans bildning var deremot medelmåttig, och hans naturgåfvor vida mindre lysande än hans lycka. Hedersnamnet "den store", som han erhöi af Sulla, kan han ej rättfärdiga, åtminstone synes af denna storhet föga spår i hans kamp mot Cæsar¹⁾.

Hyllande samma åsigter, som Pompejus, liksom han en *novus homo* och just under Pompeji skydd framträdande på den politiska täflingsbanan möter oss bland tidens store *M. Tullius Cicero*, i många hänseenden den störste bland dem alla. "Född i ett lågt stånd blef han genom sitt snille Pompeji, Cæsars och Catos like. Dygdig i ett brottsligt tidevarf, lagarnas försvarare under anarkiens brytningar, republikan bland de store, styrde och räddade han Rom"²⁾. Vida upphöjd öfver den tid, hvori han lefde, egde denne man ännu mod att tro på dygdens och förnuftets segrande kraft och hans fornromerska sinne kunde ej underkasta sig den tanken, att friheten var för alltid förlorad. Med en moderation och en conservatism i åsigter, som sällan förnekade sig, med ett sinne alltid vaket vid verkliga närvarande olyckor, men som lärt sig att dröja vid hvarje steg och att sätta det allmännas

1) Michelet (Hist. Rom. III: 94) bedömer detta förhållande utan tvifvel sannt: "Celui-ci (Sylla) jugea au premier coup d'oeil le vain et médiocre génie de cet heureux soldat. Il se leva à son approche, et le salua du nom de grand. A ce prix, il s'en fit un instrument docile."

2) Thomas, Essai sur les Eloges. Chap. X. p. 120.

gagn högre än all enskildt fördel "hyste Cicero aldrig en tanke, som ej afsåg republikens väl"; men han sökte det ej i den ena medborgarklassens uteslutande herravälde, utan i alla medborgarnes gemensamma och inbördes förening. Kanske var det just han, som först lärde medelklassen känna sin styrka. Redan hade han bidragit till, att de af Sulla åt senaten öfverlemnade domstolarna blifvit till Equites återställda, och han hade ock vid dessas intresse sökt fästa Pompejus. "Följande sin egen genius, ej hopens mening" hade sålunda "den nye mannen" redan brutit sig väg till statens högsta värdigheter¹).

En tredje lysande personlighet, hvars namn ofta möter oss i Cæsars historia och hvars kraftfulla hand förgäfves sökte motarbeta dennes planer, är *M. Porcius Cato Uticensis*, en ädling utan fruktan och utan fläck. Med en vidsträckt beläsenhet och hängifven den Stoiska filosofiens grundsatser hade han i främsta rummet valt till mönster sin farfars far, Censorn Cato. Blindt dyrkande hans minne ville han tillämpa hans grundsatser på sin tid, glömmande, att de numera voro nära ett sekel för gamla. Sålunda trädde han i olöslig kamp mot sin samtid, ej inseende, att den anda, "som gjorde den äldre Cato till sin tids utmärktaste man, ett föremål för allmän beundran", gjorde honom själf till "en pedantisk politicus och en scholastisk formalist", och att Censorns enkla och naturliga karakter hos honom ej kunde framträda annorlunda än såsom "ett system af förfinade, om ock omedvetna böjelser." Men liksom den äldre Catos har äfven hans namn med rätta öfvergått till efterverlden frejdadt och beundradt. Lucanus jemför Pompejus med den vördnadsvärda eken, majestätisk i sitt fall, Cæsar med Jupiters blix, som skonar intet, hvarken det heliga eller oheliga; "Cato", säger Merivale²), "skulle han ha liknat vid den klippiga udden, som, utmärkande de gamla gränserna för en inkräkande ocean, ännu motstod vågorna, under det grannklipporna redan voro uppslukade, och som blott genom ett smalt näs ännu sammanhänge med continentens fasta land."

En betydande plats i denna samling måste äfven tillerkännas *M. Licinius Crassus*, Spartaci besegrare, af någon äfven kallad "Roms störste grosshandlare." Det är också

1) Niebuhr, V. üb. R. G. III: 21, Geijer "Tal om Cicero."

2) L. c. Cap. 2.

isynerhet genom sina omfattande finansspeculationer och sin genom dessa grundade ofantliga rikedom han kanske mest inverkade på ställningar och förhållanden. Utan afskräckande laster, men också utan hänförande snille koncentrerade sig kring denne man Roms alla penningeintressen. Ehuru beskyld för snikenhet visade han sig dock, när omständigheterna så fordrade, ingalunda sparsam och återbetalade sitt anhangs ynnest genom att befordra dess planer. Mindre partiman, än mången af sina samtida, blef han den sammanbindande länken mellan senaten och Equites och en förmedlande tredje man mellan Pompejus och Cæsar.

Den mest moderate bland tidens store var dock *Q. Lutatius Catulus*, "en ärans man", som, ehuru ej mäktig att styra demokratien eller hejda senaten, dock såsom statsman kräver stor och allmän vördnad genom sitt understödjande af hvarje rättvis sak, vare sig den gällde folket eller aristokratien. Folket kallade honom ock "sin tillflykt", och i senaten innehade han många år främsta rummet (*Princeps Senatus*).

Slutligen har äfven *L. Licinii Luculli* namn förvärfvat sig en viss rätt att öfvergå till efterverlden. Hans ryktbarhet såsom representant af tidens yppighet i lif och seder må kallas sorglig så till vida, som han kan anses mer än någon annan ha bland sina landsmän uppdrifvit smaken för ett overksamt, förvekligande lefnadssätt; men han eger dock såsom krigare och ännu mer såsom en utmärkt administratör samt såsom en, åtminstone i sina bevekelsegrunder, sann patriot anspråk på aktning.

Hufvudsakligen med dessa medspelare uppträdde Cæsar på den politiska skådebanan, liknande dem i mycket, men i snillets fängslande och oemotståndliga makt dem alla öfverlägsen.

Den *Juliska* släkten räknas bland Roms aldra äldsta¹⁾, nämnes redan i Romuli tid²⁾ och uppsteg i republikens första århundraden till de högsta äreställen. Sagan låter den härstamma från sjelfva skönhetens gudinna, och vi se i berättelsen om detta gudomliga ursprung liksom en förutsägelse om, hvad hända skulle, då den släktens ättling, vi här ämna teckna, efter sin död upphöjdes bland sina förmenta gudomliga stamförvandters antal.

Den förste utmärktare medlem af denna släkt, hvars namn historien bevarat, är C. Julius Julus, Consul 389 f. Chr., från hvilken vi räkna en stor mängd ättlingar, beklädda med statens högsta värdigheter, såsom Præturen, Consulatet, ja till och med Dictaturen, hvilken enligt Livius³⁾ 352 f. Chr. varit nedlagd i en C. Julii Juli hand. Såsom en föga bemärkt man möter oss slutligen C. Julius Cæsar, fader till den store Dictatorn af samma namn. Hans moder, hvilken deremot omtalas såsom en ej mindre för sina dygder än för sin börd aktad qvinna⁴⁾, var Aurelia, dotter af M. Aurelius Cotta och Rutilia⁵⁾.

Hvad föräldramakten i Rom betydde, känna vi. Fadrens välde var envælde, makt öfver sina barns lif och död, deras uppfostran således också egentligen och nästan uteslutande i hans hand. Men äfven modren måste hos ett folk, der den sanna aktningen för qvinnan redan gaf henne en hedrad plats inom familjen och i det allmänna, ej vara utesluten från denna hennes skönaste omsorg. Historien har förvarat minnet af en Romersk moder, värd hvarje ädel människas beundran, i Cornelia⁶⁾, hvars namn fortlevver med Gracchernas — och hvem tvekar väl att egna Bruti maka sin vördnad eller att

1) Jfr Drumann l. c. III, samt "Stemmata gentium Roman., Proleg. Ed. Wahlström. Upsal. 1840.

2) Liv. I: 16.

3) 7: 21.

4) Plutarch. Cæs. c. 9.

5) Cic. Ep. ad Att. 12: 20. Brut. 22, 29, 30.

6) Niebuhr, V. üb. R. G. II: 268 m. fl.

erkänna Terentia¹⁾ hjeltmodigare än Cicero, Veturia ädlare än Coriolanus, Paulina starkare än Seneca?²⁾ Så berättas äfven Aurelia, en bland sin tids skönaste och snillrikaste qvinnor, ha ansett sina barns uppfostran som sin viktigaste angelägenhet³⁾ och isynnerhet älskat sin son Cajus⁴⁾. Denne, hvars utmärkta anlag redan tidigt röjde sig, öfverlemnades åt den lärde Galliske Rhetorn M. Antonii Gniphos ledning. Hans moders kärlek följde honom troget⁵⁾ ända till hennes död, hvilken inträffade år 54 f. Chr. kort före hennes sondotter Julias⁶⁾.

Af dessa föräldrar föddes i Rom den 12 i månaden Quintilis (sedermera just efter honom benämnd Julius) år 100 f. Chr. under C. Marii sjette och L. Valerii Flacci consulat den man, som i en framtid skulle uppstiga till väldet öfver nästan hela den då kända världen, *C. Julius Cæsar*. Han var sålunda 6 år yngre än Pompejus⁷⁾ och Cicero. Cæsar förlorade i sitt 16:de år sin fader⁸⁾. Redan förut hade han emedlertid börjat sin offentliga bana (87 f. Chr.), i det C. Marius, som var förmäld med Cæsars faster Julia, låtit välja honom till Flamen Dialis efter L. Cornelius Merula; ett embete, i hvilket han till följe af Marii död den 13:de Jan. 86 f. Chr. aldrig blef invigd⁹⁾.

Intill denna tidpunkt finnes nästan inga underrättelser om Cæsars lif, hvilket utan tvifvel oafbrutet egnades åt en omsorgsfull uppfostran. Härunder inträffade emedlertid inom Romerska staten händelser, hvilkas inflytande på Cæsars följande öden ej kan förnekas. Hit hör förnämligast kriget med bundsförvandterna, hvars verkningar på Roms och vår hjertes hela framtid blefvo af högsta vikt. Vi tro oss med skäl kunna fråga, om väl Rom någonsin skulle blifvit beherrskadt af någon Dictator, Triumvir eller ens af Cæsar, om ej genom den fred, hvarmed ofvannämnda krig afslutades, medborgarnes antal inom Rom blifvit ökad med en mängd olikartade tillsatser, främmande för de infödda medborgarnas intressen

1) Cic. Ep. ad Div. XIV: 2.

2) Herder, Ideer till Menniskohistoriens filosofi, III: 190.

3) Tac. Dialog. de Orat. C. 28.

4) Suet. Cæs. C. 74. Plut. l. c. 9, 10.

5) Jfr Suet. l. c. 13.

6) Suet. l. c. 26.

7) Vell. II: 53.

8) Suet. l. c. 1.

9) Suet. l. c. 1, Vell. II: 43.

och ej obenägna att bli lekbollar och verktyg för ärelystna demagogers stämplingar? Denna oroliga hop af nya medborgare, "Italiens falska söner", blefvo den gamla Romerska frihetens förderf. Lagarnas röst kunde härefter aldrig höras öfver de vilda skarornas på Forum, hvilka, ledda af ohejdade passioner eller köpta med optimaternas penningar, oftast genom våld och blodsutgjutelse sökte göra sin egen eller sina betalande herrars vilja gällande. Rom blef också ej långt derefter vittne till sitt första medborgerliga krig, då Marius i mördandet af Sullas anhängare sökte hämnas sin kränkta ärelystnad. I detta blodbad omkommo äfven tvänne af Cæsars anförvandter, hvilka slutit sig till Sullas parti, bröderna L. Julius Cæsar och C. Julius Cæsar Strabo¹⁾. Men döden satte en gräns för Marii lystnad efter ära och — blod. Att Marius efter en så brottslig lefnad fick dö en naturlig död föreföll Cicero så obegripligt, att han deraf hemtade inkast mot den gudomliga försynen²⁾.

Genom Marii död förlorade Cæsar ett viktigt stöd. Dock kunde en man med Cæsars karakter föga känna någon för sina afsigter menlig inverkan af denna händelse. Cæsar, hvars mål redan vid första steget på den politiska banan af honom sjelf synes blifvit fattadt med full klarhet, insåg, att han måste vara höjd öfver alla partier, beherrska alla intressen, för att fritt kunna använda dem såsom medel för sina planer. Hans skarpa snilleblick insåg tidigt, att republikens hela lifskraft var uttömd och att för att tillintetgöra de partier, som söndersleto staten, man måste störta det ena genom det andra. Huru han utförde denna plan skola vi söka visa. Kraften, consequensen i hans handlingar måste äfven hans fiende beundra, och om under hans lif, så rikt på växlingar och strider, hjertats böjelser stundom måste vika för kloketens beräkningar, den ädelmodiga och milda menniskan för den ärelystna statsmannen eller den stränge härföraren, så skall dock Cæsars minne fortlevva såsom minnet af en ej blott stor, utan äfven ädel man.

Ännu ej 17 år gammal förmälde Cæsar med *Cossutia*, hvilken förbindelse, utan tvifvel föranledd af hennes rikedomar, snart upplöstes, hvarefter han år 83 f. Chr. ingick giftermål med Cinnas dotter *Cornelia*. Detta äktenskap ansågs

1) Drumann, l. c. III. 120, 126.

2) Se de Nat. Deor. III: 22.

sedermåra af Sulla efter Marianernes besegrande som en förbrytelse, och Cæsar fick befallning att upplösa detsamma. Men fruktan var Cæsar obekant, och han vägrade lyda tyrannens bud. Cn. Pompejus och M. Piso ¹⁾ hade ej varit lika hjeltmodiga. Till straff för sin vägran, väl ej uppskrifven bland de prosciberade ²⁾, men förföljd af Sullanerna flydde han; men blef slutligen efter åtskilliga äfventyr, alla rökjande hans ovanliga karakter, på sina vänners förböner återupptagen till nåder. Det var då Sulla, som ogerna lät förmå sig till denna mildhet, yttrade de profetiska orden, att "i Cæsar bodde mer än en Marius" ³⁾ samt att "man borde akta sig för den vårdslöst omgjordade ynglingen" ⁴⁾, syftande med dessa ord på Cæsar, som i sättet att bära sin mantel något skiljde sig från mängden.

Ehuru benådad återvände dock Cæsar ej till Rom, utan begaf sig (81 f. Chr.) till Asien, der han under Minucius Thermus gjorde sitt första fälttåg och vid Mitylenes eröfring erhöill "corona civica." Det var vid denna tid han af Thermus sändes till Bithynien att afhemta flottan — en beskickning, som vid Cæsar fästat ett nesligt vanrykte och en outplånlig fläck ⁵⁾. År 78 f. Chr. antog han tjenst på P. Servilii (Isaurici) flotta, som var bestämd att afväpna de Ciliciske sjöröfvarna. Underrättelsen om Sullas död förde honom dock straxt derefter till Rom ⁶⁾.

Sulla, "den lycklige", hade i förfärliga kroppssmärtor slutat sitt lif. Han är, denne Sulla, en af de originellaste karakterer historien har att uppvisa; just därför är hans lefnad nästan omöjlig att fullt fatta, hans bild svår att klart teckna. Hans uppstigande var lika plötsligt som hans nedstigande oväntadt, hans grymhet var lika kall vid sjelfva dess utöfning, som efteråt fri från ånger. En bildad verldsman, en tapper krigare, men med en herrsklystnad, som ej ens på hans senaste ålderdom kände sig mättad, kan han vara ett bland bevisen derpå, att en oafbruten framgång, om ock åstadkommen genom de afskyvärdaste medel, kan räcka ett helt menniskolif, att det sålunda "ej är en dröm, att menniskor alltid eller en lång följd af år kunna gynnast af lyckan" ⁷⁾.

1) Vell. II: 40.

2) Niebuhr, V. üb. R. G. III: 29.

3) Suet. I. c. 1.

4) Suet. I. c. 45.

5) Suet. I. c. 2.

6) Suet. I. c. 3.

7) Plut. Sulla 36, 37. Niebuhr I. c. II: 355.

Hans död blef signalen till nya olyckor, och en contra-revolution försöktes af de undertryckta Marianerna. I spetsen för dem trädde M. E. Lepidus, årets ena consul, till hvars egenskaper Cæsar dock hade alltför litet förtroende för att med honom vilja förena sig. Och Cæsar bedrog sig ej. Lepidus, som ville bli en annan Sulla, började med att vilja "acta Sullae rescindere." Andre consulen var Catulus, som i förening med Pompejus kraftigt motarbetade Lepidus insurrection. Senaten stadfästade genom ett nytt beslut Sullas förordningar samt lät consulerna svärja att ej gripa till vapen mot hvarandra. Detta egde kraft så länge de båda consulerna ännu voro i Rom, men då Lepidus efter nedläggandet af sitt consulat begifvit sig till Gallien utbröt kriget. Lepidus blef af Catulus, som här aflade sin enda krigsbedrift, besegrad och flydde till Sardinien, der han dog. Hans anhängare, Praetorn M. Brutus, besegrades likaledes och döddes af Pompejus. Men kriget var dermed ej slutadt.

I Spanien hade Sertorius vunnit ett ständigt ökadt anhang, bildat en tapper här af infödda och dessutom samlat omkring sig en mängd af flyktingar från Italien efter Marii, Lepidi och Bruti nederlag. Äfven M. Perperna hade med Lepidi soldater kommit till Spanien, men ville i början föra kriget på egen hand. Sertorius bildade en egen senat och sökte så väl genom denna som andra inrättningar "constituera ett Rom utom Rom." Hans styrka ökades dagligen. Redan hade flera Romerska fältherrar, som man skickat mot honom, blifvit slagna, och till och med den tappre Metellus Pius förmådde ej uträtta något. Ändtligen afsändes Pompejus med sin här emot honom, och nu först förband sig Perperna med Sertorius. Stridens utgång syntes så mycket ovissare, som Sertorius äfven trädde i förbund med Roms oförsonlige fiende, Mithridates. Men sedan Perperna mördat Sertorius och sjelf kort derefter stupat mot Pompejus återvände denne segrande till Italien att der sluta en annan till utseendet ännu fruktansvärdare kamp.

I Capua hade nemligen en skara gladiatorer under *Spartacus* funnit tillfälle att försätta sig på fri fot. Till en början bildade de egentligen blott ett röfvarband, som under plundring och mord svärmade omkring i städerna. Deras antal förökade sig emedlertid hastigt genom tillströmmande slafvar, frigifna och äfven genom Sertorii f. d. anhängare. Deras anförare voro utom Thraciern Spartacus tvänne Gallier Crixus

och Oenomaus. I Rom var stor förskräckelse; två härar, som sändes emot dem, blefvo i grund slagna; gladiatorernas skara växte dagligen. Stora hopar af slafvar rymde från sina herrar och förenade sig med dem. Ändtligen sändes sjelfva consulerna mot den. Nu blef Crixus slagen, och Spartacus sökte med de sina rädda sig till Gallien för att der lefva fri. Men slafvarna sökte numera blott byte och skatter, ej frihet. De blefvo på tåget till Gallien förekomna och tillbakadrifna. När Spartacus sedermera efter Consulernes nederlag kunde obehindradt aftåga följde honom slafvarna ej mera. Tre år ströfvade han omkring i Italien, till dess ändtligen Licinius Crassus besegrade honom. Spartacus stupade en hjälte värdigt. Pompejus, som återvändt från Spanien, tillintetgjorde de sista öfverlevorna af denna strid¹⁾, firade derpå sin andra triumph och erhöll derefter jemte Crassus Consulatet för år 70 f. Chr.

Om Cæsar tiger historien nästan helt och hållet under denna tid. Inseende, att det gynnande ögonblicket för honom ej ännu var inne att offentligen uppträda såsom en förfäktare af folkets sak, höll han sig undan den politiska valplatsen och valde en annan väg för sitt första uppträdande, ej mindre ärofull, men mera fredlig och mera öfverensstämmande med sina planer. Det var nemligen i Rom vanligt, att ynglingar genom anklagelser mot mera betydande män sökte göra sig bemärkta och kända. Att dylika tillfällen att uppträda i det offentliga ej skulle saknas i en tid, så vanryktad genom de högre klassernas moraliska förslappning, embetsmännens utpräsningar, lagarnas åsidosättande, är naturligt. Cæsar uppträdde nu såsom anklagare af tvänne Sullaner, Cn. Dolabella²⁾ och C. Antonius³⁾. Den vältalighet, som under hans kommande lif så i krigiska som fredliga värf skulle mer än en gång bidraga till höjande af hans ära, förnekade redan nu icke sin verkan⁴⁾. Att fruktan för hämnd⁵⁾ i följd af djerfheten att uppträda med dessa anklagelser skulle förmått Cæsar att bege sig till Asien är ej troligt. Cæsar insåg snarare sjelf, att han för närvarande i Rom ingenting kunde uträtta, och, som han ej ville låta tiden onyttigt gå förbi, använde

1) Plut. Pomp. 21.

2) Suet. l. c. 4.

3) Drumann, l. c. III: 134.

4) Suet. l. c. 55.

5) Såsom Suet. l. c. C. 4 anser.

han den att alltmera göra sig mogen för sin blifvande verksamhet. I detta ändamål uppehöll han sig äfven hos Rhetorn Molo på Rhodus. Men det tredje Mithridatiska kriget kallade honom snart derifrån. Den framgång, som alltid skulle kröna hans vapen, rönt han redan här. Emedlertid kallade honom ett fredligt embete, till hvilket han frånvarande blifvit vald¹⁾, från de krigiska värffven, och han begaf sig till Rom att intaga en plats i Collegium Pontificum²⁾.

Det är nu vi se Cæsar, återkommen till Rom, mera bestämdt uppträda såsom en anhängare af folkets parti och det på ett sätt, som lofvade honom den bästa framgång. Lyckan gynnade honom också i sakernas närvarande ställning. Dyrhet och spannemålsbrist herrskade i staden. Cæsars välvilliga frikostighet öppnade för menigheten tillgångar, som han själf förskaffade sig genom lån mot borgen af de rikedomar och den makt, han ännu ej egde, men som folkets stigande ynnest redan med säkerhet tycktes lofva honom³⁾. De anklagade försvarade han med en vältalighet, som visade honom till den grad vara "en grundlig kännare af denna konst", att få deri kunde öfverträffa honom, i det han "genom sina mångsidiga litterära insigter äfven uti mera djupsinniga och högre kunskapsämnen vunnit en beundransvärdt fullkomlig förmåga att med utsökt smak i en skön drägt framställa sina tankar"⁴⁾. Hans ståtliga hållning, hans skarpa och genomträngande, men dock angenäma stämma, den liflighet och kraft, som framstrålade ur hans hela väsen understödde honom. Han egde en hög, något fyllig gestalt, svarta eldiga ögon samt utmärkte sig i sin klädsel genom en viss själfsväldig elegans⁵⁾. Han var en älskling hos det täcka könet, liksom i allt annat en lyckans gunstling. Ehuru han i början bebodde ett obetydligt hus i en mindre bemärkt del af staden (Suburra) visade han dock redan nu en stor prakt i sitt lefnadssätt, och det inflytande han vann öfver folket genom sina måltider och sin slösande frikostighet bidrog ej minst att försäkra honom om framgång. Roms innevånare kunna nemligen vid denna tid

1) Vell. II: 43.

2) C. P. hade en ej obetydlig makt. Det dömde i alla mål, som rörde religionen samt i sådana fall, för hvilka lagarna ej hade några stadganden, äfvensom i alla äktenskapsmål. Tac. Ann. I: 10.

3) Niebuhr, l. c. III: 30.

4) Cic. Brut. 72.

5) Suet. l. c. 45, Vell. II: 41.

fördelas i tvänne stora hufvudklasser: de rika och de fattiga¹). De förra utgjordes dels af gamla slægter, rika på ära, skatter och makt, dels af sådana, som under Marii och Sullas oroliga tider svingat sig upp till inflytande och förnögenhet; de fattiga deremot voro fästade vid de förra aningen genom nödvändighetens och våldets eller genom tacksamhetens band. Deras enda tanke var för öfrigt blott bröd och skådespel (*panis et circenses*). Hvar och en sålunda, som förstod att tillfredsställa båda dessa klasser, de senare genom nedlåtenhet, bröd och nöjen, de förra genom smicker och skenbart medhåll, kunde hoppas allt.

Optimaterna betraktade i början Cæsars handlingssätt med misstänksamhet och fruktan, men gladde sig snart i hoppet, att han inom kort genom sitt slöseri skulle ruinera sig och sålunda försättas i overksamhet samt bli oskadlig. Men Cæsars skatter syntes outtömliga. Folkets ynnest steg med hvar dag och med den äfven det motsatta partiets misstänka, att Cæsar verkligen sträfvade efter herraväldet. "Cicero", säger Plutarchus²), "hvilken först synes ha funnit den leende utansidan af hans statskonst liksom hafsyntans behagliga stillhet misstänkt och farlig och bakom masken af ett vänligt, gladt och sorglöst väsen såg undangömd en djerf och företagsam karakter, sade en gång, att han i alla denne mans anslag och politiska företag endast såg tyranniska åsigter — men, tillade han (Cic.), då jag å andra sidan ser, att han alltid har sitt hår så konstmässigt ordnadt och att han aldrig kliar sig med mer än ett enda finger³), så synes mig denne man alldeles icke ha i sinnet någonting så ondt, som en omstörtning af den Romerska författningen." Första beviset emedlertid på folkets gynnsamma tänkesätt och tacksamhet erhöll Cæsar i sitt val till Krigsribun med förbigående af C. Popilius⁴).

Vi stanna här med en viss förvåning öfver att ej finna Krigsribunen Cæsar utmärka denna sin post med någon enda krigisk bedrift. Detta förefaller obegripligt, då vi af historien veta, att Rom nästan aldrig fört mera betydande krig än nu,

1) Merivale, l. c. 1 Cap.

2) Cæsar, 4 C.

3) Detta ansågs såsom tecken på stor veklighet, se Plut. Pomp. C. 48.

4) Plut. Cæs. C. 5. Suet. l. c. 5.

då Sertorius i Spanien, Mithridates i Asien och Spartacus i sjelfva hjertat af Italien hotade staten med undergång. Ännu oförklarligare förefaller denna Cæsars overksamhet, jemförd med hans framtida krigiska lynne. Blott gissningsvis kunna skäl till detta hans uppförande framläggas. Så kan man förmoda, att han ej ville draga svärdet mot Marii fordna anhängare, liksom man kan inse, att det ej var öfverensstämmande med hans planer, att nu straxt i början af sin politiska bana, aflägsna sig från Rom så långt bort, som ända till Asien. Hvad slutligen angår hans afhållande från allt deltagande i striden mot Spartacus, så är det troligt, att Cæsar ej gerna velat ställa sig under ett befäl, nedlagdt i förklarade Sullaners händer, samt ogera börja sin bana under en sådan man, som Crassus, hvars politiska färg efter Sullas död ännu alltför obestämdt skiftade mellan optimaternas och folkets. Att Cæsar derjemte möjligen sökte begagna sig af den mängd inflytelsrika mäns frånvaro, hvilka krigen höllo aflägsnade från Rom, för att der i stället med mera framgång ostörd bearbeta folkets opinion, är ock en ej osannolik gissning ¹).

För att bevisa sin tacksamhet för folkets val understödde han ifrigt dem, som yrkade återställandet af den genom Sulla minskade tribunernas makt ²). Derigenom smickrade han folket, som genom tribunernas ökade inflytande hoppades förstörandet af sitt eget, och förskräckte Optimaterna, hvilka sågo sin betydenhet derigenom försvagas. Sjelf vann Cæsar folkets och tribunernas verksamma tillgifvenhet. Samtidigt genomdref han äfven den s. k. Plotiska lagen, genom hvilken partierna skulle försonas och alla Lepidi medhållare eller de, som efter hans mord flytt till Spanien, erhöilo tillstånd att återvända till Rom ³).

Det är vid denna tidpunkt (år 70 f. Chr.) Pompeji och Cæsars banor första gången mötas för att sedan länge följa hvarandra. Pompejus hade återvändt från segerrika krig, höljd af lagrar och firad af triumpher, för att jemte M. Crassus emottaga consulatet. Cæsars namn bortdog i jublet öfver Pompeji bragder, hans ära bleknade helt och hållet vid glansen af den återvändande Imperators lysande triumphantåg. — Men förhållandena skulle snart förändras. Pompejus blän-

1) Drumann l. c. III: 138.

2) Suet. l. c. 5.

3) Suet. l. c.

dades af den glans, hvaraf han omgafs. Utan den morali-
ska kraft, som fordras att uppbära lyckan, utan den klara
blick, som alltid förmår fatta sin ställning och klokt begagna
den, stötte Pompejus ifrån sig sitt eget parti genom en prakt,
som väckte afund, genom en stolthet, som åstadkom förargel-
se och fruktan. Det är redan från denna tid Pompeji lyck-
liga stjärna i visst afseende kan sägas vara i nedgående.
Nedstigen från sin triumphvagn befann han sig nästan ensam.
Han närmade sig då folkpartiet och fann der i Cæsar en af
dess redan mäktigaste ledare, hvilken ej heller tycktes tveka
att ställa sig under den nye folkvännens banér. Pompejus
närmade sig Cæsar utan misstroende, nu helt och hållet glömsk
af den erinran, som han sjelf en gång gifvit Sulla, att "flera
akta på en uppgående än på en nedgående sol." Från den-
na stund är Cæsar det hemliga eller uppenbara drifhjulet i
det Romerska statsmachineriet och Pompejus, liksom snart
Crassus, blott verktyg i hans mäktiga hand¹⁾). Så ha vi
redan sett hans inflytande vid återställandet af den Tribunici-
ska makten och genomdrifvandet af den Plotiska lagen; vi
finna honom nu äfven kraftigt medverka till domstolarnas
öfverlemnande åt en edsvuren församling af Senatorer, Equi-
tes och Tribuni Aerarii (Lex Aurelia)²⁾.

Cæsar blef nu Quaestor. Under denna tid höll han
sina åminnelsetal³⁾ öfver Julia och Cornelia, hvarigenom han
till den grad hänförde sina åhörare, att man åter lät upp-
ställa Marii bildstod, och mängden jublade öfver det lof, hvar-
med Cæsar, gudarnes förmente ättling, öfverhopade minnet af
Marius, en son af folket⁴⁾). Straxt derefter åtföljde han
Prætorn Antistius Vetus till Spanien⁵⁾). Här vid åsynen af
Alexanders bildstod, säga hans biografer, framprässade äre-
lystnaden ur djupet af hans bröst en suck öfver hans egen
ringhet och framtrollade under sömnen för hans blick en dröm-
bild, hvori man velat se en förutsägelse om hans blifvande
herravälde öfver verlden⁶⁾). Man älskar, att i sällsamma

1) Cic. Ep. ad Att. 4.

2) Niebuhr, V. üb. R. G. III: 4.

3) Om ursprunget till fruarnas rättighet i Rom till "den heders-
bevisning, att högtidliga äreminnen efter döden öfver dem, liksom öf-
ver männen, fingo hållas", se Liv. V: 50.

4) Suet. l. c. 6, Plut. l. c. 5.

5) Suet. l. c. 7, Plut. l. c. 5, Vell. II: 43.

6) Suet. l. c. 7. Plut. förlägger dessa tilldragelser till en senare tid.

personers lif inväfva sällsamma öden. Så har man sagt, att Cæsar i ögonblicket af denna uppenbarelse plötsligt väcktes till klart medvetande af sin fulla kraft, liksom skulle en luftig fantasibild kunnat ega ett så mäktigt inflytande på en handlingens man af den fördomsfria natur som Cæsar var ¹⁾. Nog af — Cæsar begaf sig från Spanien före den bestämda tiden och kom till de Latinska colonierna, hvilka då voro ifrigt sysselsatte med sina sträfvanden efter Romersk medborgarrätt ²⁾. Välkomnad der såsom en folkets och den Italienska emancipationens förklarade anhängare vågade han dock ej i detta ögonblick företaga något för Latinernas sak, så mycket mindre som Consulerna af fruktan för den hotande kampen med dessa ännu kvarhöllo de mot Cilicien samlade legionerna ³⁾. Han skyndade derföre till Rom, der han nu gifte sig (för tredje gången) med Pompeja, en dotter af Quintus Pompejus Rufus och dotterdotter af Sulla ⁴⁾, en förbindelse, som i följd af hennes misstänkta förhållande till Clodius sex år derefter upplöstes. Det band af förvandtskap, hvori han genom detta giftermål trädde med Pompejus Magnus och som sedermera ännu fastare sammanknöts genom dennes giftermål med Cæsars dotter Julia, vann ökad styrka genom det kraftiga bistånd Cæsar vid alla tillfällen sökte lemna Pompejus. Så vid frågan om A. Gabinii lagförslag ⁵⁾. Sina egna intressen försummade han dock ej att bevaka, ständigt smickrande folket och för detsamma aldrig sparande sina penningar eller sin verksamhet. På den Appiska vägen, öfver hvilken man uppdragit honom uppsigten, gjorde han af egna medel stora omkostnader, och såsom Aedil se vi honom på fester för allmänheten o. d. utkasta ofantliga summor, nogsamt inseende, att det mål, dit hans ärelystnad syftade, ej kunde nog dyrt betalas — med guld.

Sedan lång tid tillbaka var det nemligen en sed, att Aedilerna gåfvo det skådelystna folket offentliga spel, ofta anställda med den utomordentligaste prakt, i ändamål att med dessa vinna folkets ynnest och för framtiden dess bistånd vid embetsansökningar o. d. Ingen hade dock i prakten och den

1) Drumann, l. c. III: 141.

2) Suet. l. c. 7, 8.

3) Suet. l. c.

4) Plut. l. c. 5, Vell. II: 18.

5) Drumann, l. c. III: 143.

6) Cic. de off. II: 16.

smakfulla anordningen af dessa spel och fester öfverträffat Cæsar, hvilken också ensam fick uppbära både äran och bifallet, oaktadt hans embetsbroder Bibulus fick dela omkostnaderna. "Det är med mig, liksom med Pollux", — brukade Bibulus säga — "han hade väl ett gemensamt tempel med Castor, men detta kallades endast Castors" (Suet. Cæs. 10). Cæsar gaf dock äfven ensam praktfulla spel, såsom till firande af sin faders minne m. fl. Den ständiga tillväxten af hans skulder bekymrade honom ej. Folkpartiets stigande bifall var honom nog, och detta nådde sin höjd vid hans djerfva företag att återuppställa Marii segertecken. Men motpartiet och senaten bäfvade för framtiden. "Han angriper statsförfattningen med stormmachiner" yttrade Catulus, men Cæsar försvarade sig mot dylika beskyllningar med kraft och klokhet, ständigt lifvande sina anhängares mod¹). Också se vi honom efter nedläggandet af sitt aedilsembete uppträda ännu mera offentligt verksam än förut. I sitt försök att åstadkomma ett tåg till Egypten, tydligen i ingen annan afsigt än att få lemna Rom, för att i främmande land vinna lagrar och sedan med ökad makt återvända, misslyckades han dock tillfölje af sina motståndares åtgärder, som genomskådade hans planer och kände vigten af ett land, utan hvilket hela Rom snart skulle kunna uthungras²). Cæsar afstod derföre nu från denna plan, men följande år se vi saken på hans anstiftan ånyo å bane³). Likaledes misslyckades hans försök att hindra Ciceros val till Consul för år 63 f. Chr. Cicero hade nemligen nu uppnått den ålder då han kunde söka republikens högsta hedersembete ("honorum populi finis" Cic. pro Planco C. 25), consulatet. För att så mycket säkrare lyckas i sin ansökan hade han använt alla lofliga medel och till och med gjort uppoffringar. Han hade nemligen såsom afgående Praetor, enligt lag, haft rättighet att öfvertaga förvaltningen af en praetorisk provins, men han afsade sig denna lika ärofulla som indräktiga befattning, blott för att vara Romerska folket nära, och sålunda kunna begagna hvarje tillfälle att befästa sig i dess ynnest. Emedlertid fick Cicero vid denna ansökan svåra hinder att bekämpa. Först och främst stodo optimaterna af afund och hat emot honom. De hade

1) Suet. 11, Plut. 6, Propert. III: 2: 43. (I Tauchnitz' Stereot. 1843).

2) Suet. l. c. 11.

3) Drumann, l. c. III: 152.

svårt att förlåta och ännu svårare att erkänna öfverlägsenheten hos en man utan anor. Vidare hade han icke mindre än sex medsökande, ibland hvilka tvänne, C. Antonius och Catilina, understödda af Crassi och Cæsars inflytande, sökte på allt sätt utestänga honom. Det gick så långt, att senaten måste skärpa lagen mot användande af mutor och andra olofliga medel vid ansökning till heders-tjenster (*Lex Cornelia de Ambitu*¹⁾), hvarjemte Cicero fann sig nödsakad, att mot dessa sina båda medsökande och deras verksamma medhjelpare Tribunen Q. Mucius Orestinus uppträda med ett tal²⁾), hvori han skoningslöst angrep deras intriger och lastbara lefnad. Detta verkade åtminstone så mycket, att Catilina ej blef vald. Cicero, som egde folkets kärlek och förtroende, vann en lysande seger. Valdagen kom — och han blef ej på det vanliga långsamma omröstnings-sättet genom tafflor, utan genom folkets enhälligt höjda röst (*viva voce*) utnämnd till förste Consul. Hans collega blef C. Antonius *Hybrida*³⁾), hvilken han lyckades skilja från förbindelsen med Catilina och vinna på sin sida, derigenom att han redan på förhand till honom afstod den indrägtigare provinsen Macedonien. Ciceros framgång och lycka under detta år ökades äfven genom hans son Marci födelse⁴⁾).

Deremot lät Cæsar såsom utnämnd "judex quaestionis de sicariis" anklaga och till döden döma Lucretii Ofellas mördare Bellienus, Sullas legohjon, som för 15 år sedan blifvit frikänd. Äfven Rabirius⁵⁾ och Piso blefvo föremål för hans

1) Redan 570 a. u. c. fanns en *lex de Ambitu*, hvaraf man kan se, att corruptionen i Rom tidigt tagit sin början. Niebuhr l. c. II: 225.

2) "Oratio in toga candida."

3) Tillnamnet *Hybrida* (= homo semiferus) tillades C. Antonius "ignominiae caussa" sannolikt för den glupskhet, hvarmed han plundrat Grekland 83 f. Chr.

4) Cic. Ep. ad Att. I: 2.

5) Rättegången mot Rabirius är af den största märkvärdighet och eger knapt sin like i Roms annaler. För 36 år tillbaka (Cic. in Pison. 2. uppger i rundt tal 40) hade Rabirius dödat den oroliga folktribunen L. Appulejus Saturninus. Detta ansågs för en berömlig handling, och Rabirius hade hela tiden sedan dess lefvat oantastad i Rom. Cæsar anstiftade nu hans anklagelse för "crimen perduellionis" såsom den der våldfört en tribuns helgade person, icke så mycket för att störta den redan åldrige Rabirius, utan fastmera för att förminska senatens makt att beväpna folket mot upprorsstiftare. Både Hortensius och Cicero (Ep. ad Att. II: 1) uppträdde till Rabirii försvar. Slutet på denna rättegång är lika märkvärdigt. Se Drumann, l. c. III: 164.

anklagelser, och i allmänhet lät han ställa alla dem för rätta, som under de borgerliga krigen mottagit belöningar för Romerska medborgares dödande.

Cicero hade emellertid knapt tillträdt sitt consulat förr än han möttes af en svår kamp, i hvilken Cæsar ej minst, om också ej så offentligt, deltog såsom hans motståndare. Tribunen P. Servilius Rullus uppträdde nemligen med ett förslag till åkerlag, alltför radikalt att ej vinna folkets, isynnerhet de fattigas eller pluralitetens, bifall. Hans förslag var att ej blott en mängd statsländerier, som af Sulla blifvit konfiskerade och utdelade till legionerna, utan äfven domänerna i nästan alla Roms provinser skulle säljas och fördelas efter 10 commissariers godtycke¹). Cicero uppträdde mot detsamma, då mer än någonsin värd att kallas "summus tractandorum animorum artifex"²), och förslaget fall tillintetgjorde de förhoppningar, som derpå blifvit byggda. Vi få längre fram se Cæsar sjelf såsom Consul i förändrad gestalt framställa ett liknande förslag och inbjuda Cicero sjelf att deltaga i det då genomdrifna förslagets verkställande.

Cæsar hade sålunda misslyckats i förhindrandet af Ciceros val till Consul liksom i genomdrifvandet af den Rulliska lagen; men han fick en hedrande ersättning för dessa motgångar, då han nu med stor pluralitet, efter Q. Metelli Pii död, blef vald till dennes efterträdare såsom Pontifex Maximus och det med förbigående af tvänne utmärkta medsökande, Q. Lutatius Catulus och C. Servilius Isauricus, af hvilka den förre skämtande tillbjudit sig bortköpa hans opposition och medtäflan, men blifvit med förakt tillbakavisad³), och den senare var densamme, under hvars befäl Cæsar först deltagit i striden mot sjörofvorna i Cilicien⁴). Man får vid detta val, öfver hvars för Cæsar gynnsamma utgång skäl kan synas vara att förundra sig, ej glömma, att valet af Pontifex Maximus, som af ålder varit en folkets rättighet⁵), ännu mera utvidgad år 104 f. Chr. af Cn. Domitius Ahenobarbus

1) Schlosser, l. c. II: 2, 529.

2) Quintil. Instit. Orat. XI: 85.

3) Plut. l. c. 7, Suet. l. c. 13.

4) Suet. l. c. 2.

5) Liv. 25: 2, 27: 8, der det heter "Pontifices suffecti sunt." Niebuhr, l. c. II: 338.

men genom Sulla detsamma beröfvad, kort före Cæsars val blifvit åter lagd i folkets hand genom tribunen T. Atius Labienus¹). Några få månader derefter blef Cæsar Praetor Urbanus²).

Emedlertid hade en händelse inträffat, som hotade att tillintetgöra alla de förhoppningar, hvilkas förverkligande utgjorde hans framtids mål, och beröfva honom på en gång ära, frihet och lif. Cicero hade nemligen upptäckt Catilinas sammansvärjning. Vi ega ej här tillfälle att inlåta oss i enskildheterna af denna märkvärdiga episod af den sjunkande republikens historia eller närmare undersöka denna händelse, hvars orsaker, grundade lika mycket i tidehvarfvets och Roms politiska och sedliga förhållanden³), som i personliga intressen, äro kända och hvars särskildta drag, tecknade mästerligt, om ock dels partiskt dels öfverdrifvet, af Sallustius och Cicero, skulle bli alltför vidlyftiga att här i en omfattande och fullständig bild framställa. Vi skola dock dröja ett ögonblick vid denna tilldragelse och, med ledning af de nyares kritik af de gamles åsichter, isynnerhet fästa oss vid den ofta framkastade frågan, om Cæsar kan anses delaktig i denna sammansvärjning. Dess historia är i korthet följande⁴).

Lucius Sergius Catilina tillhörde en urgammal förnäm slägt, men blef just genom de utsväfningar, under hvilkas inflytande tidens förnämna ynglingar vanligen uppväxte, en samvetslös välusting, en bankruttör så i afseende på egendom som karakter, egande denna tids alla laster, men derjemte personligt mod och en utmärkt talent att ställa sig in och vinna förtroende äfven hos de ädlaste och bäste⁵). Dessa egenskaper voro tillräckliga att ställa honom i spetsen för ett parti af så beskaffa-

1) Drumann l. c. III: 166.

2) Suet. l. c. 14, 15. — Cic. ad Att. II: 24.

3) "De dygder, klagar Cic. pro Cælio c. 17, som fordom prydde Fabricier, Camiller, Curier, de äro nu försvunna, och de stå numera ingenstädes att finna, icke i våra seder och knapt nog i våra böcker." Jfr Sall. B. Cat. 13—15, 17, 43.

4) Vi hafva hufvudsakligen följt Merivales förträffliga skildring af Cat. sammansvärjningen.

5) Det mest förvånande är, att Cicero, när han var competitor med Catilina till consulatet, erbjöd sig att försvara honom i en anklagelse, man rigtat mot honom för hans uppförande i provinserna. Möjligen ville Cicero genom anslutning till Catilina stärka sitt eget anhang. Cicero slapp dock denna skam. Merivale l. c. I: pag. 78, Cic. Ep. ad Att. I: 2.

de personer ¹⁾), att senatens vanliga makt ej ansågs nog stark att undertrycka deras stämplingar. De synas egentligen utgjorts af Sullaner ²⁾), ej förblindade af någon entusiasm, utan blott drifna af harm öfver felslagna förhoppningar och af missnöje med den politik, som ledarna af deras parti använde. Deras planer voro mera personliga än politiska och syftade hufvudsakligen på att afskaffa skulderna och införa en ny fördelning af hedersembetena ³⁾).

Första orsaken till Catilinas conspiracy var hans missöde att, i följd af en genom Clodius framställd anklagelse för prejningsbrott (*crimen repetundarum*) år 66 f. Chr., genom ett senatsbeslut utestängas från ansökning till consulatet sistnämnda år ⁴⁾). Från Clodii beskyllningar blef han dock frikänd genom såväl anklagarens som domarens bestickning, hvilket var detsamma, säger Cicero (*Ep. ad Att. I: 1*) som om någon midt på ljusa dagen påstode, att det icke vore dag (*"meridie non lucere"*). Sedermera blef Catilinas egentliga sysselsättning conspiracyer och hemliga stämplingar "med plundring till mål och mord och brand till medel." De misstankar, som hvilade öfver honom, afskräckte honom ej från consulatets sökande, hvori vi finna honom såsom Ciceros och Hortensii competitor och nu senast i slutet af år 63 förbigången af D. Junius Silanus och L. Licinius Murena. Catilina, af raseri och hämndlystnad drifven till det yttersta, återgick nu till sina förrådiska stämplingar, viss att omkring sig med lätthet bilda ett vidsträckt anhang ej blott bland nationens högsta klasser och stadens lägre roflystna befolkning, utan han räknade äfven på Sullas veteraner, som med äfventyrarens vanliga sorglöshet redan förskingrat sina hastigt förvärfvade rikedomar, på de fiendtliga känslor, som ännu herrskade bland några af de Italienska stammarna, på gladiatorskolorna i Capua — ja, man hade till och med bragt å bane ett förslag att beväpna en ny insurrection af slafvar, en ryslighet, hvartill sjelfva Catilina tvekade bifalla!

Sådan var anledningen, sådan sammansättningen och styrkan, sådant ändamålet med denna conspiracy, hvars

1) Bland dessa räknades ej mindre än 11 senatorer, och sjelfva Consuln Antonius misstänktes högligen gynna deras planer.

2) Sall. B. C. 17.

3) L. c. 21.

4) L. c. 18.

upptäckt midt i skötet af Rom satte alla sinnen i jäsning, alla partier i rörelse. Rom räddades af Cicero, nu senatens mäktige tolk och utöfvare af dess makt, inom kort ett offer för dess otacksamhet och svaghet. Med hela smidigheten och kraften af sitt snille, med hela styrkan af sin vältalighet uppträdde Cicero mot förrädaren. Sjelfva upptäckten af sammansvärjningen var blott början af svårigheterna, hvilkas lösning berodde på möjligheten att framställa saken i ett sådant ljus, att folkets passioner blefvo öfverensstämmande med styrelsens afsigter. Med fulländad skicklighet löste Cicero denna uppgift, i det han med sammansvärjningens hemligaste trådar i sin hand först dref Catilina till förtviflan genom att öfverbevisa honom och sedan lät honom slippa undan och fly till sina beväpnade kamrater. Nu var Catilina en staten anfallande fiende i spetsen för en här och sålunda äfven en hela folkets gemensamma fiende. Dermed hade också Catilinas och hans medbrottslingars öde bort vara afgjort. Men deras dom var dock ej så lätt att fälla. Statsförfattningens gamla teori gaf väl åt den förste Magistratspersonen makt öfver lif och död, så snart senaten dekreterat sitt: "Darent operam consules, ne quid detrimenti caperet respublica", men Cicero visste alltför väl, att folket aldrig formelt gifvit sitt bifall till ett så vidsträckt praerogativ, och att dess hat till oligarkien, efter det sista utöfvandet af denna sjelftagna rättighet mot Graccherna, mycket tilltagit. Han kände äfven tillvaron af en annan lag, hvilken uttryckligen förbjöd en medborgares dödande utan folkets samtycke, hvilken lag Cæsar ock i sitt tal för mildring af de sammansvurnas straff åberopade (*Lex Sempronia de libertate civium Rom., qua C. Graccho auctore cautum est, ne de capite civis Romani injussu populi Rom. judicaretur*). Å ena sidan tvekade således Patricierna att vädja till folket, hvilket möjligen kunde tillintetgöra domen och straffet (ty till massan kunde intet förtroende sättas i dylika fall), å andra sidan kunde en consul, som vågade tillämpa den förstnämnda lagskipningsrätten, ej finna någon undanflykt eller något skydd, ifall hans personliga fiender uppeggade folket mot honom. Cicero insåg detta och ville ej ensam påtaga sig hela ansvaret. Derföre var han angelägen att trygga sig sjelf genom en senatens samfällda dom öfver de brottsliga. Det är i den sammankomst af senatorerna, han i detta ändamål sammankallat, vi höra Cæsar i ett utförligt tal¹⁾ höja sin stämma för mildring i

1) Sall. l. c. 51.

de anklagades dom, men besegras af Cato ¹⁾), som ej ville höra talas om nåd, och hvars åsigt segrade. Det var "menschlighetens man" som blef öfvervunnen af "lagens" ²⁾).

I sjelfva verket få vi dock ej antaga att någotdera partiet särdeles strängt höll sig till lagens bokstaf. Politiken och omständigheternas kraf förestafvade skälen å ömse sidor. Men om rättvisan och den moraliska halten af offentliga handlingar i Rom ej numera kunde strängt mätas efter normen af bestående lagar, så är det dock obestriddigt, att den gamla grundsatsen, att statens väl är den högsta af alla lagar, aldrig varit med mera skäl tillämplig än nu, under den förutsättning, att den färg, senaten gifvit åt conspiratörernas syften, var sann och verklig. Hvad detta angår, så är det visserligen sannt, att *Sallusti* verk (Bell. Catilin.) oaktadt dess "politur och brillanta målningar" ej kan såsom historiskt monument tillerkännas något högt värde, då vi veta, att författaren å ena sidan af personliga skäl var hätsk mot senaten och å andra egde föga skarpsinne i bedömandet af saker och personer, samt att *Cicero* ej utan skäl kan misstänkas hafva i sina tal åsyftat att genom förfärliga och öfverdrifna målningar uppjaga de oinvigdes förskräckelse så i senaten som bland folket för att sålunda rättfärdiga de mått och steg, som togos, och att han framställt Catilina nästan alltför usel för att göra hans förmåga att genom ett mäktigt parti åstadkomma en revolution ens sannolik — men verkliga förhållandet är troligen, att Cicero endast genom denna öfverdrift i framställningen ansåg sig kunna verka på massans låga smak och att han sålunda i detta ändamål med fullt uppsåt förstörade farrorna, hvaraf äfven följer, att det påstående, att Ciceros bevis mot de anklagades brottslighet varit föga lagliga och föga bindande, är lika barnsligt som ogrundadt. Cicero måste göra så mycket större ansträngningar, ju svagare det parti kände sig, hvars talan han förde. Senaten hade redan af Cæsars val till Pontifex Maximus lärt, att dess medborgerliga inflytande var förbi, och den måste derföre med uppjudande af hela sin styrka gripa ett tillfälle att visa en beslutsam och djerf handling mot de fiender, af hvilka den på alla sidor visste sig vara omgifven. Pompejus sjelf misstänktes tillhöra

1) Sall. l. c. 52.

2) — — l'homme de l'humanité fut César, l'homme de la loi fut Caton. Michelet, Hist. Rom. III: 140.

dessas antal, och man fruktade, att han aflägsnat sig blott för att göra ett så mycket häftigare anfall mot de oligarkiska praerogativerna, när han med stadgad makt kunde återvända. — Vi se, hvilka elementer till strid jäste inom staten i detta ögonblick. Vi vilja i sammanhang med vårt ämne taga en öfversigt af dessa.

De klarsyntare bland Patricierna insågo, att en brytning var inne, då de måste taga ett afgörande steg för att försäkra sig mot både öppna och dolda fiender. De ansågo con-
 spirationen just komma i lagom tid för dem att visa sin styrka och ställa i dagen de krafter, som egde mod och skicklighet att leda dem. Cicero skulle bli deras redskap, under det den andre Consuln Antonii tröghet mot statens fiender måhända blott var en verkan af hemliga instructioner. Man begagnade ögonblicket af farans ytterlighet att befästa de vacklandes beslutsamhet genom en handling af våld, som afskar för dem all möjlighet af återgång. Man kunde förmoda, att Pompejus vid sin återkomst skulle göra denna utsträckning af en sjelftagen makt till förevändning för en militärisk intervention — och Patricierna handlade å sin sida klokt, då de genom sina åtgärder försvuro sig sjelfva till det mest förtviflade motstånd. De utkastade stridshandsken och uppmanade sina legioners anförare att upptaga den. Utan tvifvel misstogo de sig, om de trodde, att de skulle kunnat motstå honom, men troligen kände de mannen tillräckligt för att veta, att han skulle respectera deras makt. Cicero voro de färdiga att uppoffra. Han insåg detta och sökte derföre inveckla dem alla i ansvaret. Var Patriciernas hemliga politik denna, så saknade den ej framgång. Deras mod kufvade Pompejus, hvars hämndgiriga afund de genom att lemna Cicero åt sitt öde så mycket smickrade, att han mer än en gång lade sig emellan dem och Marianerna, ända till dess, med Cæsars stigande makt, tillfället att vinna ett öfvervägande inflytande gick honom helt och hållet ur händerna, och han fick skatta sig lycklig att ställa sig under senatens befäl samt af denna emottaga de hedersställen, den lemnade honom. För närvarande hade emedlertid oligarkien, hvars förhoppningar under Pompeji frånvaro fått nytt lif, i Cato funnit en verksam ledare, utmärkt af den oinskränktaste tillgifvenhet i förening med den envisaste och mest konservativa karakter. Cato hade varit den, som ifrigast talat mot de Catilinariska conspiratörerna; detta smickrade senaten, på samma gång fram-

gången i denna sak förstörde dess tanke om sina egna krafter. Det var på hans ifriga inrådan Senaten sträfvade att bryta den förening med Equites, hvilken varit föremålet för Ciceros hela politik. Senaten hade redan förolämpat dem, och dermed äfven deras förspråkare, Pompejus, Crassus och Cicero, genom sitt af hämnd förestafvade beslut att undersöka deras domsförvaltning. Snart fann den ett nytt tillfälle dertill, då en mängd Equites, som ingått kontrakt med censorerna om de Asiatiske inkomsterna, funno att de blifvit bedragna och bådo senaten om eftergift¹⁾. Senaten ville ej lyssna till deras begäran. Cato uppträdde isynnerhet häftigt mot dem. Deras anhållan afslogs, sedan man skymfat dem genom en lång väntan. Afunden mellan de båda stånden fick nytt lif, och denna oenighet blef, på samma gång den upplöste Pompeji och Ciceros politik, till stor del vändningspunkten för denna periods händelser²⁾. Cicero, gäckad i sina bemödanden att förena de högre klasserna i en liga, började från denna tid luta allt mer och mer till senatens sida. Hans egenkärlek fann mera behag i att stanna i samhällets högsta kretsar, dit han redan uppstigit, än att återgå till den klass, ur hvilken han utgått, och hvilken var den enda, inom hvilken han kunnat handla sjelfständigt. Han klagade öfver, att Equites öfvergifvit senaten, i stället för att tala om deras afkylda tänkesätt mot honom sjelf. Han var stolt öfver deras försvar för hans person vid den Catilinariska sammansvärjningen³⁾; nu åter, när de samlades för att skydda de öfverläggningar, som föregingo de brottsligas dom, försvarade de med ej mindre beslutsamhet republikens integritet än de särskilda klassernas privilegier⁴⁾. Alltför snart fick han ock erfara att hans visade tjänster ej kunde ge honom något varaktigt inflytande öfver ett parti, som föraktade sin välgörare och ej tvekade att nedsätta hans förtjänster. Öfvertygelsen om den ringa dugligheten och inskränkta förmågan hos många af de förnämsta Patricierna kunde dessutom ej annat än tvinga sig på honom, likasom han ej heller kunde blunda för oligarkiens fara, när den ville taga till ledare en sådan man, som Cato, hvars okuffiga karakter ej lemnade rum för den minsta eftergift eller moderation⁵⁾. Äfven denne å sin sida betraktade med tveksam villrådighet de olika

1) Drumann l. c. III: 210.

2) Cic. Ep. ad Att. I: 17, 18, 19.

3) l. c. I: 19.

4) l. c. II: 1.

5) l. c.

sektionerna af det parti, hvori han nu intog en så utmärkt plats, och der han hade att välja mellan tröga, liknöjda och sedeslösa gubbar eller en hetsig, våldsam, samvetslös och slösande ungdom.

Det andra partiet, det förras fiende, var folkpartiet eller det s. k. Marianska, öfverlevorna af det parti, hvilket redan en gång styrt staten och nu syftade att åter komma till väl-det genom de nya förbindelser, det tillskapat, och genom de nya friska krafter, det med sig förenat. Detta parti hade bland sina förnämsta ledare räknat män i börd och rang patriciernas jemlikar, men hade dock såsom sin politiska grund-sats proklamerat just afståendet från Roms exclusiva ställning och en förening af Roms och provinsernas intressen. Den demokratiska karakter, som det nu antog, var till en del en skärm, bakom, hvilken det dolde sin egentliga afsigt att nå dessa ytterligare ändamål, som i sjelfva verket ej voro behagliga för massan i Rom. Det var ej till beskydd för de fattigare medborgarna, som Marianerna arbetade för ökandet af tribunernas makt, ehuru de togo detta till förevändning. Tribunatet skänkte en personlig okränkbarhet och var ursprungligen blott en skyddande myndighet för folket mot patriciernas våldsamhet. I en senare period hade det så småningom antagit karakteren af en mera offensiv och i det politiska lifvet ingripande makt och börjat fordra en lika andel med Consulatet i legislativa mål. Det var just denna fordran, som Sulla tillintetgjort, och som Marianerna åter ville göra gällande. Lyckades detta, så blef tribunatet ett oemotståndligt medel till vidare inkräktningar. En annan af deras hufvudplaner, riddarnas upphöjelse, hade samma mål. Men Equites voro för sig lika exclusiva Nobiles och voro smittade af lika ogenhet mot folket, som Nobiles mot dem. Marianska partiet hade således å ena sidan att bekämpa Ciceros m. fl. inflytande, som arbetade för patriciernes sak, under det å andra sidan Equites voro fästade vid den eröfrande republikens traditionella politik genom ursprung och intressen och ej mindre afundsjuka om sina privilegier än senaten om sina. Marianernas styrka var dock ovedersägligen i tillväxt, och det, oaktadt oligarkien, utom sina öfriga motståndskrafter, äfven egde arméen i sin hand och i denna, som nu mera utbytt sin fordna partianda mot en rent krigisk, alltid kunde påräkna ett säkert stöd för hvarje revolutionsförsök. Men också egde det Marianska partiet i spetsen för sig en man vida öfverlägsen alla motpartiets ledare. Patri-

ciernas chefer stodo väpnade i en väldig rustning af aristokratisk höghet, krigisk rykte, lärdom och vältalighet, sträng dygd och okuffig tapperhet — och mot allt detta stod en enda man! Denne man var emedlertid af naturen och lyckan ovanligt begåfvad. Han bar ett gammalt och äradt namn, hans krigstalenter voro kanske de största, verlden någonsin sett, hans snille lika utmärkt i studiikammaren, på forom och på stridsfältet, och hans öfriga egenskaper, ehuru i många hänseenden motsatta Catos¹⁾, voro ej mindre i ögonen fallande. Slutligen var han i besittning af en egenskap, mera väsendtlig för framgång än alla de förutnämnda, i den fullkomliga enkelheten i sin karakter, hvilken gaf honom förmåga att se sakerna i ett sannare ljus än någon annan af hans samtida. I många år bevakade han uppmärksamt händelsernas växling och ingrep i dem först, när deras ström var som mest oemotståndlig. Oftast gynnad af lyckan förlorade han aldrig de tillfällen, som erbjödos honom att begagna hennes ynnest. Han hvarken insöfde sig i maklighet och lättja, såsom Lucullus, eller vacklade, såsom Pompejus, eller skiftade om, såsom Cicero, eller inneslöt sig, såsom Cato, inom förskansningarna af en halsstarrig envishet. Lika mäktig att befalla öfver menniskor, som att ställa sig in hos dem, att rätta sig efter händelserna, som att beherrska dem, gjorde han aldrig något afsteg från sin utstakade bana. Ställd i opposition mot oligarkien dårades han ej af dess glans eller misstog sig om dess verkliga hjulpkällor. Han kände väl, huru svag en makt måste vara, som egentligen hvilade på de lägre klassernas traditionella, men dagligen sjunkande, vördnad. Å andra sidan var han i grund bekant med de tillväxande elementerna af det Marianska partiet. Han visste, att dess styrka, stor äfven i Rom, ehuru der bortskymd af Patricia Majestas, hade att påräkna ett ännu kraftigare stöd af Italienarnas äregirighet, veteranernes orolighet och provinsernes hat till den herrskande klassen, hvars förtryck de förbannade. Klart förutseende, att den egentligt Romerska stammen skulle öfverväldigas af främmande, fattade han den stora och djerfva tanken, vida upphöjd öfver den närvarande tiden, att sammangjuta hela denna massa till ett helt och tvinga den att åt en herrskande individ egna den lydnad, som de föraktfullt vägrade en kraftlös nation. Tidigt fattad

1) Se Sallustii jernförelse mellan Cato och Cæsar l. c. 54.

af den stolta öfvertygelsen, att just han var den man, som skulle sammansmälta dessa skilda elementer till ett nytt verldshistoriskt folk, insåg han så småningom allt klarare, ju mera han lärde uppskatta sina samtida, att ingen af dem var till detta värf bättre utrustad än just han. Hans syftemål måste sålunda vara att förstöra de moraliska band, de grundsatser och fördomar, genom hvilka det närvarande statssystemet ännu sammanhölls; men det var ej förstörelselystnad eller maktbegär, som förestafvade hans handlingssätt, utan medvetandet af det beståendes olämplighet och hoppet, att i öfverensstämmelse med nya institutioner kunna bilda nya begrepp. Sulla var troligen den förste, som anade den energiska kraften, som dolde sig under den ännu unge Cæsars sorglösa yta, under det patricierna ännu länge i honom sågo endast den lättsinnige slösaren. Men huru försigtigt han än gick till väga, i det han aldrig i sitt lif anförtrodde sig åt andra, aldrig — hvilka medel han än begagnade för att sätta personer i verksamhet för sina intressen — blottställde sig sjelf, öppnades dock omsider patriciernas ögon, men endast för att se Cæsar med stadgad makt i spetsen för folkpartiet, hvars utmattade och förskingrade krafter han upplifvat och förenat. Det dödliga hat mot den fruktansvärde folkkämpen, som denna oroande visshet hos Patricierna väckte, förklarar tillräckligt de försök, man gjorde, att inveckla honom i Catilinas sammansvärjning. Catulus och Piso sökte förmå Cicero att innesluta den hatade fienden i anklagelserna mot Catilinas anhängare, men Cicero var för rättfärdig eller åtminstone för försiktig att lyssna till deras fordringar. Cæsar kunde ej fällas till döden, och hans anklagande skulle troligen ha räddat alla de andra. Hans tilltagande popularitet är ett bland de bästa bevisen för hans oskuld. Den enda frestelse för honom att deltaga i en dylik våldsamhet skulle legat i hans ekonomiska ställning, men Cæsar hade i detta afseende andra hjälpkällor. Han ansågs såsom "den uppgående solen" och såsom den framtida utdelaren af alla hedersembeten, och i denna tid af samvetslöshet sattes oftast lyckan på enskilda mäns framgång. De skäl till mildring i de anklagades dom, Cæsar i sitt förträffliga tal¹⁾ anförde, dikterades ej af något personligt intresse att hjälpa dem. Han fordrade blott en dom, "fri från hat och vänskap, vrede och medlidande", han förklarade dem rättvisligen skyl-

1) Sall. l. c. 51 Cap.

diga till strängt straff, men han fordrade en laglig dom — och endast folket fick döma till döden. Patriciernas kränkning af lagen hade redan förut drifvit förbittringen mellan partierna till sin höjd. Gracchernas och Saturnini mord hade retat folket till den vildaste hämndlystnad. Sullas proscriptioner hade, om möjligt, ökat den. Lentuli och hans medbrottslingars död skulle snart uppväcka reaction och bidraga till en blodig sammandrabbning. Detta var Cæsars, detta äfven hela hans samtids populära argument.

Patricierna voro döfva för dessa föreställningar. Ett moderat utöfvande af stränghet skulle måhända i den ställning af styrka och öfvervigt, de nu tycktes innehafva, kufvat deras fiender och upprätthållit författningen. Men olyckligtvis valde de den motsatta vägen, utan att betänka följderna deraf. Cæsar sjelf undgick med svårighet att bli ett offer för det blindas raseriet¹⁾. Hans ställning såsom fiende till aristokratien var nu bestämdare än någonsin. Striden antog form af personlig fiendskap; hämndlystnad och misstroende borttogo hvarje känsla af mildhet. Medelpartiet nedföll till obetydlighet och vanmakt. Stridens ytterlighet framkallade väl i partiernas leder skickliga män, men Cæsar var bland alla dessa den ende, som rätt förstod att akta på tidens tecken och klokt taga mått och steg derefter beräknade.

Romerska folkets sinnesstämning i denna brytningspunkt fordrade ledningen af ett snille, mäktigare än Ciceros och Pompeji, som endast voro skickliga administratörer, men som hvarken kunde fatta eller brottas mot det stora onda, som den Sullanska revolutionen lemnat efter sig, i det den hämmat det naturliga framskridandet af en reform, som genom utsträckningen af den Romerska friheten blifvit en oafvislig fordran, och återställt en författning, som ingalunda var något verkligt uttryck af den närvarande nationalkarakteren. Ty folket hade redan undergått en betydlig förändring i sina idéer och grundsatser, under det att det ännu hängde fast vid de former, från hvilka den lefvande anden redan flytt. Mot det tillkommandes rika löften vände sig allas ögon, och man log åt fordna inskränkta begrepp. Det är, säger Merivale, endast en eller tvänne gånger under tidernas lopp, såsom vid upptäckten af en ny verldsdel eller vid kullstörtandet af ett

1) Plut. l. c. 8.

vidsträckt andligt herravälde, den menskliga inbillningen skjuter opp till den fulla proportionen af sin gigantiska gestalt. Dock kan äfven en generation, som, lik vår egen, varit vittne till en utomordentlig utveckling af industriela hjälpkällor och mekaniska tillämpningar, och som varseblifvit, huru sådana omständigheter gifva imaginationen fria tyglar, hvilket förakt de ingifva för det förflutna, hvilken beundran för det närvarande och hvilka djerfva förhoppningar med afseende på framtiden, möjligen göra sig en föreställning om det Romerska folket under denna period af social skakning och oro.

När ett folks sinne är sålunda väckt och liksom förtroladt har det vanligen stor svårighet att med klarhet fatta sina önskingar eller fördringar och helsar derföre med hänryckning en framträdande ledare, begåfvad med klarare blick än det sjelf eger. Det behöfver en hjälte att fira och följa och är färdigt att taga den förste, som sjelfmant erbjuder sig. Marius, Sulla och Pompejus erhöilo, hvar i sin ordning, denna hyllning; men de två förra hade försvunnit med den generation, de tillhörde, och Pompejus lefde blott för att gäcka sina beundrares hopp. Cicero dårade mängden ett ögonblick, men saknade liksom Pompejus förmåga att leda ett folk framåt. Han helsades såsom "fäderneslandets räddare och fader, en annan Romulus eller Camillus", men detta skedde blott under inflytelsen af en öfvergående entusiasm för det förflutna — då det deremot i sjelfva verket var endast på framtiden folkets ögon voro rigtade — och först, då Cæsar framträdde inför dem med hela hastigheten och bestämdheten i sina rörelser kunde de bland aspiranterna till makten igenkänna "tidens verkliga chef, lagstiftare och profet." — — —

Det var denne samme Cæsar, man nu sökte framdraga såsom medbrottsling med "allt hvad i Rom fanns föraktligt, känslo- och sedeslöst, upproriskt och mordlystet", liksom han skulle velat deltaga i ett företag, som åsyftade att med plundring, mord och brand förhärja detta Rom, hvars förstöring utan tvifvel skulle tillintetgjort alla hans planer och förhoppningar! I sanning synes en sådan beskyllning föga betänkt. Men kan ursägta hans motståndares misstankar i en tid sådan som denna, men efterverlden bör inse, att den Catilinarska sammansvärjningens planer hvarken voro öfverensstämmande med Cæsars mildhet och mensklighet eller värdiga hans lysande statsmannasnille¹).

1) Niebuhr, V. üb. R. G. III: 22. Drum. l. c. III: 175 ff. Merivale, l. c. II och III Cap. — Man hade redan före denna tid sökt

Cæsars försök att mildra de sammansvurnas straff misslyckades, såsom vi sett. Redan samma dag, då senatens beslut om deras död genom Catos tal¹⁾ blifvit fattadt, blefvo de häktade från den privata arrest (*custodia libera*), hvori de hittills hållits hos åtskilliga af senatens medlemmar, förda till det offentliga fängelset och der aflifvade medelst strypning²⁾. Catilina sjelf, mot hvilken Consuln Antonius med en här afsändes, stupade följande året (62 f. Chr.) i det blodiga slaget vid Pistoria mot Antonii legat Petrejus och jemte honom de öfriga sammarsvurna, tätt slutne vid hvarandras sida efter det hjeltmodigaste försvar³⁾.

Före denna seger hade emedlertid Cæsar tillträdt præturen och börjat sin tjenstutöfning med en anklagelse mot Q. Catulus, Capitoliis uppbyggare⁴⁾. Då denna anklagelse, hvarmed Cæsar egentligen åsyftade en hedersbevisning mot Pompejus, åt hvilken han ville öfverlemna detta verks fulländning, misslyckades, så vände han sig åt ett annat håll och trädde i förbindelse med tribunen Metellus Nepos, en man som i Mithridatiska kriget under Pompejus visat stor tapperhet⁵⁾, och som för öfrigt i afsigter, djerfhet och verksamhet liknade Cæsar, hvilken han dock i snillegåfvor var vida underlägsen. Glödande af nit för sin fordne fältherre hade Metellus uppträdt mot det herrskande partiet och främst mot Cicero, hvilken han förbjöd att vid nedläggandet af consulatet utsäga annat än den vanliga eden: "att han såsom consul icke handlat mot lagarna". "Det tillhörde ej, sade Metellus, en consul, som låtit aflifva Romerska Medborgare ohörda, att nu prisa sig sjelf." Då svor Cicero "med hög stämman den sannaste och skönaste ed: att han ensam räddat fäderneslandet", och folket ropade jublande: "Vi svära, att du svurit sanning⁶⁾". Cæsar förenade sig med Metellus, som

göra Cæsar misstänkt såsom deltagare i den s. k. första Catilinariska sammansvärjningen (enl. Suet. l. c. 9) — Härom nämner dock ej Sallustius något. Drum. l. c. III: 145. — Rotteck yttrar med sin vanliga häftighet i uppfattningen af förhållandena: "Uppå Cæsar (såväl som på Crassus) hvilade misstankar om en hemlig delaktighet i sammansvärjningen. Dylika fläckar, vore äfven misstanken ogrundad, utplånas ej af tjugu segrar". Allm. Hist. II d. p. 324.

1) Sall. l. c. 52, Plut. l. c. 8.

2) Sall. l. c. 55.

3) Sall. l. c. 60, 61.

4) Suet. l. c. 15, Tac. Hist. 3: 71, 72.

5) Drum. l. c. II: 29.

6) Cic. Ep. ad Div. V: 2. — Roms tacksamhet mot Cicero tyckes verkligen vid denna tidpunkt varit stor och upprigtig. Man täflade i ärebetygelser mot honom. L. Cotta föreslog, att en högtidlig tacksägelsefest (sup-

nu uppträdde med det förslag, att "Pompejus med sin här borde återkallas för att skänka lugn och ro åt staten efter den skakning, Ciceros sjelfmyndiga regering förorsakat, och återställa den genom honom störda ordningen" ¹⁾). Från alla håll uppträdde motståndare mot detta förslag. Cato, som då var folktribun, jemte en hans collega, Q. Minucius, kämpade isynnerhet deremot. Redan hade man skridit till blodiga våldsamheter, då äntligen senaten decreterade sitt ultimatum, och Cæsar jemte Metellus förklarades sitt embete förlustig. Den senare begaf sig till Pompeji här i Asien, men Cæsar fortfor att förvalta sin prætur, tills senaten hotade gripa till vapen, då han fann klokast att ge efter för öfvermakten, draga sig tillbaka i sitt hus och ej mera visa sig i senaten ²⁾).

Cæsar insåg utan tvifvel, att han äfven i sin tillbakadragenhet ej skulle glömmas af sina anhängare. Han bedrog sig ej. Folket samlade sig till hans hus med häftiga uppmaningar till honom att försvara sitt anseende. Cæsar lugnade och aflägsnade hopen. Senaten kunde ej vara känslolös för en handling, som bar prägeln af den mest upphöjda ädelhet, och Cæsar blef med ärebetygelser och tacksägelser kallad att åter intaga sin plats på tribunalet ³⁾. — Men om äran och framgången följde Cæsar tätt i spåren, så var dock faran sällan långt aflägsen från hans sida. Så äfven nu. Dyningar efter den Catilinariska stormen visade sig åter. Q. Curius, Catilinas förste angifvare, uppträdde ånyo inför senaten och namngaf offentligen flera, hittills ej upptäckta, deltagare i Catilinas conspiracy och bland dem äfven Cæsar, föregifvande sig ha fått dessa underrättelser af Catilinas egen mund. En annan anklagare, L. Vettius, uppträdde mot Cæsar hos "Judex Quaestionis" (ej Quaestor) ⁴⁾

plicatio) skulle firas till hans ära; "qui honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante Ciceronem nemini." L. Gellius röstade för en corona civica. Jfr Cic. orat. in Pisonem, C. 3. Pompejus, återkommen från Syrien, yttrade i senaten, "frustra se triumphum tertium deportaturum fuisse, nisi ejus (Ciceronis) in rempublicam beneficio, ubi triumpharet, esset habiturus" Jfr Cic. de off. 1: 22 § 78; Phil. II: 5 § 12: Hela Romerska senaten erkände, att ingen fanns, "qui mihi (Ciceroni) non ut parenti gratias ageret, qui non mihi vitam suam, liberos, fortunas, rempublicam referret acceptam." Italiens städer följde Roms exempel. *Capua* uppreste åt honom en förgylld bildstod (Statua inaurata) Cic. orat. in Pis. C. XI.

1) Schlosser l. c. II: 2: 449. Suet. l. c. C. 16, Cic. Pro Sestio.

2) Suet. l. c.

3) Suet. l. c.

4) Drum. l. c. III: 184 Anm. 19.

Novius Niger, erbjudande skriftliga bevis mot Cæsar i hans brevväxling med Catilina. Men Cæsar förstod att tillbakavisas, ja till och med att strängt straffa dessa skamliga anklagare¹⁾). Härmed tyckas den oro och de strider, som utmärkte Cæsars offentliga verksamhet såsom prætor, ha slutat, och den återstående tiden af hans prætur tilländagått lugnt och utan afbrott. I hans husliga lif inträffade deremot vid denna tidpunkt en händelse, som, ej ovanlig inom det för närvarande sedeslösa Romerska familjelifvet²⁾), gaf anledning till hans skiljmässa från Pompejus³⁾). Hans fiender sökte göra denna fråga till en politisk, men detta misslyckades. Rättegången mot Clodius, upphovvet till den husliga skandalen, en man af god familj, utrustad med sitt stånd's alla talenter och laster, rik på alla de gåfvor, som i en orolig demagogs hand äro så inflytelserika och farliga⁴⁾), ger ett nytt bevis på den kloka beräkning, den blick in i framtiden, hvarpå Cæsar vid alla tillfällen gaf så lysande prof.

Innan Cæsar nedlade præturen inträffade emedlertid en annan händelse, hvars inflytande sträckte sig ej blott till Cæsar, utan äfven för hela Romerska riket blef af högsta vikt: den segrade Pompejus återkom från Asien. Vid första steget på Italiens jord afskedade han sin här för att först vid Roms portar åter möta den att der med honom dela triumphens ära, en triumph, hvars like det stolta Rom ännu ej skådat, men som Cæsar dock en gång skulle öfverträffa. Att de tvänne partiernas hufvudmän skulle täfla att vinna Pompejus för sig låg i sakens natur. Men den vacklande ställning, Pompejus intog⁵⁾), gjorde båda misstänksamma och missnöjda, och Cæsar, sviken i hoppet om den gunst och tacksamhet, han med så mycket skäl ansett sig kunna påräkna af Pompejus, delade detta missnöje⁶⁾).

1) Suet. l. c. C. 17.

2) De tider voro nu förbi, då Romarna kunde säga: "Mores et instituta vitæ resque domesticas ac familiares nos profecto et melius tuemur et lautius". Cic. Tusc. Disput. I: 1.

3) Suet. l. c. C. 74, Plut. l. c. 9, 10, 11.

4) Plut l. c. Cic. Ep. ad Att. I: 16, der vi äfven finna en mästerlig skildring af Clodii domare.

5) Cic. Ep. ad Att. I: 14.

6) Enl. Suet. l. c. 50. kan man möjligen ha skäl misstänka, att husliga förhållanden gjort Pompejus mindre benägen att med vänskap omfatta Cæsar. Cicero nämner dock ej detta, då han vidrör denna fråga Ep. ad Att. I: 12.

Beröfvad, såsom det tycktes, en förbindelse, hvarmed hoppet sammanknutit så stora löften, kunde Cæsar dock le åt sina fienders vanmäktiga agitationer. Ty lyckan hade aldrig öfvergifvit honom, och hans inflytande var redan stort. Men hans rivaler hade utmärkt sig på stridsfältet, der hans eget namn ännu var nästan okänt. Han beslöt derföre öfvergå till sin provins Hispania Ulterior¹⁾, hvaröfver han genom lottkastning erhållit propraeturen. Han stod redan färdig att dit afresa, då hans talrika borgenärer vägrade att låta honom aflägsna sig²⁾. Cæsar tvekade då ej att begära och Crassus dröjde ej att bevilja³⁾ "såsom ett quitto för förflyttna och såsom en uppmuntran till kommande tjänster" en borgensförbindelse, som åt den förra gaf frihet att taga i besittning sin provins och åt den senare en ytterligare garanti att i sin nye, om ock dyrköpte, bundsförvandt kunna påräkna ett verksamt stöd nu, då den återvändande triumphantorn med glansen af sin ökade hjelteära hotade att alldeles bortskymma Crassus och tillintetgöra hans inflytande. Det uppehåll, hans ekonomis ordnande förorsakat, var emedertid nära att skada Cæsar, ty senaten, ännu sysselsatt med Clodii affär och möjligen hågad att genom en politisk anklagelse quarhålla Cæsar, förbjödo praetorerna aflägsna sig före afslutandet af den Clodiska rättegången. Men Cæsar fann klokast att i tid draga sig undan. Gäckande alla hinder afreste han till sin provins, viss, att i spetsen för sina legioner vara fullkomligt tryggad för sina fienders anfall⁴⁾.

Spanien var ett af det numera efter Mithridatiska krigets slut någorlunda lugnade Romerska rikets länder, der missnöjets och upprorets glöd, alstrad af proconsulers och propraetorers roflystnad och hårdhet, brann under ytan af en undergifvenhet, så svag, att den obetydligaste anledning lätt kunde rubba den och låta striden uppfلامma i full låga. Romarna hade också der ständigt behöft stående härar och en vaksam styrelse. Landet var deladt i tvänne delar: Hispania Citerior, som sträckte sig från Pyreneerna längs Medelhafvet till Sinus Ursitanus. Sjøkusten var späckad med Romerska colonier. Celtibererna i midten hade tidigt blifvit underkufvade (af Cato Censor.) och assimilerade med Ro-

1) Suet. l. c. C. 18, men blott "Hispania" C. 71.

2) Plut. l. c. 11.

3) Plut. l. c.

4) Suet. l. c.

marna. Sertorii välde hade der skapat disciplin och lydriad. I norr voro deremot provinsens gränser och Roms välde föga bestämda. Cantabrerna, Vaccæerna, Asturerna och Callaikererna, öfverlevvor af den gamla Iberiska stammen, bibehöllo bland sina berg sitt oberoende. Den södra och vestra delen af halvön bildade H. Ulterior, af floden Anas (Guadiana) deladt i tvänne delar¹⁾. Kusten af Medelhafvet och Baetis' dal voro hem för rikedom, konst och vetenskaper, men dessa trakter voro utsatta för vilda grannar, för hvilka provinsernas styrelse med möda försvarade dem, på samma gång den genom sin hårdhet tvang mången att fly från sitt hem och öka dessa vilda fienders antal. Cæsar var just rätta mannen att ditskicka, hvilket äfven utgången af hans propraetur tillräckligt ådagalade. Hvad hans krigiska bragder under denna tid och äfven framdeles angår, ämna vi blott i största korthet framställa dem, tillkännagifvande, att vår mening ej är att skriva Cæsars krigshistoria. Det skulle bli alltför vidlyftigt för oss, att äfven ingå i undersökning af detta område för hans mångsidiga verksamhet. Cæsars krigiska bragder sluta sig ej heller i ett så nödvändigt sammanhang till hans rent politiska verksamhet, att de ej kunna till större delen lemnas åsido vid en framställning af denna senare. Vi vilja blott, med ledning af hans egna förträffliga skildringar, inskränka oss till de allmännaste dragen af krigshändelserna eller möjligen ingå i någon undersökning af desamma blott såvida en sådan för det helas sammanhang eller särskildta förhållandens belysning synes oss nödvändig.

Efter ankomsten till Spanien skyndade Cæsar att förstärka sin här, hvarefter han började sin bana med att bevinga och förfölja de röfvarskaror, som genomströfvade landet. Derefter bekrigade han Callaikerna och Lusitanerna, framträngde ända till Atlantiska oceanen och underkufvade flera folkslag²⁾ samt planterade det Romerska baneret till och med ytterst i Galliens nordvestra hörn (Brigantium).

Att Cæsar under detta sitt vistande i Spanien ej glömde sina borgenärer hemma tyckes vara ganska otvifvelaktigt³⁾ Men om han å ena sidan verkligen delade denna hos de Romerska propraetorerna och proconsulerna allmänna stränghet

1) Cæsar B. C. I: 38.

2) Plut. l. c. C. 12.

3) Suet. l. c. 54.

och utpräsningslust vårdade han dock å andra sidan samhällets lugn och ordning genom lagar och inrättningar på ett sätt, som ställde statsmannens förtjenster i en glans ej mindre lysande än fältherrens. Han återställde frid och endrägt mellan städerna och sökte ordna det olyckliga förhållandet mellan de skuldsatte och deras creditorer¹⁾, ett förhållande, som förorsakade ett beständigt krigstillstånd. Ty utom det att skatterna tungt tryckte provinserna och att förpaktarna vid deras upptagande voro ytterst stränga, så hade äfven dessa och de Romerska styresmännen i allmänhet, med sin medfödda instinkt att förtjena penningar, bland de infödda infört ett ruinerande skuldsättningssystem. Sedan de nemligen gjort allt för att nedsänka den Spanska befolkningen i fattigdom erbjödo de den i nödens stund mot dryg ränta lån, hvilka för tillfället lindrade, men för framtiden fördubblade eländet. Städer och enskild egendom förpantades; gäldenärernas personer kunde säljas till slafvar. När saken kommit derhän flydde offren vanligen till bergen. Cæsar bestämde, för att minska följderna af detta onda, vissa betalningsterminer för gäldenärerna. Äfven skatterna blefvo på hans begäran af senaten minskade eller efterskänkta.

Den af lagen bestämda tiden för propraeturen nalkades sitt slut. Vanligtvis sökte man i det längsta få bibehålla besittningen af en provins och dermed de inkomster, som en dylik besittning skänkte. Men detta öfverensstämde ej med Cæsars planer. Han begaf sig tvertom redan före den bestämda tiden från Spanien²⁾. Han drefs oemotståndligen framåt mot det mål, som, tidigt dunkel anadt, nu framträdde för honom allt klarare och närmare. Cæsar ville till Rom, medelpunkten och målet för alla hans planer. Närmast lockade honom triumphen och consulatet. Tidens korthet gjorde bådas vinnande omöjligt, ty lagen förbjöd en imperator inträda i Rom före sitt triumftåg, och Romerska folkets fåfänga fordrade, att en consuls kandidat skulle tre gånger visa sig på Forum och der personligen verka för sin sak³⁾. Befrielse härifrån, som senaten fordom beviljat Marius och Lucullus, nekades Cæsar. Cæsar försakade triumphen, anseende consulatet innebära mera verklig fördel. Cæsar blef consul 59 f. Chr. Till collega erhöll han sin häftiga motståndare M. Bi-

1) Plut. l. c.

2) Suet. l. c. C. 18.

3) Cic. Ep. ad Div. 16: 12, Sall. B. C. 18.

bulus, sedan patricierna lyckats utestänga en tredje kandidat L. Luccejus, hvars nära vänskap med Cæsar⁷ man fruktade alltför mycket skulle öka den sednares makt, ifall de tillsammans blifvit consuler¹).

Cæsar hade sålunda vunnit ett högt mål — consulatet. Men under hvilka omständigheter? Med hvilka utsigter? Ställd vid sidan af en förklarad fiende, som var mäktig att motverka eller tillintetgöra alla hans förslag, redan egande en pröfvad erfarenhet af ett motparti, hvars verksamhet, lifvad och understödd af Catos oförsonlighet och okuffiga mod, redan flera gånger segrande motarbetat honom, och slutligen hotad att efter consulatets nedläggande degraderas till en quaestorsbefattning med uppsigt öfver de allmänna "skogarna och vägarna"²) samt sålunda nedsättas till en obetydlig person i staten, utan här, utan inflytande — — sådan tyckes i sjelfva verket Cæsars ställning vid denna tidpunkt varit.

Det var under dessa för Cæsars ärelystna och framåtsträfvande själ tryckande förhållanden den plan väl ej föddes, men åtminstone mognade och sattes i verkställighet, hvilken, lika enkel vid första påseendet, som oöfverskådlig i sina följder, slutligen skulle omskapa hela Romerska republikens styrelseform och kraftigt ingripa i hela den Romerska världens framtida utveckling. Cæsar stiftade nemligen det i historien s. k. "Första Triumviratet"³). Omständigheterna underlättade hans mödor för åstadkommande af denna förening. Pom-

1) Suet. l. c. C. 19, Plut. l. c. C. 14, Cic. Ep. ad. Div. V: 10, ad Att. I: 17.

2) "Silvæ callesque" Suet. l. c. C. 19. Dessa ords betydelse är omtvistad. Vi öfversätta dem enl. Lipsii, Drumanns och Merivales åsigt. I Forcellini Lex. Tot. Lat. heter det i fråga om detta ställe under *silva*: "silvæ callesque dicuntur, cum de provincia sermo, ubi bella non gerenda, nihil gloriæ parandum, cum latronibus tantum conflictandum. V. B. Crusius."

3) Romarna kallade denna förening icke "*Triumviratus*", utan "*coitio*", ty den var ingen offentlig, ingen genom ett manifest för medborgarna kungjord, såsom händelsen var med föreningen mellan Antonius, Octavius och Lepidus. Hos Liv. Ep. 103 kallas den "*conspiratio*", hos Florus IV: 2 och Vell. II: 44 "*societas*". Jfr Hor. Od. II: 1. Cicero kunde ej förmås att sluta sig till detta förbund. Han såg deri endast källan till många krig, många olyckor och frihetens förlust. Utgången ådagalade, att han i åtskilligt annat sannt. Lucanus sjunger derom i Pharsalia I, 85: Tu caussa malorum, Facta tribus dominis communis Roma".

pejus närmade sig sjelf till Cæsar. Från ögonblicket af sin återkomst från Asien hade han nemligen från alla håll sökt skaffa sig medel och verktyg för sina planer. Han hade skilt sig från Mucia och genom giftermålsförslag, som dock afslogs, sökt en förening med Catos familj. Han hade genom smicker ¹⁾ till och med vunnit Cicero på sin sida till den grad, att denne af de unga Patricierna kallades Cneius Cicero. Men snart märkte han, att Cicero föga kunde vara honom till nytta. Af consulerna fann han den ene fiendtlig, den andre svag. Clodius var ingen man att lita på. Crassus hade samma sträfvanden som han sjelf; de hatade hvarandra ömsesidigt. Pompejus minst af alla visste, huru en förening skulle kunna tillvägbringas. I detta bryderi vände han sig till Cæsar, hvilken han tyckt sig upptäcka vara honom på visst sätt tillgifven. Pompejus trodde, att Cæsar ej hade något anseende att förlora hos Patricierna, under det hans lynne och omständigheter tycktes lika mana honom att ej sky för följderna af det mest vågsamma företaget. För en man, i sin lefnad så sträng och otadlig som Pompejus, torde Cæsars karakter synts så dålig, att Pompejus ansåg sig, när han ville, kunna saklöst bryta eller förneka denna förening. Crassus å sin sida hade hittills känt sig belåten med den inflytelserika ställning, han redan intog, men märkte snart, att detta hans inflytande, trots hans verksamhet och omsorg att afhålla sig från ytterligheter eller brytning, började halka honom ur händerna. Cæsars återkomst gaf nytt lif åt Pompejus och Crassus — och Cæsar sjelf var redan beredd att försona och förena sig med dem båda. Så uppkom första Triumviratet, hvars makt inom republiken var öfver all täflan; dess inflytande var allsmäktigt, dess röst afgörande. Det behöfde blott öppet erkännande för att stämplas såsom usurpation af absolut makt, och fördelningen af denna makt på mer än en hand var nästan det enda, som skilde den från monarkisk despotism.

Hemligheten af detta förbunds tillvaro ²⁾, hvars första verkan vi redan sett i Cæsars val till consul och hvars fast-

1) Cic. de Off. 1: 22. Se förut p. 50 not. 6.

2) Att förbundet verkligen i början af Cæsars consulat var en hemlighet för allmänheten synes tydligt af flere ställen i Ciceros bref till Att. I II: 3 får man t. ex. veta, att Cæsar genom sin vän Balbus låter ge Cic. den försäkran, "att han ville bemöda sig" förlika Crassus med Pompejus.

het ännu mera betryggades genom Pompeji giftermål med Cæsars sköna dotter Julia¹⁾, kunde naturligtvis ej länge bevaras. Kunskapen derom ingaf häpnad både hos senat och folk. Alla insågo, att ett förbund mellan dessa trenne ärelystna män, af hvilka "den ene ville grundlägga, den andre öka, den tredje bibehålla sitt inflytande"²⁾ ej länge kunde ega bestånd, men ingen förmådde lyfta den minsta flik af framtidens slöja, ingen vågade ens kasta en aningens blick framåt, ännu mindre utsäga — om ej den obeveklige Cato —, hvilka taflor dessa aningar upprullade för fosterlandsvännens oroligt forskande öga. — Äfven historieskrifvaren stannar med dröjande blick vid denna tidpunkt, för att lika mycket ur den närvarande ställningen som ur det förflutna af Cæsars lif söka förklaringsgrunden för framtidens händelser. Man ser då, huru Cæsar med den consequens, som endast det klara medvetandet af ett högt mål mäktar skänka åt handlingen, troget följt den bana hans ärelystnad utstakat, och på hvilken hans lika djupa som djerfva statsmannasnille lärde honom framgå med de säkra och lugna steg, som ej kunde förfela att föra honom till den höjd dit han syftade. Han stod redan nu på en punkt, tillräckligt hög att derifrån kasta blickarna vida omkring, och utan tvifvel insåg han, att målet ej var fjerran. Understödd på ena sidan af rikedom, på den andra af krigaräran var det för statsmannaklokheten lätt att göra båda till sina tjenare. För Cæsar var det åtminstone ej omöjligt, och från möjligheten låg för honom verkligheten ej fjerran. De gynnsamma vindar, som nu styrde hans kosa³⁾ skulle snart föra honom till målet.

Han hade hittills blott samlat och sammanbundit grundstenarna för den fasta ställning, han i en framtid ville intaga. Så till vida var denna grund färdig, att Cæsar tillkämpat sig, såsom Consul, den lagliga rättigheten att kraftigt ingripa i statens angelägenheter och dermed äfven erhållit en verkningskrets, värdig storheten af sin förmåga. Att denna grund var planmässigt och fast hopfogad bevisar Cæsars hela följande lif. Hans död störtade ej denna grund,

1) Cæsar sjelf gifte sig ungefär samtidigt med Calpurnia, dotter af L. Piso (Plut. l. c. 14, Suet. l. c. 21). Detta var hans sjerde äktenskap.

2) Florus IV: 2: "Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompejo retinere cupitienbus" etc.

3) Cic. Ep. ad Att. II: I: "Cæsarem, cuius nunc venti valde sunt secundi" etc.

på hvilken just det verldsherrskande kejsardömet byggdes. Ty om Rom är det första rike, som varit ett verkligt rike till följe af likhet i lagar och författningar och som egt en verklig enhet i motsats mot de stora Asiatiska och Alexanders, så är ock Cæsar den förste, som fullt fattade denna tanke om en verldsenhet, ett verldsvälde. Han var den förste¹⁾, som tänkte på en allmän lag, en charta öfver hela riket m. m. d. Den gamla författningen blef af honom bruten, men dermed fick äfven det Romerska rikets inre kraft dödsstöten. Säkert är emedlertid, att Cæsar blott begagnade sig af redan för handen varande materialier. Kampen mellan det gamla och nya räckte väl ända till slaget vid Actium, men redan vid den Pharsaliska drabbningen var Roms författning blott skenbart fri²⁾.

Täckelset drages nu opp för början af en ny act i det stora dramat och öppnar i den Romerska historien en ny utsigt, hvars mest framstående punkter genast skönjas. Romare och Italienare äro blandade i gemensamt blod, enskilda personer kunna efter behag bemäktiga sig statens ledning, hvarje stor anförare finner sig i spetsen för en faction, som fäktar för honom allena och upphöjer honom, utan att numera synnerligen åberopa sig partiernas lösen eller klassernas principer. Striden synes personlig. Triumvirerna ha förenat sig att undergräfvat statens gamla form; efterhand upplöser sig föreningsbandet dem emellan, och de utmana hvarandra till en dödlig strid. Hvar och en söker befästa sig. Ändtligen se vi skuggorna af ett folkparti och ett Patriciskt parti kämpa vid Pharsalus, men kampen kan nu egentligen sägas vara mellan Pompejus och Cæsar, ty det ena partiet eger just intet starkt bindande intresse, det andra har ej något pålitligt stöd i sina ledare, af hvilka det så ofta blifvit gäckadt. Det är en samling af förtviflade män, som kämpa af instinkt, utan att vara klart medvetna om, hvad striden egentligen gäller, eller lifvade af någon bestämd förhoppning för framtiden. — —

När vi nu vända våra blickar på Cæsar och jemföra hans ställning före och efter den tillvägagragta försoningen mellan Crassus och Pompejus samt hans egen förening med dem båda, så finna vi denna ställning betydligt förändrad.

1) Se dock härom nedan.

2) Jfr Schlosser l. c. III: 123, Hegel Philos. d. Gesch.: Rom.

Denna förening, ett mästerverk af diplomatisk finhet och politiskt skarpsinne, öppnade med ens för Cæsar portarna till ärans och odödlighetens tempel, sedan han redan länge intagit en beundrad och afundad plats "i en af dessa ryktets och popularitetens niches, der dagens stora män smickras och beundras af mängden." Hans framgång i sina företag behöfde nu ej mera synas oviss, då han kunde påräkna ett villigt och inflytelserikt stöd såväl i den af krigarära höljde Pompeji många beundrare och vänner, som i den rike Crassi kanske ej färre gäldenärer och anhängare. De hade alla, ehuru de måhända ej insågo det, blifvit verktyg i Cæsars hand. Motpartiet, nyligen försvagadt genom Catuli död — denne man, "som hvarken farans stormar eller ärans vindfläktar kunde någonsin rubba ur sin bana hvarken genom hopp eller fruktan" ¹⁾ — var ofta inom sig splittradt, och torde dessutom ej kunnat ega stor makt mot det väldiga förbund, som med kraftig hand och orubblig vilja sammanhölls af Cæsar. Dennes betydelse i föreningen synes varit af den beskaffenhet, att man ej utan skäl kan säga, att Pompeji segrar och Crassi skatter äfven kunde anses tillhöra Cæsar.

Den nye Consulns verksamhet ådagalade i början en välberäknad moderation. Dock røjde redan den första handling, han efter sitt embetes tillträdande vidtog, folkets man, som han då ännu var eller ville synas vara. Förhållandet var följande. Senatens förhandlingar hade hittills ofta förblifvit hemliga för folket, när de, hvilket ej sällan inträffade, voro af den beskaffenhet, att de ej tilläto det patriciska intresset meddela dem åt Plebs. Cæsars första företag blef nu en förordning, att dagböcker skulle föras öfver alla senatens förhandlingar och att dessa skulle sedan allmängöras ²⁾. Detta var både ett billigt medgifvande och tillika en afgjord fördel för folket. Af Ciceros bref till Atticus finner man vidare, att Cæsar vid denna tid gjort allt för att vinna Cicero på sin sida, och utan tvifvel sökte han äfven vid sig fästa alla dem, som voro ansedda såsom sanna fosterlandsvänner. Senaten smickrade han och Bibulus skall han på det allvarligaste uppmanat att aflägga sin fiendskap och göra gemensam sak med sin ambetsbror ³⁾, ty "Cæsar ville icke strid"; men den blef dock oundviklig. Med den eld, som brann i Cæsars

1) Cic. Or. pro Sestio C. 47 fin.

2) Suet. l. c. 20.

3) Drumann l. c. III: 195.

lifliga själ, med den enthusiastiska ifver att nå sitt mål, hvilken var honom egen, med den ärlighet och öppenhet, som var ett grunddrag i hans karakter — ty Cæsar var i sjelfva verket ej intrigant¹⁾ — var det ej oväntadt, att hans verkliga natur snart tog ut sin rätt och hans planer trädde i dagen. Och Cæsar kunde ej ha vidrört ett för patriciska sinnen mera ömtåligt eller för folket mera välkommet ämne, än då han nu framträdde med ett nytt förslag om åkerlagarna.

Redan tidigt visade sig i Rom det oundvikliga onda, som åtföljer den ojemna fördelningen af egendomen. Lagarna om spannemålsutdelningen (*Leges frumentariae* l. *annona-riae*), om jordröntornas nedsättande (*L. foenebres*), om de allmänna jordagodsens fördelning (*L. Agrariae*) förorsakade ofta de blodigaste strider mellan Patricier och Plebejer. Isynnerhet kan man med skäl anse de sistnämnda såsom ett bland de märkvärdigaste föremålen för Roms inre fejder. Striden om åkerlagarna fick efterhand en alltmer förhärjande framfart och vi se den, under växlande skepnader, genomgå hela Roms historia²⁾. Att närmare taga i betraktande denna viktiga punkt tillhör ej planen af detta utkast. Vi vilja blott framställa en kort öfversigt af de Romerska åkerlagarna före Cæsars tid, och kunna såsom något anmärkningsvärdt, hvarigenom intresset af dessa lagars historia ännu mera ökas, tillägga, att efterverkningen af dessa lagar efter årtusenden framträdt af lika beskaffenhet som i det gamla Rom, då man under den Franska revolutionens första tider, med åberopande af Graccherna och deras åkerlagar yrkade all jordegdoms lika fördelning och derigenom så upprörde sinnena, att dylika förslag under Robespierre förbjödos³⁾.

Sedan Numa, enligt sagan, mellan Roms medborgare fördelat Romuli eröfringar⁴⁾, och Servius, enligt Niebuhrs antagande⁵⁾, i detta hänseende sökt tillfredsställa äfven Plebejernas anspråk, finner man dock att deras ekonomiska belägenhet blef alltmera förtviflad. Sp. Cassius uppträdde ändtligen

1) Niebuhr V. üb. R. G. III: 31.

2) Jfr Cic. de off. II. § 78, de lege agraria II. C. 5. m. fl.

3) Det är Heyne och efter honom Niebuhr, vi ha att tacka för den väckta undersökningen af dessa lagar. Se V. üb. R. G. I: 253, 398.

4) Cic. de Republica II: 14 "Ac primum agros, quos bello Romulus ceperat, divisit viritim civibus."

5) Niebuhr l. c. I: 186.

(485 f. Chr.) med det första förslag till en åkerlag, men måste med lifvet försona sin djerfhet, ett offer för de Patri-ciska slägternas hat och förbittring ¹). Cajus Licinius Stolo och Lucius Sextius, dessa tvänne män, utan hvilkas uppträdande vi kanske blott känt det af Gallerna förbrända Rom, såsom namnet på en Latinsk stad, och hvilka derföre ej utan skäl sägas "förändrat den Romerska nationens och verdens öde", grepo saken an med större framgång och tillvägabragte den märkvärdiga revolution, som åt Plebejerna skänkte ej blott en Consul af deras stånd och lindring i de grymt tryckta fattiga gäldenärernas nöd, utan äfven — och detta var kanske allra vigtigast — den s. k. Liciniska åkerlagen, hvilken såsom maximum för jordegendom bestämde 500 Jugera af ager publicus ²). Tib. Gracchus, som enligt samstämmiga vittnesbörd endast upplifvade den Liciniska lagen, tillade till detta maximum rättigheten för en fader att för hvar och en af sina söner besitta 250 Jugera, men utsatte ingen gräns för förvärfvande af privategendom och boskapshjordar ³). Tib. Gracchus, uppretad af senatspartiets och Tribunen M. Octavii oförsynta motstånd och derigenom utan tvifvel drifven att gå längre än han ämnat, delade Cassii öde. Consuln Sempronius Tuditanus fick nu på Scipio Africani förslag befattning med länderiernas delning, men, då han begagnade ett fälttåg till Illyrien såsom förevändning att undslippa detta uppdrag, tog den djerfve och värtalige C. Gracchus saken om hand, lifvad af det val, som nästan enhälligt kallat honom till tribun. Hans lagförslag synes ej innehållit någonting annat än hans broders ⁴). Hans bana blef kort och stormig, hans slut lika blodigt som brodrens. Marii derpå följande åkerlagar afsågo isynnerhet legionernas bästa, men genomdrefvos på ett sätt, hvori man redan ser förspelet till proscriptionernas förfärligaste tider. Så Apuleji Saturnini åkerlag, hvars blodiga minnen äro bland de mest fasaväckande i Roms historia. Cæsar, hvars delaktighet i det Rulliska förslaget vi redan omnämnt, kunde ej genom dettas förkastande afskräckas. Ej ens Cassii och Gracchernas olycksöden, som voro förfärande exempel för hvar och en, som utan en Marii legioner önska-

1) Liv. II: 41.

2) Liv. säger blott ager VI: 35, 36, 37 etc. VII: 16. X: 13. Niebuhr l. c. I: 258. Cic. de Republ. II: 35. XXXIV: 4.

3) Cic. de l. agrar. II: 5, de Off. II: 22, Liv. Epit. 58.

4) Liv. Ep. 60: "alteram legem agrariam, quam et frater ejus tulerat."

de strida för samma sak som de, kunde betvinga hans mod. Han uppträdde nu till allas stora förvåning och motpartiets synnerliga harm med ett nytt förslag om åkerdelning¹). Dess innehåll var, att de Italienska domänerna, med undantag af Capua och Volaterrae, skulle fördelas i lotter af 10 jugera mellan Veteraner och fattiga medborgare, och straxt derefter lade Cæsar härtill Capuas område och det Stellatiska fältet vid Cales i Campanien att fördelas mellan 20,000 medborgare och veteraner, som hade tre eller flera barn²). Det motstånd, som genast och häftigt mötte detta lagförslag, kunde ej för Cæsar vara oväntadt. Andre Consuln, Bibulus, understödd isynnerhet af M. Cato, Metellus Celer (f. årets consul) och L. Lucullus, trädde i spetsen för motpartiet. Cæsar sökte förgäfvos medla och på fredlig väg vinna framgång för sin sak. Slutligen uppmanade han offentligen Pompejus och Crassus att yttra sina åsikter. De talade naturligtvis för förslaget³), som sålunda blef lag⁴). Från detta ögonblick var förbundet mellan Pompejus, Crassus och Cæsar ej mera någon hemlighet för Romarna⁵). Senaten måste med ed förpligta sig att försvara dessa lagar. Tjugo män, bland hvilka Cæsar sjelf dock undanbad sig plats, nöjd, såsom han sade, att ha skänkt Romerska folket en sådan lindring — säkert också lugn för sin saks framgång, då han bland commissarierna såg Crassus och Pompejus — utvaldes för att verkställa denna delning⁶). I sammanhang härmed grundade Cæsar en coloni i det alltsedan dess eröfring i Andra Pun.

1) Med undantag af Sp. Cassius hade ännu ingen Consul uppträdt såsom agrarisk lagstiftare; tribunerna hade varit de, som inkastat denna "brandfackla" bland folket.

2) Dessa Campanska landtgoods, hvilkas förträfflighet Cic. i sina tal mot Rulli lagförslag låter oss erfara, hade hittills i alla åkerlagar blifvit undantagna för statens räkning.

3) "Suasore legis Pompejo." Vell. II: 44. "ille legibus ferendis auctor" Cic. Ep. ad Att. II: 16, VIII: 3.

4) Vell. l. c. Liv. Ep. 103, Suet. l. c. 20.

5) Cæsars vädjande till Crassi och Pompeji inflytande skedde vid genomdrifvandet af det första förslaget, och det var först efter denna seger Cæsar, viss om en framgång, som ock bekräftades, gjorde sitt andra ännu djerfvare förslag om fördelning af Capuas område och de Stellat. fälten.

6) Cic. ad Att. II: 6, 7, IX: 2: "Vigintiviri." Att Cicero, som bekämpat Rulli Agrar. lag, icke kunde gynna en dylik af Cæsar och allraminst mottaga en honom erbjuden plats bland dem, som skulle sätta samma lag i verkställighet, var naturligt.

kriget på ett högst besynnerligt sätt behandlade Capua¹), hvilket ock med skäl i Cæsar vördade sin andre grundläggare. Med undantag af Tribunen L. Antonius, som straxt efter Cæsars död framträdde med ett nytt åkerlagsförslag, fick den Romerska staten efter Cæsar egentligen ej mera någon agrarisk lagstiftare, ty de följande åkerfördelningarna, påbjudna af despoter och verkställda genom proscriptioner, voro merendels ingenting annat än de mest lagstridiga våldsgärningar.

En följd af dessa lagars genomdrifvande och af de stormiga uppträden, som dermed voro förenade, var att Cæsars medconsul Bibulus ej mera visade sig i senaten. Cæsars valde derstädes blef nästan oinskränkt. På den egenmyndighet, han nu tog sig, anför ej blott Suetonius och Plutarchus utan äfven Cicero bevis²). Snart yppade sig ock, att denna myndighet väckte misstankar och missnöje hos de af dessa känslor så lättörda Romarna. Senatens sammankomster glesnade, de äldste Patricier lemnade staden, Bibuli uppförande, isynnerhet hans af förebråelser uppfyllda edicter, blef föremål för folkets synnerliga bifall³). Sjelfva menigheten började draga misstankar på Cæsar och hörde med nöje upprepas den satir, som i skådespelen ofta rigtades mot honom⁴). Sakerna började få ett alltmera hotande utseende, missnöjet tycktes ej vara långt ifrån att utbryta, och i så fall kunde möjligen republikens undergång ej vara fjerran⁵).

Men Cæsars kloka försigtighet gjorde ännu denna tidpunkt aflägsen. Orubblig framgick han mot sitt föresatta mål, liksom han ej märkte den storm, som rasade omkring honom.

Bland Cæsars handtlangare — en af dessa många redskap, hvilka Cæsar, hållande sig sjelf i skuggan, lät verka för sina afsigter — utmärker sig vid denna tid främst P. Vatinus, en äkta galgfogel (furcifer)⁶), hos hvilken enligt

1) Niebuhr l. c. III: 34. Cæs. B. C. I: 14.

2) Suet. l. c. 20, Plut. l. c. 14, Cic. pro Domo C. 16. Såsom bevis på Bibuli obetydlighet vid sidan af Cæsar anför Suet. följande distichon, som plägade reciteras: "Non bibulo quidquam nuper, sed Cæsare factum est, Nam Bibulo fieri consule nil nemini", samt att man tecknade på skämt icke "Cæsare et Bibulo cons." utan "Julio et Cæsare cons."

3) Ep. ad Att. II: 19, 20, 21.

4) l. c. II: 19.

5) L. c. II: 21: "Nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremita Italiae vereor ne exarserint."

6) Cic. in Vatin. C. 6.

Vell.¹⁾ "kroppslig vanskaplighet täflade med själens förderf." Denne Vatinius hade redan gjort Cæsar vigtiga tjenester, för hvilka han alltid erhöll contant betalning²⁾). Ännu en, och den vida viktigare, återstod honom att verkställa. Senaten skulle nemligen nu för det stundande året fördela provinserna, och Cæsar, syftande efter ära och makt mera än efter guld och önskan för sina planer en stark och pålitlig här nära Rom samt rättigheten att bibehålla den längre än ett år, vände ej sina tankar mot Orienten, källan för Sullas och Pompeji makt samt Luculli rikedomar, utan till det Cisalpinska Gallien, som erbjöd honom det bästa operationsfältet för hans afsigter. Från detta land hade han nemligen i söder alltid en öppen väg till Italien och på norra sidan, längs efter alperna, utbredd sig en omätlig sträcka, befolkad af krigiska barbarer och ännu aldrig beträdd af en Romersk krigshär. Hvilket fält för Cæsars mod och ärelystnad! Här skulle aldrig felas honom tillfälle till strid — segren hade han själf i sina händer! Och just vid denna tid hade Helvetierna börjat röra på sig, och skulle efter all sannolikhet under sin vandring äfven nalkas det Romerska området³⁾). Cæsar insåg, hvilken vikt för honom låg i vinnandet af denna provins — och det lyckades verkligen Vatinius, att, understödd af Crassus, Pompejus och L. Piso, Cæsars svärfar, genomdrifva ett förut i Rom exempellöst förslag, hvarigenom Cæsar på fem år erhöi först det Cisalpinska Gallien och Illyricum jemte en här af 3 legioner, och straxt derefter det Transalpinska Gallien och en fjerde legion⁴⁾). Alla Cæsars önskningar för det närvarande voro sålunda uppfyllda, och trygg i känslan af sin makt kunde han fritt med hot eller löje besvara de smädelser, som slungades mot honom i anledning af sättet för denna makts åtkomst⁵⁾).

Det återstår att tillägga några tilldragelser under Cæsars consulat.

Clodius, densamme som vanhelgat Cæsars husgudar och dock ej af honom blifvit anklagad, bemödade sig sedan lång tid tillbaka att bli upptagen bland Plebejerna, för att kunna bli folktribun. Cicero motarbetade honom på det häftigaste,

1) II: 69.

2) Cic. in Vatin. 12, 16.

3) Ad Att. I: 19, 20. Niebuhr l. c. III: 40.

4) B. G. II: 35. Vell. II: 44. Suet. l. c. 22.

5) Suet. l. c. 20, 22.

och Cæsar tyckes ej heller i början hafva understödt honom, troligen emedan han ännu hoppades kunna vinna Cicero. Men när Cicero en dag offentligen i ett skarpt tal yttrat sig om statens tillstånd, sammankallade Cæsar samma dag en folkförsamling och genomdref der med Pompeji tillhjälp Clodii önskan¹). Förgäfves arbetade Bibulus att tillintetgöra detta lagstridiga företag; beslutet var fattadt och godkändt, och Cæsar förklarade, att han alldeles icke deri hade någon andel²).

Cæsars egentliga afsigt var utan tvifvel, att genom Clodius, om denna lyckades bli folktribun, förmå Cicero att öfvergå på triumviratets sida eller ock aflägsna honom, på det han ej skulle motarbeta detsamma; men sjelf visste han ställa sig som vän med alla partier och främst med Cicero samt vända Patriciernas hat mot Pompejus. Dessa hade nemligen väntat, att i Pompejus finna en kraftig motståndare mot Cæsars sträfvanden och vredgades därför nu så mycket mera öfver hans vankelmod, hans anslutande till Cæsar och hans förbindelse med Crassus³).

En annan händelse, som inträffade några få dagar före Cæsars nedläggande af sitt consulat, förtjenar äfven omtalas, emedan den å ena sidan är betecknande för den Italienska karakteren, under det den å andra sidan kastade en mörk skugga på de närvarande partihufvudmännens heder, hvilka annars, i det privata lifvet fördragsamma, äfven i det politiska vanligen uppträdde mera såsom täflande spelare än hätska fiender. L. Vettius, redan förut känd såsom angifvare vid Catilinariska sammansvärjningen, syftade sjelf eller bekände sig blifvit uppmanad att syfta efter Pompeji och Cæsars lif. Han arresterades med dolken på sig och förklarade, att den blifvit honom lemnad af Bibulus. I sina angifvelser sökte han äfven inveckla Cato, Cicero och isynnerhet Curio, som var känd såsom triumviratets häftigaste fiende, samt en mängd Patricier. Patricierna försvarade sig genom att kasta skulden på Cæsar. Denne, sade de, ville genom Vettius tillintetgöra Curios inflytande. Derföre hade Vettius sökt ställa sig in hos Cicero och gjort honom medveten af planen. Curio yppade den emedertid för sin far, och denne för Pompejus. Mot dessa bevis kunde ej sättas annat än Vettiis ord, och dessa voro föga att lita på. Han fanns efter några dagar

1) Suet. l. c. 20, Plut. Cicero 28, 29.

2) Cic. Ep. ad Att. II: 5, 12.

3) L. c. II: 13, 19.

död i sitt fängelse för egen hand, hette det, men enligt ryktet för andras nytta. Och dessa andra voro utan tvifvel de unga aristokraterna, isynnerhet Curio, hvilka bittert hatade triumvirerna och hvilkas lynnen och seder alltför väl gjorde dem i stånd till dylika våldsamheter. Misstanken på Cæsar, såsom den der skulle haft sin hand med i hela denna tillställning, synes ogrundad, dels emedan Vettius i sina anklagelser äfven inblandade Brutus, som Cæsar för hans moders skull höll kär, dels emedan hela sakens dåliga anläggning och slutliga misslyckande röjer en helt annan upphofsman än Cæsar, som aldrig fuskade¹).

Cæsars consulat hade sålunda gått till ända; Clodius hade blifvit folktribun; L. Calpurnius Piso och Appius Gabinius, den förre Cæsars svärfar, den senare Pompeji vän, voro consuler. Af dessa, till hvilkas upphøjelse han sjelf bidragit, hade han intet att frukta; så mycket mera deremot af sina många hätska fiender af motpartiet. Dessa dröjde ej heller att höja sina anklagande stämmor. Praetorerna, L. Domitius Ahenobarbus och C. Memmius Gemellus²), yrkade gemensamt i senaten, att han skulle ställas till ansvar för sin consulatsförvaltning. Cæsar mötte dessa hotelser med oförskräckt mod och hänskjöt sjelf åt senaten undersökningen af sina åtgöranden. Senaten dröjde tvekande, och, då Cæsars fiender emedlertid dagligen ökades, beslöt han begagna sig af sin proconsulsrätt³), gick utom stadens portar och anlade fältherredrägten⁴).

Men utom Roms portar, i bokstaflig mening, eller i sjelfva förstäderna blef äfven Cæsar qvarliggande under trenne månaders tid, under förevändning att samla och ordna sina legioner, men i sjelfva verket för att nu, när han stod färdig lemna Rom för lång tid, säkrare der befästa sina intressen. Cicero, som han förgäfvades vid dessa sökt binda, måste till straff för sin motsträfvighet störtas eller åtminstone, för att göras oskadlig, aflägsnas. Clodius, hans oförsonliga fiende, blef dertill ett lika villigt som passande verktyg. Han uppträdde med ett förslag af innehåll: "Qui civem Romanum

1) Cic. l. c. II: 24, Suet. l. c. 20. Merivale l. c. 4 cap.

2) Cic. ep. ad Qu. Fratr. I: 2 kallar dem: "acerrimi cives".

3) Enligt Lex Memmia, "quæ eorum, qui reipublicæ caussa abessent, recipi nomina vetabat".

4) Suet. l. c. 23.

indemnatum interemisset, ei aqua et igni interdiceretur". Cicero var väl ej namngifven, men han sjelf och alla insågo, att det gällde honom. Han visade en omanlig svaghet, och hans försagdhet underlättade Clodii seger. Han bönföll om Pompeji hjälp både sjelf¹⁾ och genom sina vänner²⁾. Equites, en stor del af senaten, tillsammans öfver 20,000 menniskor, samlade sig omkring honom³⁾, dels för att skydda honom för Clodii och hans anhängares misshandlingar, dels för att hos consulerna medla för honom; hela senaten anlade sorgdrägt; Rom var i en våldsamt rörelse. Men förgäfvades! Cæsar, till hvilken Cicero äfven vände sig, rådde honom att ge vika för omständigheterna, medfölja honom såsom Legat till Gallien och sedan med ökad ära återvända till Rom. Men Cicero stannade till sin olycka kvar. Det är möjligt, att Cæsar deröfver vredgades och vidtog kraftigare åtgärder mot honom. Då slutligen allt hopp om räddning syntes försvunnet, lemnade Cicero omsider på sina vänners råd Rom och gick i frivillig landsflykt. Hans präktiga hus på Palatinska berget lades i aska, och platsen helgades åt — frihetens gudinna.

Cæsar hade emedlertid då redan aftågat till Gallien. Han kom dit för att eröfra det, och han eröfrade det verkligen. Men det var kanske ej så mycket Gallien, han der ville eröfra; det var det Romerska riket och det kungliga diademet, han der trodde sig kunna tillkämpa sig. Just då han vunnit det förra och stod färdig att gripa det senare upphörde han att vara till. — — —

Cæsars önskan var uppfylld, han stod i spetsen för en här. Det öfriga ansåg han utan tvifvel numera lätt att vinna. I huru mycket är icke fältherren Cæsar i Gallien olik statsmannen i Rom! Prakten och vekligheten lemnade han hemma. "Der, säger Michelet⁴⁾, ville jag sett detta bleka ansigte, tidigt visnadt i Roms utsväfningar, denne fine, epileptiske man, dragande i spetsen för sina legioner under Galliens regn, eller simmande öfver dess floder eller till häst mellan de bärstolar, i hvilka hans sekreterare fördes, dikterande

1) Cic. ad Att. X: 4.

2) Cic. in Pison. C. 31 § 77.

3) Cic. ad Quint. post reditum 3: § 8.

4) Hist. Rom. III: 157.

fyra, ja, när han ej hade annan sysselsättning, sju bref på en gång, hållande Rom i bäfvan från det inre af Belgien, nedgörande på sin väg 2 millioner människor och på 10 år bevingande Gallien, Rhen och den nordliga oceanen.”

Gallerna, detta tappra och vilda folk, mot hvilket Romarna en gång fått kämpa för sina lif, ej för sin ära ¹⁾, hade sedan dessa tider blifvit försatta i en helt annan ställning. Den fordna andan var borta, deras oberoende hade småningom blifvit allt mer och mer inskränkt, deras länder underkufvade. Civilisationen hade triumpherat öfver barbarismen. Den ena gaf samband åt Romarna jemte ett bestämdt föremål och bestämd plan åt deras politik, under det den andra, oaktadt de förnämsta stammarnas yttre odling, ännu höll Gallerna söndrade genom småaktig afund och tvister. Deras någorlunda allmänna likhet i språk och karakter kunde ej utplåna skiljaktigheterna i ursprung och tänkesätt. Utan att våga inlåta oss i en närmare undersökning af de olika elementer, af hvilka de öfvervunna stammarna bestodo, vilja vi blott i korthet följa gången af denna eröfring, sådan den blifvit beskrifven af Cæsar sjelf på ett sätt, värdigt ”en praktisk krigare och statsman, som noga undersökt sina fienders motståndskrafter och med skarpsinnighet uppskattat de moraliska och materiella hjälpkällor, från hvilka han hade att bilda den skönaste provinsen i sitt rike.”

Gallien njöt för närvarande, alltsedan Teutonernas förhärjande genomtåg, den djupaste frid, som ej ansågs störd genom innevånarnas egna enskilda fejder, hvilka snarare kunde sägas jemte jagten utgöra deras egentliga sysselsättning. Bibehållande i allmänhet sina fäderneärfda seder lefde de sålunda i sitt hemland, hvilket Romarna vid denna tid delade i tre delar: Belgien, Aquitanien och Gallien eller Celtien ²⁾. Belgien sträckte sig från Seine och Marne utefter Rhen till Nordsjön; dess innevånare voro de tappreste, Rhens trogna väktare och förposter mot de anfallande Germanerna. Gallien med sina fruktbara slätter och sina skogar utbredde sig mellan Aquitanien och Belgien samt var äfven utsatt för Germanernas oupphörliga anfall. Med dessa lågo äfven Helvetierna i ständig strid, och inseende, att deras rika

1) Sall. B. I. 114.

2) Cæsar, de B. Gall. I: 1.

och fruktbara land, oaktadt deras tapperhet dock förr eller senare måste bli Germanernas byte, beslöto de lemna sina hem och nedsätta sig i Gallien. Orgetorix, utmärkt bland dem genom börd och rikedomar, förmådde nationen till detta sällsamma företag, hvilket retade på samma gång deras ärelystnad och deras tapperhet¹). Han blef ock utvald till anförare och ledare af tåget, men misstänkt och anklagad för herrsklystna planer ändade han sitt lif genom en frivillig död²). Ehuru sålunda utan anförare uppgåfvo dock ej Helvetierna sin plan. Då allt var ordnad uppbrände de sina boningar, att ej dessa skulle locka dem att återvända, och började sitt tåg. Flera af grannstammarna följde dem³).

Cæsar hade emedlertid redan lemnat Rom och erfor med glädje det tillfälle till krig, som dessa rörelser erbjödo honom. Han skyndade att komma de uttågande skarorna i förväg och uppnådde Geneva (Genève), en stad i de med Romarna förbundna Allobrogernas land, innan Helvetierna dit ankommit. Och härmed börjar den lysande följderna af Cæsars krigsbragder, som ställt honom nära nog främst bland alla så den gamla som den nya tidens största fältherrar.

Cæsar började med att underhandla med Helvetierna och slutade med en blodig seger öfver dem. Deras kraft bröts, de öfverblifna återvände till sina berg —⁴) "det var en fassansfull utgång på en fantastisk plan". Straxt derefter trädde Cæsar i kamp mot Ariovistus, som i spetsen för sina krigiska Germaner segrande gått öfver Rhen. Gallerna beklagade sin nöd för Cæsar, som ej var ovillig att hjälpa dem, och då ingenting kunde uträttas genom underhandling mellan de båda stolta härförarna måste svärdet afgöra saken⁵). Cæsar ville öfverraska Ariovistus och lyckades äfven hastigt intaga Vesontio (Besançon), Sequanernas hufvudstad, der allt krigsförrådet var samladt⁶). Men här hotade hans här med fullkomlig upplösning: de besegrades skildringar af Germanernes tapperhet och styrka beröfvade helt och hållet Romarna modet. Många knotade eller fällde tårar, flere aflägsnade sig, i hela lägret uppsatte man sina testamenten, förvirringen var

1) l. c. I: 2.

2) l. c. I: 3, 4.

3) l. c. I: 5, Plut. l. c. 18.

4) Cæs. l. c. 5—29.

5) l. c. 30—36.

6) l. c. 37, 38.

allmän. Cæsar ensam förblef orubbligt lugn, och han lyckades äfven med sina ord upplifva legionernas sjunkna mod¹). Begagnande sig häraf angrep han Ariovisti läger, nedgjorde 8,000 Germaner samt jagade återstoden tillbaka öfver Rhen²). Härmed slutade han första årets (58 f. Chr.) fälttåg och begaf sig sjelf, sedan han tidigare, än vanligt var, låtit sina soldater intaga vinterqvarter, till Gallia Cisalpina³). Men under det han i Gallien ökade sin ära underlät han ej heller något, som äfven i Rom kunde tjena att bevara hans anhängares gunst. Ryktet om hans bragder tillvann honom der allt större beundran, alltflera vänner⁴), och under hans vistande i Cisalpiska Gallien strömmade en mängd människor till honom, hvilkas önsknigar han sökte tillfredsställa och hvilka han på allt sätt sökte fästa vid sina intressen⁵). "Sålunda, säger Plutarchus⁶), fortfor han under hela detta krig, utan att Pompejus derom hade någon aning, att växelvis dels med sina medborgares vapen besegra fienderna, dels medelst från fienderna tagna rikedomar vinna och draga på sin sida medborgarna."

Emedlertid visade sig bland de Belgiska stammarna vid Rhen en stor rörelse. Fruktande Cæsars afsigter på hela Galliens underkufvande besvuro de ett försvars-förbund och rustade sig till kamp⁷). Härom underrättad skyndade Cæsar tillbaka (57 f. Chr.) och såg snart de Belgiska stammarna Remerna, Bellovakerna, Suessionerna, Ambierna, Nervierna, Æduatikerna kufvade, dels i öppen strid besegrade, dels af fruktan underdåniga⁸). Dock hade motståndet isynnerhet hos Nervierna, "det vildaste och stridbaraste folket i dessa nejder", varit häftigt. Samtidigt hade P. Crassus besegrat flera stammar vid hafvet, och S. Galba med framgång stridt i grannskapet af Rhone och Genever-sjön. Cæsars och Romarnes namn var fruktadt på denna sidan Rhen, men i Rom firade man dessa segrar med en femton dagars tacksägelsefest, "en ära, som ej hittills vederfarits någon"⁹).

Cæsar lät, som förut, sina trupper gå i vinterläger och

1) l. c. I: 40. Plut. l. c. 19.

2) Cæs. l. c. I: 53. Plut. l. c. 20.

3) Cæs. l. c. I: 54, Plut. l. c.

5) Plut. l. c.

7) Cæs. l. c. II: 1.

9) l. c. II: 35, Plut. l. c. 21.

4) Suet. l. c. 23.

6) l. c.

8) l. c. II: 2—34.

begaf sig sjelf till Italien att åter på närmare håll bevaka sina fredligt politiska intressen, hvilka han, ehuru fjerran skild från Rom och, såsom det tycktes, uteslutande sysselsatt med krigets bragder, aldrig ett ögonblick lemnade ur sigte. I Rom hade också under hans frånvaro inträffat åtskilligt, som på sakernas närvarande och framtida tillstånd ej mindre än på Cæsars eget hade stort inflytande. Pompejus hade lemnat Rom och vistades på landet; partiernas strider hade sålunda ohämmad fart, Clodius i spetsen för de sina rasade utan återhåll. Liksom han fördrifvit Cicero, lät han nu äfven aflägsna Cato till Cypern under förevändning af ett offentligt uppdrag. Pompejus förolämpade han på mångfaldigt sätt, angrep hans vänner och smädade honom sjelf offentligen. Redan grepo partierna till vapen, blodiga sammandrabbningar höllos, och den till Rom återvändande Pompejus var sjelf i fara. Ingen visste, hvad man skulle företaga eller hvem man skulle följa. Pompejus sjelf, inseende sakernas förtviflade ställning och önskande ingenting högre än Clodii störtande, såsom för närvarande ett nödvändigt villkor för återupprättandet af sin makt, förkastade dock det förslag, som gjordes honom, att skilja sig från Julia, öfvergifva Cæsars parti och sluta sig till Senatens. Men deremot, när man föreslog Ciceros återkallande, understödde han lifligt detta förslag, och Cicero blef, trots Clodii våldsamma motstånd, återkallad samt återvände till Rom den 4 Sept. 57 f. Chr.¹), under folkets jubel och under tillopp af en så talrik människomassa från Italien, att Clodiska partiet kort derefter deraf tog sig anledning uppreta menigheten, föregifvande detta tillströmmande af människor såsom orsak till bristen på lifsmedel i Rom. Cicero hembar i offentliga tal senat och folk sin tacksamhet, hans hus blef återuppbyggt, och sjelf slöt han sig i allt till Pompejus. Slutligen förklarade han alla de förordningar, hvilka Clodius såsom Tribun utfärdad, ogiltiga. Men detta sista motsatte sig den nu äfven återkomne Cato, emedan han befarade, att derigenom äfven frukterna af hans ofvannämnda, af Clodius honom uppdragna, beskickning till Cypern skulle tillintetgöras, hvilket var så mycket mindre öfverensstämmande med Catos önskan, som han ansåg sina åtgöranden derstädes till och med förtjena en triumph — en önskan, som han dock ej fick se fullbordad.

1) Sjelf kallar Cic. denna dag "en förebild af odödligheten" samt säger att han nu på visst sätt började ett nytt lif. Ep. ad Att. IV: 1.

Sålunda kämpade partierna mot hvarandra. Hungersnöden ökade faran och eländet. Clodiska partiet begagnade den, såsom nyss nämndes, att uppreta menigheten mot Cicero; senaten deremot ansåg, utan tvifvel med mera skäl, bristen på lifsmedel härflyta från Clodii egna slösande utdelningar och från en af hans anhängares trolösa förvaltning. Cicero visade sin tacksamhet mot Pompejus genom att råda senaten att åt denne senare till nödens afhjelpande uppdraga en utomordentlig proconsularisk värdighet på 5 år samt dermed förena "potestas rei frumentariae" i hela Romerska riket jemte åliggandet att från Sicilien, Sardinien och Afrika anskaffa lifsmedel. Någon militärisk makt blef ej härmed förbunden; en makt, som Cæsar troligen ej gerna skulle sett nedlagd i Pompeji händer ¹).

Cæsar började med år 56 f. Chr. ånyo sin kamp. Cicero hade emedlertid gjort ett nytt förslag om Campaniska landets fördelning och åstadkom derigenom mycken rörelse i sinnen och stor fruktan för framtiden. Senaten gillade förslaget, och straxt derefter begaf sig Pompejus på väg till Sardinien och Afrika, men sammanträffade först med Cæsar i Lucca ²). Der hade utom flere andra ansedda Romare äfven Crassus infunnit sig. Mellan Crassus och Pompejus hade under den sista tiden en märkbar söndring visat sig. Orsakerna voro mångahanda. Man glädde sig redan åt triumviratets stundande upplösning, men att man deri missräknade sig blef snart uppenbart, ty just nu förnyade Cæsar sitt förra mästerverk, försonade de missnöjde och utkastade i förening med dem nya stora och djerfva planer, af flere omständigheter fullt kännande, att deras styrka för närvarande låg i deras förening, och att alla krafter måste användas att skingra de moln, som hotande tycktes uppstiga för framtiden. Pompejus hade ju sett sin önskan i afseende på tåget till Egypten gäckad ³), och åtskilliga fordringar af Cæsar hade icke heller utan motstånd blifvit beviljade. Årets consuler voro triumviratets fiender, och för det följande året hotade L. Domitius Ahenobarbus, Cæsars motståndare och Catos vän, att söka consulatet. Cæsar uppmanade derföre Pompejus och Crassus att äfven uppträda som sökande, föresläende den förre Spanien, den senare Syrien till proconsulariska provin-

1) Drum. l. c. III: 260 — Cic. Ep. ad Qu. Fr. II: 5.

2) Cic. Ep. ad Div. I: 9.

3) Drum. l. c. III: 262

ser, hvaremot Cæsar sjelf skulle på förlängd tid bibehålla sina. Förslaget mottogs af båda med förtjusning. Emedlertid skulle allt hållas hemligt. Pompejus fortsatte sin resa till Sardinien, Crassus återvände till Rom, Cæsar till krigets skådeplats¹⁾, der han med fortfarande framgång stridde mot Venerer, Aquitanier, Moriner, Menapier med flere stammar²⁾.

Hemligheten af mötet i Lucca kunde dock ej länge bevaras. Pompejus och Crassus funno sig vid återkomsten till Rom föremål för ökad misstanke och afund. Consuln Marcellinus förorsakade dem isynnerhet många obehagligheter, och i allmänhet försökte deras motparti allt för att tillintetgöra deras planer³⁾. Föga förmådde dock detta att uträtta, ty Cæsar uppbjöd allt för befordrande af Pompeji och Crassi val. Hotande rykten, att man ämnade hemkalla honom, hade redan kommit till hans kunskap. Han kände, att hela hans framtidsmål stod på spel. Alla möjliga ansträngningar gjordes också, och de kröntes med framgång. Crassus och Pompejus blefvo consuler⁴⁾, om ock på ett våldsamt och föga lagenligt sätt, ty penningar utdelades till ofantlig myckenhet ("plena res nummorum"), och Cæsar hade till och med sändt sin legat P. Crassus med väpnad styrka till Rom⁵⁾. Med kraft förvaltade de sina embeten och sökte genom framdragande af sina anhängare förstärka triumviratets krafter. Dessa tidningar från Rom, som nu träffade Cæsar redan stadd på fjerde årets fälttåg, kunde sålunda ej vara honom annat än välkomna, då de lofvade honom så mycken framgång, under det han sjelf, fjerran derifrån, ej längre tillfredsställd med sina fortfarande segrar öfver Gallerna⁶⁾, öfvergått Rhen⁷⁾ och redan var betänkt att på Brittaniens jord skaffa sig ett nytt fält för sina bragder, nya tillfällen att skörda lagrar.

Liksom Cæsars öfriga planer vanligen kröntes med framgång, så verkställdes äfven detta tåg⁸⁾, hvilket vi dock kan-

1) Plut. l. c.

2) Cæs. l. c. III B. — Plut. nämner intet om detta fälttåg.

3) Till detta motparti hörde dock ej numera Cicero Ep. ad Att. IV: 5: "quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare, demus operam ut ab iis, qui possunt, diligamur." — Om motpartiets åtgöranden se Cic. orat. de provin. cons. och pro C. Cornelio Balbo.

4) Suet. l. c. 21. Vellej. II: 46, Liv. Ep. 105.

5) Cic. Ep. ad Qu. Fr. II: 9.

6) B. G. IV: 1—15.

7) l. c. 16, 17.

8) l. c. 20—37, Plut. l. c. 22 23.

ske snarare ha att betrakta såsom en beväpnad upptäckts-expedition, än såsom ett på eröfring syftande fiendtligt infall.

I Rom firades med tjugo dagars högtidligheter¹⁾ den man, som utbredt, om ej det Romerska väldet, åtminstone den Romerska äran och namnet vidsträcktare, än någon förut. Till dessa hedersbevisningar mot Cæsar bidrogo måhända ej minst de tvänne män, som suto vid statsrodret, Pompejus och Crassus, hvilka i senaten, liksom i folkförsamlingen, hade allt antingen falt för sitt guld²⁾ eller underdånigt sitt välde. Catos val till Praetor blef af dem förhindradt och vid aedilvalen uppstodo de mest stormande strider³⁾. De skaffade sig äfven, om ock genom medel lika våldsamma som exempellösa, Spanien och Syrien till provinser. Dessa båda hade sålunda vunnit sina önskingar, och ej långt derefter erhöll äfven Cæsar på Trebonii förslag Gallien på ytterligare fem år⁴⁾ trots Catos motstånd, som divinatoriskt förutsade Pompejus, att han härigenom "belastade sig med en börda, som snart skulle bli honom alltför tung". Men Pompejus lyssnade ej nu härtill. För sent insåg han sanningen af Catos spådom.

Triumvirerna stodo sålunda på höjden af makt, och, trygga i denna makt, läto de statsgöromålen oförhindrade ha sin lagliga gång, endast att consulerna ingenting försummade, som för deras proconsulariska värdighet kunde blifva nyttigt. Så uppställde Pompejus, under föregifvande af oroligheter i Spanien, en armé af fyra legioner samt affärdade tvänne af dessa under sina legaters Petreji och Afranii anförande, medan han sjelf ännu stannade hemma under åtskilliga förvändningar, smickrande på allt sätt folket genom invigning af en ny theater, präktiga skådespel m. m., och tycktes slutligen uppenbart syfta på att bli Roms öfverhufvud. Dictaturen syntes vara hans syfte. Man började genomskåda hans planer, oaktadt hans bemödande att ännu dölja dem⁵⁾. Crassus deremot, liksom drifven af en ynglings

1) Suet. l. c. 24. Cæs. l. c. IV: 38.

2) Praetorn Afranius föredrog till och med i senaten ett förslag om "Suspensio legis de Ambitu:" "Senatusconsultum factum est, sed magno cum gemitu senatus." Cic. Ep. ad Qu. Fr. II: 9.

3) "Non Catoni tunc prætura, sed præturæ Cato negatus est."

4) På tio år blefvo honom sålunda provinserna anvisade, men han förvaltade dem blott nio ("novem æstatibus" Vell. II: 47.) "Anno-rum decem imperium" säger den vredgade Cicero, Ep. ad Att. VII: 7.

5) Cic. Ep. ad Att. IV: 5 ad Qu. Fr. II: 15.

ärelystnad, hade redan begifvit sig till sin provins, drömmande om eröfringar, som skulle innefatta Parthien och Baktrien ända fram till Indien och öfver Ganges — länder, hvilkas rikedomar utgjorde en oemotståndlig retelse för den penningelystna triumviren. Ingenting kunde afvända honom från dessa planer, ingenting förhindra honom derifrån, ej ens det formliga förbannelseoffer, Tribunen Atejus lät anställa vid hans afresa¹⁾ och hvilket ej litet bidrog att nedstämna hans vidskepliga soldaters mod. Ej blott österlandets skatter retade hans aldrig minskade girighet, den yngre Cæsars krigiska lagrar hade äfven eggat hans ärelystnad.

Pompejus deremot kvarstannade i Rom och skickade sina legater till Spanien. Den honom uppdragna "potestas rei frumentariae" på fem år gaf honom giltig anledning att ej afgå till sin provins. Han styrde staten efter sitt behag. Han stod i spetsen för en armé, som tillväxte i styrka. Han syntes dock ännu såsom en Cæsars tillgifne och trogne bundsförvändt, men de nya tidningarna från kriget om öfvergången öfver Rhen och till Brittannien jemte den derpå följande tacksägelsefesten retade Pompeji afund och ärelystnad. Hans maka hindrade dock ännu stridens utbrott, men blott för kort tid, ty hon dog redan samma år (54 f. Chr.).

Cæsar hade emedlertid med våren ånyo börjat sitt krig. Det utmärktes detta år främst af en ny landstigning i Brittannien²⁾. Äfven nu synes han snarare blott låtit sina legioner betrakta än eröfra detta land, ty han behöll ej något territorium i Brittannien och quarlemnade ingen garnison. Han kände sig utan tvifvel gäckad i sina förhoppningar. Der var intet att erhålla af innebyggarna, skrifer Quintus till Cicero. Der fanns ej guld eller silfver, ej annat byte än obildade slafvar, råa barn af skogarna och bergen³⁾. England blef bland de vestra provinserna, som lydde under Romerska Cæsarerna, den sista som eröfrades och den första, som öfvergafs, och det mottog kanske minst af dem alla den bildning, som Romarna annars lemnade såsom ersättning för det blod, de utgjöto⁴⁾. — Cæsar återvände derefter till Gallien, och då han af brist på proviant måste förlägga sina trupper i min-

1) Vell. II: 46.

2) Cæs. l. c. V: 1—24.

3) Cic. ad Att. IV: 16, ad Div. VII: 7.

4) Macaulay, Hist. of Engl. I: C. 1.

dre afdelningar på skilda ställen, beslöt han att dröja i Gallien och här slå vinterläger. Men när Gallerna märkte detta, beslöto de anfälla de spridda skarorna och nedgöra dem. I Eburonernas land mellan Maas och Rhen började striden. Ambiorix och Cativolcus angrepo plötsligen Sabini och Cottas läger. I början tillbakalagen lyckades dock Ambiorix att bland Romarna uppväcka fruktan och söndring. Romarna lemnade lägret och förenade sig inom Remernes land med Labienus. På vägen blefvo de angripna och med stor förlust tillbakaslagna. Deras läger stormades, och blott några få undkommo till Labienus¹).

Hastigt spridde sig bland Galliens folkstammar dessa segertidningar. Uppbåd skedde till ett allmänt anfall mot Romarna. Först angreps legaten Q. Cicero i Nerviernas land, men han försvarade sig med mod och lycka, till dess han hunnit underrätta Cæsar om sin ställning²). Denne samman kallade då i hast sina närmaste legater och skyndade till Ciceros hjälp. Fienderna upphäfde belägringen och ingo Cæsar till mötes. De blefvo tillbakadrifna, och Cæsar förenade sig lyckligt med Q. Cicero. Efter denna motgång skingrade sig Gallerna och återvände till sina skogar, ehuru ingalunda öfvergifvande tanken att förnya kampen. Cæsar visste det; dock förstod han hålla dem stilla, och besynnerligt klingar hans tal, när han säger: "Jag vet icke, om man skall förundra sig deröfver, att folk, framför alla andra i krigisk tapperhet utmärkta, med smärta se detta rykte förloradt och sig sjelfva underlagda det Romerska folkets välde"³). Men genom dessa ord ville han blott förherrliga sitt eget rykte och det Romerska namnet. Han tillbragte vintern i Gallien, emedan han genom sitt aflägsnande fruktade en ny häftig kamp⁴). Sjelf deltog han, så mycket möjligt var, i allt; Pompejus skickade honom tre nya legioner, och sålunda ökades ännu mera Gallernas fruktan⁵).

Äfven i Rom hade Cæsars verksamhet för sina planer aldrig hvilat. Genom bref och skänker samt genom de nu såsom medborgare återvändande soldaterna hade han vunnit mycket. Till och med Cicero, som vanligen stod vacklande

1) Cæs. l. c. V: 24—38.

2) l. c. V: 43—46.

3) l. c. V: 54.

4) l. c. V: 46—58.

5) l. c. VI: 1, Plut. l. c. 25.

mellan partierna, blef genom sin broder Quintus alltmera böjd för Cæsar och skref till och med till honom åtskilliga bref¹⁾. Möjligen var Ciceros fruktan för sin dödsfiende Clodius ett bland de kraftigaste skälen till hans närmande till Cæsar. Han insåg dessutom mer och mer oemotståndligheten af triumvirernas makt, och från att ha varit medlaren mellan dem och senaten öfvergick han alltmera bestämdt på de förras sida och närmade sig Cæsar, tills vi slutligen se honom helt och hållet egna denne "sin uppriktigaste tillgifvenhet, sin tacksamhet, sin beundran och ett oinskränkt förtroende"²⁾. Cæsar smickrade Cicero på allt sätt samt uppdrog åt honom och Appius att utvidga Forum. Dessutom vidtog han flera andra åtgärder för att vinna folket i Rom, under det han genom soldens fördubblande ännu starkare vid sig fästade sina soldater³⁾.

Vi nämnde nyss Cæsars andra tåg till Britannien och att den utvidgning af Roms och Cæsars ära detta medförde ej kunde dölja det verkliga förhållandet, att dermed egentligen ingenting vanns. Cæsar gjorde intet för att der befästa det Romerska väldet för framtiden. Han lemnade allt, endast medförande några tusen onyttiga fångar såsom bevis på sina segrar. Det är möjligt, att han blef bedragen i de förhoppningar, han fästat vid Britanniens beskaffenhet⁴⁾, och i allmänhet fann fördelarna mindre och olägenheterna större än han väntat, men ej omöjligt är också, att en annan händelse åtminstone något bidrog till hans beslut att aflägsna sig från Britannien innan han hunnit försäkra sig om några fördelar, motsvarande de upoffringar, han gjort. Denna händelse var Julias död, hvarom Cæsar just under sin vistelse i Britannien erhöll underrättelse. Han bar sin sorg med manligt mod och kufvade den med samma lätthet, med hvilken han besegrade allt annat, säger Seneca⁵⁾. Hans politiska bekymmer måste dock genom denna händelse ha ökats, så vida den kunde anses rubba hans planer och göra deras fulländande ännu svårare. Men — Julias död var troligen ej af något mera betydande inflytande. Det är visserligen sannt,

1) Cic. ad Div. VII: 8, 10, ad Qu. Fr. I: 9, II: 12, 16, III: 1, 5.

2) Drum. l. c. III: 321

3) Suet. l. c. C. 26.

4) Suet. l. c. C. 43.

5) Cons. ad Marc. 14, enl. Merivale l. c. I: 499 jfr äfven Tac. Ann. III: 6.

att Vellejus¹⁾) kallar henne "inter Caesarem et Pompejum concordiae pignus", men vi tro dock ej, att hennes död haft något förändrande inflytande på förhållandet i sin helhet mellan Pompejus och Cæsar, såsom Niebuhr synes åsyfta²⁾). Om man verkligen vill anse Julia såsom en underpant för föreningen mellan dessa båda samt att sålunda hon, ifall hon fått lefva, skulle bidragit till fortfarandet af denna förening, så hade resultatet i detta fall sannolikt blifvit, att Pompejus småningom dukat under för Cæsars inflytande, i stället för att, såsom nu, tvärt bryta sin förbindelse med honom och kasta sig i armarna på en aristokrati, som han nyss förnärat. Det behöfdes ej en makas eller dotters medlande hand för att sammanhålla dessa män, så länge deras intressen så fordrade, lika visst som man kan antaga, att, när brytningens stund en gång kommit, den skulle verkställas och striden utkämpas, äfven om hon lefvat. Och detta brytningens ögonblick nalkades. Pompejus kände med harm Cæsars stigande anseende, och insåg, att denne lätt kunde vinna sitt mål, om han, efter så många lysande segrar, i spetsen för sin här återvände till Rom. Derföre sökte Pompejus på allt sätt vinna tillgifna anhängare i Rom. Sjelf synes han betraktat sig såsom allsmäktig der och hållit Cæsar alltför obetydlig att ens hedra honom med en smula misstroende, anseende sig med lätthet kunna störta den, som han ansåg sig sjelf ha upphöjt³⁾). Genom sina anhängare lät han uppskjuta consulsvalet och visade sig, såsom vi redan förut nämnt, uppenbart syftande efter dictaturen⁴⁾).

Sålunda började året 53 f. Chr., utan att ännu några consuler voro valda. Pompejus sjelf vistades på landet för att ej synas delaktig i intrigerna⁵⁾). Nära ett halft år förflöt under tvist och strid; äntligen föreslog folktribunen Lucejus Hirrus att nämna Pompejus till Dictator⁶⁾). Ett starkt parti gillade detta förslag; sjelfva Cicero synes ställt sig på Pompeji sida⁷⁾), och allt tycktes lofva framgång. Men Cato satte sig häftigt emot förslaget, och då Pompejus vid sin återkomst till Rom försigtigt förklarade, att han för sin del ej eftersträfvade dictaturen, prisade Cato

1) II: 50.

3) Plut. l. c. C. 38.

4) Cic. ad Att. IV: 6, ad 2. Fr. III: 2, 3, 8.

5) Cic. ad Qu. Fr. III: 9.

2) l. c. III: 39.

6) Plut. Pomp. 54.

7) Cic. ad Att. IV: 18.

honom därför och bad honom se republiken till godo. Först nu blefvo Domitius Calvinus och M. Val. Messala valda till Consuler.

Cæsar hade emedlertid i Gallien fortfarit, att på allt sätt söka vinna innebyggarna och afhålla dem från uppror. Den häftigaste kampen hade han att bestå mot Ambiorix, Eburo-
nernas anförare, som sökte bilda ett nytt förbund mellan folkstammarna och äfven uppmuntrade Germanerna på andra sidan Rhen till motstånd. För att förekomma dessa senare gick Cæsar ånyo öfver Rhen, men äfven denna gången fick han snart återvända, utan att ha företagit något af betydelse. Ambiorix' motstånd var tappert, om ock ej särdeles lyckligt. Då beslöt Cæsar att kufva den ena stammen förmedelst den andra och sålunda skona sina egna soldater. Genom löfte om rikt byte lockade han de närboende stammarna att angripa Eburonerna¹). Under det dessa sålunda på alla sidor ansattes komma Germanerna öfver Rhen och anföllo Aduatuca, som Q. Cicero hade besatt. Ehuru öfverrumplad segrade han dock. Cæsar förlade derefter sina legioner i vinterläger och begaf sig sjelf till Italien för att vara Rom närmare²).

Hvad angår framgången af Cæsars sak i Rom under detta år så finna vi att Pompeji planer snarare befordrat än hämmat Cæsars. Dictaturens skräckbild kunde ej gerna i Rom vinna några älskare eller beundrare. Cæsar såg därför ej något skäl att ännu bryta sitt goda förhållande till Pompejus. Men snart skedde dock häri ett afbrott, som för alltid grundlade en brytning dem emellan och påskyndade författningens öfverändakastande, nemligen Crassi död. Det var längesedan en proconsul gått under i spetsen för en armé, hvars nederlag han sjelf beredt. Crassi öde borde dock kunnat förutses, då hans förtjenster som fältherre måste tillintetgöras af hans fel som människa, och då alla hans företag i detta krig tycktes mera syfta på att vinna skatter än fältherre-ära. Döden satte en gräns för hans lystnad efter båda, men kunde ej minska orättnätigheten af detta fälttåg eller utplåna den skam, som genom detsamma drabbade Romerska folkets hittills segerrika banér. För statens och Cæsars öde blef hans död af stor vikt. Crassus hade visser-

1) Cæs. B. G. VI: 1—33.

2) l. c. VI: 33—44.

ligen i triumviratet varit den siste, men han hade dock alltid i sin person och i sitt parti framställt en motvigt mot sina collegers ärelystna planer. Han hade varit "det isthmus, som hindrat de tvänne Oceanernas sammanströmning", och utgjort ett kraftigt bålverk mot Cæsars och Pompeji försök att hvar för sig blifva allena styrande. Nu var detta bålverk ramladt; platsen stod fri för de båda kämparna att framträda till strid och i kamp på lif och död afgöra, hvem af dem skulle bli den enväldsherrskare, som Romerska riket nu behöfde och fordrade. Det är med denna nu alltmera öppet framträdande strid vi härefter hufvudsakligen ha att sysselsätta oss. Pompejus, som nu insåg, att denna strid snart skulle utbryta, sökte på all sätt stärka sitt anseende. Omständigheterna gynnade honom häri. Han hade efter Julias död icke ingått något nytt äktenskap. Cæsars anbud af sin dotter Octavias hand hade han afslagit¹⁾. Nu hade Cornelia, dotter af Qu. Metellus Scipio och hustru åt den yngre Crassus, genom dennes död, som delat sin faders öde, blifvit enka. Det var detta för börd, snille, skönhet och dygd²⁾ utmärkta fruntimmer, hvars hand Pompejus nu begärde och erhöll; en förening, som ej kunde bli utan inflytelse på de politiska angelägenheterna. En stor del af Crassi fordna anhängare slöto sig nemligen nu till Pompejus, hvilken vi också inom kort (52 f. Chr.) finna såsom ensam consul i Rom, sedan consulsvalet, länge utan resultat, blott kostat medborgerligt blod och åstadkommit strider, ovärdiga ett folk, som ännu sade sig tillhöra en fri stat.

Sålunda var Pompejus i egentlig mening allena herrskande. Han uppförde sig ock såsom sådan, och sökte på allt sätt stärka sitt parti. Sin svärfar upptog han till collega i consulatet. I Pompeji hand låg hela statens ledning, och tröende sin makt orubbligt befastad arbetade han alltmera offentligt mot Cæsar. Genom tvänne lagar, uppenbarligen rigtade mot honom, sökte Pompejus tillintetgöra möjligheten för honom att ännu på lång tid bli consul, ehuru försigtigheten snart tvang honom att just för Cæsar göra ett undantag³⁾. Allt var uppfyllt af hat och afund, misstänksamhet och list; stundom tillkom det öppna våldet. Allt antydde republikens stundande sönderslitning eller fall.

1) Suet. Cæs. 27.

2) Plut. Pompejus C. 55.

3) Drum. l. c. III; 363 ff.

Cæsar erhöll genom sina vänner noggranna underrättelser om allt, som skedde i Rom; men var alltför sysselsatt i Gallien att nu kunna egna någon större uppmärksamhet åt händelserna der hemma. Hans fiender deremot utbredde om honom och hans här allehanda nedslående och förklenliga rykten, bland annat, att han sjelf blifvit instängd af Bellovakerna och helt och hållet afskuren från den öfriga hären¹). Detta rykte, ehuru öfverdrifvet, var dock till en del grundadt. Ty under Cæsars bortovaro i Gallia Cisalpina hade Gallerna, uppmuntrade af hans frånvaro och möjligen anande det stundande utbrottet af ett medborgerligt krig i Italien, slutit ett nytt förbund med afsigt att plötsligt anfalla Romarna i deras vinterläger och hindra Cæsar sjelf att mera återvända²). Carnuterna började frihetskampen, intogo Genabum och mördade alla Romare, som der uppehöll sig³). Snabbt utbredde sig underrättelsen härom öfver hela Gallien, och signalen gafs till en strid, som genom sin utsträckning, sin vildhet och ej minst genom Cæsars fältherreskicklighet blef högst märkvärdig. Att mensklighetens ädlaste känslor och högsta rättigheter under fortgången af detta krig mer än en gång blefvo kränkta är mera att beklaga än förundra sig öfver. Cæsars krigiska bedrifter under detta tåg, som slutade med segren vid Alesia, der han säges kämpat snarare som en gud än som en människa⁴), framställa honom ej lika moderat och sansad, som han nästan alltid hittills visat sig. Cato yrkade till och med hans utlemnande till fienden och, då detta ej vann bifall, förklarade han slutligen: "ej Gallerna, ej Britannerna eller Germanerna måste man frukta, utan Cæsar allena"⁵), men Cæsars segrar firades dock enligt senatens beslut med en tjugo dagars tacksägelsefest⁶).

Cato hade emedlertid mot Cæsar en ifrig anhängare i Marcellus, som nu i början af år 51 f. Chr. tillträdt consulatet och på allt sätt sökte göra Cæsar förhatlig. Hvar och en kunde redan nu märka annalkandet af den storm, som skulle skaka det i partier söndrade Rom och antingen omgestalta eller i grund förstöra det. Pompeji makt växte med hvarje dag, hans anhängare syntes öka sig; provinserna blefvo på hans förslag bortlottade. Cicero erhöll Cilicien, Bibulus

1) Cic. ad Div. VIII: 1.

2) Plut. 26, Cæsar B. G. VII: 1, 2.

3) Cæs. l. c. VII: 2, 3.

4) Vell. II: 47.

5) Plut. Cato Min. C. 51.

6) Cæs. l. c. VII: 90.

Syrien. Ogerna afreste Cicero till denna provins, som han ej kunde anse annorlunda än som en ärofull landsförvisningsort¹).

Marcellus började nu mot Cæsar en kamp, i hvilken han på allt sätt sökte skymfa honom oeh hans parti. Han föreslog, att man borde sända Cæsar en efterträdare, att man på honom såsom frånvarande ej borde fästa något afseende vid consulsvalet²), att alla hans förordningar och inrättningar borde förklaras ogiltiga o. s. v. Pompejus, liksom han ännu velat synas vara Cæsars anhängare, ogillade Marcelli handlingssätt, men sökte förhindra, att Cæsar efter den bestämda tidens förlopp skulle behålla Gallien. Sjelfsade han sig ämna aftåga till Spanien och återfordrade under denna förövändning de legioner, han lemnat Cæsar, ehuru han ganska säkert ej tänkte begifva sig bort. Sålunda hoppades han med lätthet kunna besegra sin motståndare, då denne efter så många års frånvaro återvände till Rom nära nog som en främling.

Cæsar hade fortsatt sin kamp i Gallien. Knappt hade han efter det sista fälttågets slut gått i vinterquarterm för än nya förbund mellan Gallerna till Romarnas förderf omtalades³). Snabbt, som vanligt, bröt Cæsar upp och ryckte mot de upproriska. Genom sin skyndsamhet försäkrade han sig om näringsmedel för det närvarande och för återtåget, ifall företaget misslyckades; han bibehöll de tillgifne vid deras trohet, stärkte de vacklande och tvang de upproriske att begära nåd⁴). Men Bellovakerna under sin tappra anförare Correus gjorde honom tappert motstånd. Lyckligt förstod denne att begagna sig af Cæsars ogynnsamma ställning och att utmatta honom genom små fäktningar och förhindrande af tillförsel. Han hade lärt sig åtskilligt af Romarnas krigssätt, hvaraf han skickligt begagnade sig, och Germanerna, hvilka han liksom Cæsar tagit i sin sold, understödde honom förträffligt. Men snart stupade Correus. Väl sökte Atrebatern Commius upprätthålla stammarnas förening, men detta lyckades honom föga, och han blef snart derefter död af Labienus. Cæsar hade emedlertid angripit Drappes och Lucterius i Uxellodunum, tvungit dem att gifva sig och låtit af-

1) Cic. ad Div. III: 2 ad Att. V: 1.

2) Suet. l. c. 28.

3) Cæs. B. G. l. c. VIII: 1.

4) l. c. VIII: 3.

hugga händerna på alla deltagarna i kriget¹). Sedan denna tid vågade ingen folkstam öppet träda i kamp mot Romarna, och Cæsar fick nu egna sin tid åt provinsernas ordnande och förvaltning. Cæsars åsichter i afseende på Galliens administration skilde sig vida från hans företrädares. De Galliska stammarna hade med hårda bojor blifvit fjettrade vid republiken. Stora landsträckor i deras land hade blifvit lemnade åt Romerska medborgare, som ej tvekade att utbyta säkerheten och tryggheten i sina egna hem mot utländsk plundring och icke hade någonting emot att vara maktens utposter mitt ibland besegrade fiender. Den krigiska anda och tapperhet, som lifvade dessa colonister, gjorde trupper obehöfliga. Men detta system kunde ej utsträckas till de senaste eröfringarna, ej heller var det öfverensstämmande med Cæsars önskan att sålunda förflytta Rom till Provinserna. Han ville i stället bevaka deras intressen i Rom och insåg, att det första steget att göra Gallerna till Romerska medborgare var att göra Romerska oket så lätt, som möjligt. Derföre inrättade han inga colonier i Gallien, som också i sjelfva verket blott till namnet blef en provins. Somliga stater lät han behålla sin frihet, sina öfverhetskembeten, sin senat, sina rådplägnings-sammankomster. Controllen var dock utan tvifvel noggrann. Andra stater upptogos i förbund med den segrande republiken. Den skatt, provincialerna erlade, mildrades genom namnet af en militärisk contribution och steg till omkring 6 mill. Sv. Rgld. På folk och anförare utöste Cæsar dyrbara skänker, men utom allt detta vann han genom sitt förbindliga och fängslande sätt att vara lika många hjertan, som genom sina välgerningar²).

Vid denna tid, då partierna i Rom genom consuln Marcelli stämplingar voro som mest uppretade, trädde Cæsars commentarier öfver de sju första åren af det Galliska kriget derstädes i dagen. De äro enligt Ciceros omdöme enkla, sanna och sköna³). Hela Cæsars snille och karakter möta oss i dem klart utvecklade. Öfverallt den segrande hjeltens penna, som djerft och kort i storartade men noggranna contourer tecknar sitt svärds och sin klokhets lysande bragder! Öfverallt framskimrar hans öfverlägsenhet: allt har han gjort med tillhjälp af sin förträffliga här, som han under ett långt fälttåg bildat till villiga soldater och trogna kamrater —

1) l. c. 30—44.

2) Merivale l. c. 13 Cap.

3) Brut. 75, Suet. l. c. 56.

öfverallt lycka och ära åt det hela och för den enskilde, blott så länge de anförtro sig åt honom; nederlag och olycka deremot, så snart de vilja utföra något på egen hand! Måhända finnes åtskilligt annorlunda framställt, än det verkliga tilldragit sig¹), men detta måste förlåtas en firad hjelte, som beskriver sina egna bragder. Hvilket intryck denna framställning — med sin osmykade enkelhet, sin öfverträffliga objectivitet och plastiska klarhet²) — denna framställning af ovanliga bragder, af oafbrutna segrar gjorde på Roms innevånare och Cæsars fordna soldater, är att lätt inse. Men ju högre han steg i folkets gunst, dess mera fruktade honom oligarkien. Allt oftare talade man i senaten om att återkalla honom från Gallien; dagen för denna frågas afgörande hade till och med redan varit utsatt, men blifvit uppskjuten³). För att dock för framtiden vara väpnad mot honom bestämdes Cajus Marcellus, en Cæsars häftige motståndare, till Consul för år 50 f. Chr. och L. Æmil. Paulus blef hans embetsbroder.

Den förste Mars sistnämnda år skulle provinsernas fördelning afgöras⁴); men Cæsar hade redan utom flera tribuner äfven vunnit på sin sida Consuln Paulus och afbidade derföre lugnt senatens beslut. Så slutade året 51 under föga lofvande utsigter för upprätthållande af endrägt och fred, då af de tillträdande consulerna den ene var Pompeji, den andre Cæsars anhängare.

Cæsar, klart förutseende hvad hända skulle, sökte ännu ytterligare förstärka sitt parti. I Gallien sökte han göra folkstammarna sig bevågna och borttaga hvarje anledning till orolighet. Genom vänlighet och mildhet sökte han under freden hela det onda, kriget verkat. Genom skänker, som han utdelade bland stammarnas förnämste, lyckades han ock verkligen att upprätthålla lugnet i det utmattade Gallien⁵), hvilket nu småningom började gestalta sig efter Romerska seder. Derpå begaf han sig till Gallia Cisalpina för att vinna colonierna och på samma gång utbedja sig deras röster för Antonii val till consul, och, då han fick höra, att denne redan var vald, förklarade han sig sjelf såsom sökande till nästa års consulat. Öfverallt blef han mottagen med uppmärksamhet och tillgifvenhet⁶). Så snart han sålunda försäkrat sig om folkets bevågenhet, återvände han till krigshären.

1) Suet. l. c. 2) Jfr Bernhardy, Grundr. d. Röm. Litt. p. 533

3) Cic. ep. ad Div. VIII: 5 och 9. 4) Cic. ad Div. VIII: 8.

5) Cæs. l. c. VIII: 49.

6) l. c. VIII: 50, 51.

I Rom sökte han på samma sätt genom skänker och förespeglade förhoppningar på framtiden öka sina vänners antal med nya anhängare. Hirtius, en af hans synnerligen förtrogne, hade redan i slutet af år 51 f. Chr. kommit till Rom, men snart återvänt, utan att ens hafva talat med Pompejus, hvilket denne ock ansåg såsom tecken till en snart stundande brytning¹). Consuln Paulus erhöll 1500 talenter, med hvilka han vid Forum uppbyggde Basilikan, och Tribunen Curio, som hittills varit Cæsars häftigaste motståndare, erhöll likaledes en stor penningssumma²). Denne man, lika djerf som lastbar, beherrskade folket helt och hållet genom sin välta- lighet³). Pompejanska partiets hopp att i denna få en kraf- tig anhängare tillintetgjordes af Cæsar, och då Pompejus ändt- ligen märkte, att han förgäfves väntade på en fredlig seger öfver sina motståndare, uppträdde han såsom Cæsars uppen- bare fiende, fordrade häftigt, att hans efterträdare skulle ut- nämnas och att han skulle aflemna tvänne af sina legioner. Curio talade mot Pompejus och förklarade slutligen, att, ifall Cæ- sar skulle nedlägga vapen och lemna sin här, borde Pompe- jus göra detsamma. Senaten visste ej, hvad den skulle före- taga; dock beslöt den, att Cæsar skulle lemna ifrån sig de begärda två legionerna, hvilket han ock gjorde⁴).

För öfrigt utvecklade Cæsar vid denna tidpunkt hela glan- sen af sitt politiska snille och sin diplomatiska finhet. Han visade en eftergifvenhet, oväntad hos den, som under en följd af år vant sig att se allt lyda sin minsta vink, men tillika den kloka beräkning, som vi finna utmärka alla hans före- tag. Han förstod så skickligt spela sin rôle, att han själf tycktes fri från skuld, och alla hans fordringar tycktes före- stafvade af den högsta billighet ("lenissima postulata"⁵). Men motpartiet gick alltmera bröstgänges tillväga, och när nu det senatsbeslut blifvit fattadt, att "Cæsar skulle före en bestämd tid upplösa sin armé eller i annat fall förklaras för republi- kens fiende", när tribunerna Antonius och Cassius, som pro- testerade mot detta beslut, formligen ur senaten utdrifvits⁶), när vidare senaten uttalat sitt ultimatum: "Dent operam consules, tribuni plebis quique consulares sunt, ne quid respublica detrimenti capiat", hvarigenom Cæsar i själfva verket förkla-

1) Cic. ad Att. VII: 4.

3) Vell. II: 48.

5) Cæs. B. C. I: 5.

2) Plut. Cæs. 29, Suet. l. c. 29.

4) Plut. l. c.

6) Plut. l. c. 31.

rades för statens fiende, när Pompejus blifvit utnämnd till öfverbefälhafvare mot honom, när slutligen Metellus Scipio och Domitius Ahenobarbus blifvit utsedda till hans efterträdare i Syrien och Gallien¹⁾, då var tecknet till fredsbrottet gifvet och till det borgerliga kriget, som skulle skänka väldet och tacksamheten åt den, som bäst förstod att segra och klokast använda sin seger.

Krig var oundvikligt. Cæsar hade erbjudit sig att lemna allt, blott Pompejus gjorde detsamma²⁾, men Pompejus ville afstå intet, och i så fall var det just ej heller att tänka, det Cæsar skulle afstå något. Ännu i sista ögonblicket, ehuru fullt rustad till strid, erbjöd Cæsar att nedlägga vapen, men Senaten, Cato och Pompejus ville strid, och Cæsar, litande på en här, som ännu aldrig svikit honom³⁾, om ej önskade, fruktade åtminstone ej att sammandrabba. Det fanns dessutom för honom intet val, ty bittert hatad af Pompejus och senaten skulle han i ögonblicket af sin återgång till privatlivet säkerligen blifvit ställd för rätta och alla hans handlingar blifvit föremål för en undersökning utan rättvisa och utan nåd.

Då sålunda de sista, under krigets lopp mera än en gång förnyade, fredsambuden blefvo fruktlösa, började nu inom Italien, för att vidare fortsättas i Spanien, Grekland och Afrika, denna märkvärdiga strid, i hvilken Cæsar ånyo fick ådagalägga, att hans stora egenskaper ständigt och i allt fästade lyckan vid hans företag. Och dock gjorde honom framgången aldrig öfvermodig. Om man ej vill yrka, att han aldrig någonsin bort fatta svärdet till ett medborgerligt krig, att han helt och hållet bort uppoffra sig sjelf, sin ärelystnad och frukten af hela sin verksamhet, så måste man erkänna, att Cæsar i hela detta krig framträder såsom en alltid ädel segrare. Mer än en gång gaf han prof på mildhet och ädelmod och, hvad krigets början angår, hade han i alla yttre formaliteter rättvisan på sin sida. Hvilka hans planer i sjelfva verket voro, derom tala de snart inträffande händelserna tydligast och sannast.

Från Ravenna, der han vid denna tidpunkt befann sig, bröt han upp och stöd snart hotande inom Italiens gränser, sedan han öfvergått Rubicon med det kända yttrandet:

1) Suet. l. c. 34, Cæs. l. c. I: 6.

2) Suet. l. c. 29, 39. Cic. ad Div. 10: 11.

3) Cæs. l. c. I: 7.

"Eatur, quo deorum ostenta et inimicorum iniquitas vocat — Jacta est alea!" — Och han hade rätt. Tärningen var kastad. Utgången af händelsernas växlande spel var härmed afgjord; Pompejus, hans eget och Roms öde var bestämdt. Och det var ej tillfälligheten och slumpen, som bestämdt det; det var gudarnas beslut, om man så vill, det var händelsernas nödvändiga gång, tidens oemotståndliga kraf, som fordrade detta och hvars fordringar Cæsar gick att uppfylla. Det var visserligen en personlig strid emellan Pompejus och Cæsar, som nu med det borgerliga kriget utbröt, men det var ännu mera den länge väntade krisen af den sedan århundraden fortgående kampen mellan optimaterna och folket, hvars grund vi hafva att söka i utvecklingen af Roms hela statsborgerliga och sedliga lif — det var denna kris, som nu omsider inträffade. Vi få således ej med Cicero ¹⁾ och andra ²⁾ se hufvudorsaken till detta krig i de personliga förolämpningar, Cæsar af Senatspartiet lidit eller i den oredlighet, det mot honom vid många tillfällen visat. Men om vi ej helt och hållet kunna bifalla Ciceros mening, så är det dock hos honom vi om de båda kämpande partiernas ställning och utsigter vid denna tid hafva att hemta de rikhaltigaste underrättelser. Sjelf vacklade ännu Cicero och visste ej, till hvilketdera partiet han skulle sluta sig. Af sitt hjerta ovillkorligen dragen till Pompejus, men tillika seende denne göra intet af hvad han borde göra, seende honom handla "utan mod, utan plan, utan omsorg" och slutligen fegt fly ³⁾, tycktes han ej ännu våga lyssna till Cæsars önsknings, som uppfordrade honom att åtminstone ej lemna Italien, om han också ej ville öfvergå på hans sida, utan begaf sig till Dyrrachium ⁴⁾. Hans mottagande hos Pompejus motsvarade ingalunda hans förhoppningar. Cicero tillbragte härefter ett lif, uppfyllt af sorg, tvekan och fruktan ⁵⁾, ända till dess Cæsar vid sin landstigning i Tarentum genom sin vänlighet och välvilja upprättade hans sjunkna mod ⁶⁾.

1) ad Att. VII: 4. ad Div. IV: 3, VI: 6.

2) Adam, Rom. Ant. I: 143, 205.

3) Ep. ad Att. VII: 21, jfr VIII: 3, IX: 12.

4) Jfr ad Att. X: 8, IX: 6, 16, 18. (Se nedan.) 5) Jfr ad Div. 14: 14.

6) Det var samme ädelmodige Cæsar, som af Cicero blifvit kallad en "vanvettig" (amens — ad Div. XIV: 14), "en nedrig stråtröfware" (perditus latro — ad Att. VII: 18), "en tyrann" (ibid. VII: 11), "en Phalaris, som i allt skulle handla skändligt (teterrime omnia facturum puto — ibid. VII: 12). Man ser häraf, att man i fråga om Cæsar försigtigt bör begagna Ciceros bref.

Genast vid första blicken på de båda partiernas styrka och ställning, straxt från stridens början, finna vi, att segern måste blifva Cæsars. Med sin trettonde legion till grundstyrka öfvergick han Italiens gräns, men knappt stod han derinom, innan ej blott enskilda betydande män slöto sig till honom, utan hela klasser och folk ställde sig under hans beskydd och befäl. Så en mängd Riddare och Senatorer; vidare Transpadanerna, de Italienska bundsförvandterna, Municipierna och landsbygdens befolkning — alla af hopp om borgerlig emancipation genom Cæsar eller af fruktan för motpartiets hämnd¹). Samma exempel följdes af en del af Illyrien, och snart se vi Epirus, Ætolien, Thessalien, Macedonien samt slutligen M. Asien och Syrien, som en kort tid understödt Cæsars fiender, helsa honom såsom befälhafvare²). Allt bevisar det välde Cæsars person och kanske ännu mera de idéer, för hvilka han kämpade och för hvilkas förverkligande tiden snart var mogen, öfverallt utöfvade. Pompejus deremot kunde ej i personliga egenskaper mäta sig med Cæsar och visade sig dessutom i detta krig mer än förut vacklande och svag. De åsigter, hvilka kämpe han var, egde ej heller numera den friska moraliska kraft, som ensam förmår skapa hjeltomod och uppoffring, eller den allmänna sympathi, som i ögonblicket kan framtrolla arméer till sitt försvar. Pompejus sjelf och några få med honom voro ädla män, lifvade för sin sak, men de öfriga Pompejanerna leddes ej af enthusiasm, utan af förtviflan. Fördjupade i skulder voro de lystna efter rof, och krigets mål var för dem endast skatter, äreställen och provinser. "Om de hade segrat," säger Cicero sjelf, "skulle de ej känt några gränser för sin våldsamhet"³).

Hvem skulle dessutom numera kunnat segrande möta Cæsar och den armé, som omgaf honom och som han sjelf bildat? I besittning af sina soldaters oinskränktaste tillgifvenhet voro deras ansträngningar och uppoffringar för honom sådana, att de hos fienden genom dem väckte nästan lika stor beundran, som genom sin tapperhet⁴). Sjelf var han kunnigare och mästare i alla krigiska idrotter och af ingen öfverträffad i förmågan att uthärda mödor och trotsa faror⁵). Detta är hemligheten af hans oafbrutna segrar.

1) Drum. III: 418. 2) Cæs. l. c. II: 34, 35. Schiern l. c. pag. 244.

3) ad Att. IX: 6. 4) Suet. l. c. 65, 67.

5) Suet. l. c. 57, Plut. l. c. 17.

Vi vilja följa Cæsar på hans tåg genom Italien, der han nu "höstade, hvad han sått." Pompejus fann sig öfverraskad af hans ankomst; han behöfde tid och började underhandla. Underhandlingarna, som fortgingo under det Pompejus värfvade trupper och Cæsar eröfrade den ena staden efter den andra¹), blefvo naturligtvis utan resultat. Förskräckelse grep Roms innevånare. Pompejus, som af senaten uppfordrades att försvara fäderneslandet, hade ej någon här och måste höra de mest bitande smädelser och förebråelser²). Han visade blott tvekan och förvirring³). Han flydde från Rom till Capua och nästan alla förnämna Romare, hvaribland några hundrade senatorer, åtföljde honom⁴). Den allmänna bestörtningen kom dem till och med att glömma räddandet af statens skatter. "Rom var nu ett skepp utan styrman."

Men snart var Cæsars styrka underlägsen Pompeji. Hans legioner från Gallien hade ännu ej anländt, och straxt deretter blef han förrädiskt öfvergifven af Labienus, hvilken han förut på allt sätt gynnat⁵). Det oaktadt vann han genom tidens och omständigheternas rätta begagnande de mest afgjorda framgångar och förvärfvade genom sin mildhet och klokhet alltflera anhängare.

Pompejus hade, innan han lemnade Rom, skickat sändebud till Cæsar om fred. Cæsar fordrade samma villkor som förut, beklagade sig öfver den brutna vänskapen och i allmänhet öfver Pompeji bedrägliga uppförande, som midt under sina fredsunderhandlingar städse fortfor att rusta sig till krig; men för att komma till ett afgörande slut inbjöd han honom till en personlig underhandling. Cæsars sändebud sammanträffade i Capua med consulerna och Pompejus, och dessa senare, som voro nog dåraktiga att till följe af Labieni af fall hoppas kunna besegra sina motståndare⁶), fordrade nu, att Cæsar skulle återvända till Gallien, uppgifva Ariminum och afskeda sin krigshär. I så fall skulle äfven Pompejus begifva sig till Spanien. Emedlertid skulle man fortfara med krigsrustningarna⁷). Cicero trodde verkligen, att Cæsar skulle

1) Cic. ad Att. VII: 16, 18. Cæs. l. c. I: 11 o. ff.

2) Plut. 33.

3) Cic. l. c. VII: 13.

4) Plut. 33 ff.

5) Plut. 34.

6) Cic. l. c. VII: 14, 16 ad Div. XVI: 12.

7) ad Att. VII: 14. Cæs. B. C. I: 10.

gå in på detta förslag, uppgifva sina planer och öfverlemnna sakens afgörande åt senaten, hvilken sålunda hoppades att snart åter få sammanträda i Rom. Sjelf önskade Cicero utan tvifvel till och med en orättmätig fred hellre än det rättvisa- ste krig, ty blott på det senare ansåg han sig förlora¹). Men Cæsar väl vetande, att Pompejus blott ville vinna tid, hade ingen lust att lemna till spillo sina en gång vunna fördelar, utan fortfor att förstärka sin armé och gå raskt framåt. Han sände M. Antonius med fem cohorter till Aretium, besatte Pisaurum, Fanum och Ancona, under det han sjelf dröjde i Ariminum²). Pompeji anhängare sökte försvara sig, men de flesta städernas innevånare voro för Cæsar, och deras befälhafvare drogo sig tillbaka med sina cohorter, hvilka till större delen öfvergingo till Cæsar och blefvo af honom med välvilja mottagna³).

Tidningarna om Cæsars framgång ökade förskräckelsen i Rom. Man trodde, att den fruktade fienden redan var i grannskapet, och alla, som ännu älskade den gamla författningen, skyndade till Pompejus. Denne åter hade genom sin flykt förlorat det allmänna förtroendet och vidtog dessutom högst lama försvarsanstalter⁴). Redan insåg man, att Cæsars alla fordringar måste beviljas, och man afsände verkli- gen ett sändebud till honom, då man förnam, att han fortfor att obehindradt framrycka. Allt blef honom nu beviljadt, men man fann snart, att det nu var för sent, och att intet numera skulle afhålla Cæsar att med segrarens rätt fordra, hvad man förut vägrat honom⁵). Väl hoppades man, att han skulle förverka folkets ynnest, om han ej af sådana an- bud lät sig hejdas, men Cæsar var säker på sin sak och be- dref den derföre med ökad ifver⁶). Snart försvann hvarje hopp om fred, om man sade, att Cæsar skyndade till Rom, "ej för att leverera en batalj — ty med hvem skulle han väl strida? — utan för att hindra vidare flykt derifrån"⁷).

Pompejus var alldeles rådlös. Än ville han förtro sig åt sina nyvärfvade soldater och angripa Cæsar, än hoppades han på hjälp af sina legater i Spanien, Afranius och Petrejus,

1) Cic. l. c. VII: 14, 15, 16.

3) Cæs. l. c. I: 12.

5) l. c. VII: 17.

7) l. c. VII: 20.

2) Cæs. l. c. I: 11.

4) Cic. l. c. VII: 11.

6) l. c. VII: 18.

hvilka skulle anfalla fienden i ryggen och sålunda hejda den¹⁾), ään tänkte han på att sjelf gå till Spanien och sedermera med ökad styrka derifrån återvända, men i alla sina planer visade han brist på klokhet och mod. Consulerna vågade ej mera komma till Rom att anskaffa behöfliga penningar, ty ingen krigshär kunde följa dem, och Cæsar stod redan i Picenska landet²⁾). I snabba marscher hade han dit framryckt. Öfverallt mottogs han vänskapligt, städernas innevånare helsade honom välkommen och besättningarna flydde. Nu gick han till Corfinium. Domitius, som der förde befälet, begärde förgäfves hjälp af Pompejus³⁾), hvarefter han måste öfverlemna sig åt Cæsar, som behandlade honom och hans soldater med sin vanliga mildhet. På sådant sätt äfvensom genom sina vänners medverkan vann han alltflera anhängare. Men framför allt bemödade han sig att vinna Cicero, som hittills haft i uppdrag att åt Pompejus värfva trupper i Campanien⁴⁾) — hvilket han dock verkställt temmeligen lamt — och mest sysselsatte sig med att i bref till sina vänner utösa anklagelser ej blott blott mot Cæsar utan äfven mot Pompejus och senaten. Han ville förutse allt, men uträttade i sjelfva verket intet. Utan att företaga något såg han faran nalkas, ään besluten att lefva och dö med Pompejus, ään misstroende honom⁵⁾). Till Cæsar ville han dock ej ännu sluta sig, oakadt denne genom sina vänner på allt sätt sökte vinna honom på sin sida. Ej utan skäl kunde han genom dem svara Cæsar: "Jag lefver på mitt landtgoods och har intet att skaffa hvarken med värfning eller något annat"; ännu alltid hoppades han på freden och var i en beständig oro för hvad komma skulle. Cæsar sjelf skref till honom högst förbindligt, tackade honom för hans uppförande och bad honom deri fortfara⁶⁾). Cæsar väntade mycket af Cicero för sin saks framgång. Emedertid ryckte han allt vidare framåt och bemödade sig att träffa Pompejus, innan denne lemnade Italien, samt lät säga honom: "alldenstund vi hittills ej fått samtala med hvarandra, hvilket dock för det allmänna bästa borde ske, så skyndar jag till Brundusium och hoppas der få tala med dig"⁷⁾); han fogade äfven anstalter för att sammanträffa med honom. Han skickade de cohörter, som öfvergått till honom från Do-

1) ad Div. XVI: 12.

3) l. c. VIII: 8, Cæs. l. c. I: 17.

5) ibid. VIII: 8, VII: 3, 7, 18.

7) Cæs. l. c. I: 24.

2) ad Att. VII: 18, 21.

4) Cic. l. c. VII: 14.

6) l. c. VII: 17, VIII: 2, 11.

mitius, till Sicilien att taga denna ö i besittning och tågade sjelf till Brundusium, utan att angripa Rom, väl vetande, att denna stad nog skulle hylla honom, ifall han segrade, och föredragande att efter segren intåga i sin fädernestad såsom befriare framför att nu bruka våld emot densamma. Derigenom vann han allas tillgifvenhet, då deremot Pompejus genom sitt handlingssätt aflägsnade alla sinnen från sig. Ingen vågade numera sätta sin tillit till senatorerna och Pompejus, och dessa insågo utan tvifvel sjelfva, att de förverkat allt förtroende¹). Ära och lycka tyckas med ens flytt från Pompejus, och Cicero yttrar i sin modlöshet, att Pompejus väl förstått kämpa för dåliga saker, men ej visste att strida för statens väl²). Pompejus och Cæsar syftade efter samma mål, och, då den förre lemnade Italien för att öfvergå till Grekland, skedde detta utan tvifvel efter en förut beräknad plan³). Han var för stor både härförare och statsman, att så alldeles feget och planlöst låta korten falla sig ur händerna. Han ville "uppröra alla länder och haf, uppegga alla barbariska furstar och föra alla vilda stammar beväpnade till Italien". Deri öfverensstämde Pompejus och Cæsar, att "båda sökte envælde", och så länge båda lefde eller så länge en af dem ännu fanns till, var ej någon republik tänkbar.

Så klagar Cicero⁴), hvilken i den Catilinariska sammansvärjningen lärt känna Romarna tillräckligt, för att se, att republikens tid var förbi och att den genom sin egen storhet skulle falla. Detta kände äfven Cæsar och insåg derjemte klart, att den af partier sönderslitna staten skulle tillfalla den förste, som förstod vinna folket. Derföre påskyndade han sina soldaters framryckande och skred raskt till verket⁵). Snart stod han framför Brundusium. Pompejus befann sig ännu der, men hade redan affärdat större delen af sin här till Dyrrachium och afbidade blott skeppens återkomst för att sjelf följa efter. Staden hade han låtit befästa både ått sjö- och land-sidan, och detta var så mycket mera behöfligt nu, då Cæsar plötsligt visade sig och lagade sig i ordning till en belägring. Men skeppen kommo i lagom tid tillbaka för att öfverföra Pompejus till Epirus⁶). Cicero, ännu

1) Cic. l. c. VIII: 13. 2) Cic. l. c. VII: 25.
 3) — IX: 10. 4) — VIII: 11.
 5) — VIII: 14. 6) — IX: 12. Cæs. l. c. I: 25—29.

alltid obeslutsam, uppehöll sig ännu på sitt landtgodts och fortför att under allahanda förevändningar kvarblifva i Italien¹).

Cæsar, i början tvekande, om han skulle följa Pompejus eller ej, beslöt sig omsider för ett tåg till Spanien. Han ville hindra Pompeji fältherrar att framtränga till Gallien, der de kunde bringa de nyss kufvade stammarna till affall och derpå möjligen inbryta i Italien. Först begaf han sig emedlertid till Rom²). Men för att ej försumma något sände han legaten Valerius till Sardinien och propraetorn Cicero till Sicilien, efter hvars eröfring denne skulle öfvergå till Afrika. M. Cotta blef af Sardiniens innebyggare fördrifven och flydde till Afrika, som innehades af Tubero, och M. Cato, som uppehöll sig på Sicilien, lemnade ön, då han fick veta Pompeji flykt och Curios annalkande. Curio fann sålunda ön utan försvarare³).

På vägen sökte Cæsar ännu ytterligare försäkra sig om landsbygdens och stadsinnevärnarnas tillgifvenhet. Särskildt vände han sig nu till Cicero, berömde honom för hans uppförande och begärde hans biträde. Han besökte honom och ville öfvertala honom att medfölja till Rom, men Cicero urskuldade sig och medföljde ej. Han var ej stark nog att visa öppet motstånd eller klok nog att rätta sig efter tidens fordringar och sålunda egna sina krafter åt statens bästa. Hans gamla kärlek till Pompejus tycktes hafva uppflammat med ny styrka. Det säkra är, att han alldeles icke visste, hvad han skulle göra — men Cæsar förlät honom detta och mycket annat, väl kännande hans af naturen vacklande sinnelag⁴).

Då nu Cæsar såsom segrare uppträdde i Rom, leddes hans steg af saktmod och mildhet, och han sökte på allt sätt utplåna den förskräckelse och det misstroende, hans första återuppträdande i Italien verkat. Ingen af det Pompejanska partiets anhängare, som kvarstannat i Rom, förörättades. Under villkor, hvilka blott den kunde afslå, hvilken var besluten att ensam stå eller falla, gjorde han Pompejus förlik-

1) Cic. l. c. VIII: 16.

2) Cic. l. c. IX: 15. Cæs. l. c. I: 32.

3) l. c. I: 30.

4) Cic. l. c. IX: 16, 18, 10, 15, 19. X: 3 extrem.

ningsförslag¹). Då strid sålunda måste bli hans lösen, måste äfven de medel, omständigheterna lemnade i hans hand, tillgripas. Han fordrade guld af "aerarium sanctum", och, då tribunen Metellus sökte hindra honom, tog han det med våld²).

Derefter företog Cæsar, inseende — såsom vi redan nämnt — vigten af att förekomma en förening mellan Pompejus och hans legioner i Spanien, sitt tåg till detta land. Af de öfriga för Cæsar viktiga provinserna hafva vi redan sett Sicilien och Sardinien, dessa Roms "annonae pignora", intagna af Curio och Valerius, men försöket att eröfra Afrika, denna farliga utgångspunkt för hvarje Romersk fiendes anfall³), kostade Curio lifvet⁴), och, då C. Antonius i Illyrien skulle hindra fienden att intaga någon fastare ställning, blef han tagen till fånga⁵). Dessa motgångar kunde dock ej göra någon väsendtlig förändring i Cæsars läge eller derpå utföra något skadligare inflytande, så mycket mindre, som han sjelf liktidigt i Spanien uppträdt med lysande framgång och derinom kort tid afväpnat Pompeji legioner. Massilias oväntade motstånd och Pompeji legater Petrejus, Afranius och Varro förorsakade honom dock ej obetydliga svårigheter⁶). Men allt måste vika för Cæsars fältherre-skicklighet, lycka och mod. Segrarens mildhet gaf ökad glans åt hans framgångar, och hans ädelmod mot Massilia, mot Afranius, Pretrejus och hela dennes här äro de skönaste bladen i den yppiga lager, som redan kransade hjeltens hjessa. Från Massilia återvände Cæsar öfver Placentia till Rom⁷).

Här hade partierna i orolig väntan under hopp eller fruktan haft sina ögon fästade på Spanien. Åtskilliga uppviglingsförsök hade af Pompejanska partiet blifvit gjorda under Cæsars frånvaro, och Cicero hade omsider beslutat sig att begifva sig öfver hafvet till Pompejus⁸). Men i det ögonblick underrättelse ankom, att Cæsar stod färdig att åter-

1) Cic. ib. X: 3. Cæs. l. c. I: 32, 33. Plut. l. c. C. 35.

2) Plut. l. c. Jfr Cic. l. c. VII: "nec aerarium clausum tardabit."

3) "Omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum", Cic. pro Lig. 7.

4) Cæs. l. c. II: 42.

5) Liv. Ep. 110.

6) Suet. l. c. 34, Vell. II: 50. Cæs. l. c. I: 34—87.

7) Suet. l. c. 69.

8) Sent kom Cicero till Pompeji läger; dock ej för sent, att der finna allt emot sin väntan och att bittert ångra sitt misstag att sluta sig till hans parti. — Cic. l. c. X: 15, 16.

vända till Rom, intogs staden af allmän häpnad, och alla beredde sig att hylla den återvändande segraren. Praetorn M. Æmilius Lepidus begagnade denna sinnesstämning att uppdraga Cæsar dictaturen. Folket fruktade och teg; det erinrade sig Sullas tider. Cæsar, återkommen till Rom, begagnade sig af den honom lemnade myndigheten blott elfva dagar, under hvilka han sökte återställa ordning och lugn i de genom de sista händelserna rubbade sakernas gång. Den alldeles förfallna crediten upphjelpes, de landsförvistä återkallades, de af Sulla proscriberades barn förklarades ega rättighet till hedersembeten¹), medborgarrätt skänktes åt de Cæsar alltid tillgifna Transpadanerna o. s. v. Sedan han derefter låtit välja sig till consul (II) jemte P. Servilius Isauricus och äfven låtit för de öfriga embetenas och provinsernas förvaltning tillsätta män af sitt parti, nedlade han dictaturen, under hvars korta förvaltning folkets verkliga bästa synes varit hans hufvudföremål. "Allt för folket, intet utan det" var den grundsats, den segrande dictatoren tycktes följa, till stor förvåning för ett folk, som alltsedan de borgerliga oroligheterna vant sig att se dictatorsmakten utöfvas endast under förföljelser och grymheter.

Härefter ville han gå mot Pompejus, "fältherren utan armé", sedan han i Spanien lyckligt besegrat "armén utan fältherre"²). I kraft af sin lagliga makt kunde han också nu med större styrka vända sig mot Pompejus för att utkämpa en afgörande strid. Den moderation och den skicklighet, han genom sina vidtagna inrättningar såsom dictator ådagalagt, hade i högsta grad stegrat hans anseende såsom statsman. Han, som i början af året mot lag och rätt gått öfver Rubicon samt ställt sig emot sitt lands styrelse, hade nu alldeles vändt opinionen emot sina motståndare. Den moraliska seger, han vunnit öfver dessa, var vida större och viktigare än vapnens. Han var åter laglig consul med full makt. Öfverallt skulle pluraliteten af medborgarna villigt böja sig för denna makt och många städer skulle tillsluta sina portar för consuls fiender utan att göra sig reda för rättvisan af hans sak. Å andra sidan erkände Pompejanerna genom hela sitt uppförande, att de numera upphört att utgöra de styrande. I Epirus, ehuru öfver 200 senatorer der voro samlade, vågade de ingenting företaga. De

1) Plut l. c. 37.

2) Suet. l. c. 34.

hade hvarken Curier, Centurier eller Comitier, och consulerna blefvo med följande års början p r o-consuler. Folkpartiets representant hade uppträdt såsom en ordningens återställare och vårdare, under det aristokratiens förkämpe härledde och sökte grunda sin makt på den föga lagliga auctoriteten af ett oroligt fältlägers omröstningar och passioner. De stridandes ställning var sålunda helt och hållet omkastad och dermed äfven rätten i en nations ögon, som var sammansatt af idel formalister.

Pompejus hade på allt sätt sökt begagna tiden under Cæsars fälttåg i Spanien. Vi se honom nu i Thessalonica, der han anordnat sätet för den republik, om hvars återupplomstring han ännu drömde; vi se honom der omgifven af alla sina och sin idés anhängare och af en här, som var vida öfverlägsen den, Cæsar kunde uppställa. Utom nio legioner Romerska medborgare väntade han äfven hjälptrupper från Egypten och hade dessutom omkring sig samlade krigare från Jonien, Macedonien, Peloponnesos, Bœotien, Creta och Thracien, dessutom Galliskt rytteri samt bågskyttar och slungare från Pontus och Syrien. Härjemte egde han en betydlig flotta samt öfverflöd på penningar och proviant¹). Men andan och sammansättningen hos denna här motsvarade ej dess talrikhet. Romare, Greker, Asiater och Egyptier — hela denna till ursprung, språk, seder och intressen olikartade massa — kunde ej bringas till någon kraftig samverkan eller enhet, och Pompeji uppmuntringar och löften kunde ej så hastigt, som behofvet fordrade, hos densamma skapa mod och skicklighet, så mycket mindre som möjligen aningen om den stundande olyckan beröfvade honom sjelf den förtröstan, det mod och den rådighet, hvaraf han nu mera än någonsin var i behof²).

Med den honom egna djerfva skyndsamheten öfverraskade Cæsar Pompejus. I början af Januari månad år 48 f. Chr. landsteg han i Illyrien med 15,000 man fotfolk och 600 rytare — hela den skara han på de få skepp, han egde, kunnat medföra. Dessa senare återsände han för att afhemta de återstående trupperna. Men under det han redan hade

1) Cæs. l. c. III: 3—5.

2) Vell. II: 50, 51. Plut. Pomp. 68, Cæs. 42. — Cic. yttrar vid denna tid om Pompejus: "quem ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium jam ante cognorami, nunc vero etiam ἀστρατηγικώτατον." Ep. ad Att. VIII: 16.

besatt flera orter och blott väntade på ankomsten af sina förstärkningar för att angripa sjelfva medelpunkten för sin motståndares företag, hördes dessa ej af. Hans ställning med en öfverlägsen fiende emot sig och ett föga pålitligt folk bakom sig blef alltmer besvärlig. Drifven af otålighet skall han sjelf förklädd stigit i en båt för att påskynda de väntades ankomst; de af stormen upprörda böljorna vräka sig med sådan våldsamhet mot farkosten, att styrmannen vill vända om. "Quid times?", ropar den oförfärade hjälten till honom, "Caesarem vehis"). Men stormens häftighet tvang honom dock att uppgifva sin plan och vända om.

Ändtligen ankommo förstärkningarna. Men en med dem vågad drabbning vid Dyrrachium förlorades, och hela Cæsars här sväfvade der i fara²). Pompejus, fruktande försåt eller af annat skäl, lemnade det gynnsamma ögonblicket obegagnadt. Snart derefter stodo de fiendtliga härarna, hvilkas rörelser man jemnfört med tvänne stålklädda riddares under medeltiden, åter emot hvarandra. Dagen randades, på hvilken vid Pharsalus Pompeji öde afgjordes. Cæsar, som länge legat overksam vid Pompeji läger och fåfångt utmanat honom till strid, stod redan färdig att uppbryta, dertill nödgad af brist på lifsmedel, då han underrättades, att Pompejus äntligen framryckte och beredde sig till strid. "Vi måste uppskjuta vårt aftåg — ropade han till sina soldater — och gå till strid, hvilket vi så länge förgäfves önskat. Må vi kämpa med hjältemod, ty ej snart skola vi få ett tillfälle, sådant som detta!"³).

Så var då nu det afgörande ögonblicket kommet, som skulle bestämma öfver de störste då lefvande mäns öde, öfver Roms, öfver verdens! Det var lätt att inse, att en afgörande seger skulle bli endera af dessa mäns nödvändiga och oåterkalleliga fall. Cicero, mannen med siareblicken⁴), hade så förutsagt⁵), och hans profetia gick i fullbordan. Seg-raren, hvem han än blef af de båda, måste bli Roms enväldige herrskare. Rom och hela dess välde stod här käm-

1) Florus IV: 2.

2) Cæs. l. c. III: 70.

3) Cæs. l. c. III: 85.

4) Ut facile existimari possit, prudentiam quoddammado esse divinatoriam. Vita Attici C. 16.

5) ad Att. X: 8.

pande på valplatsen i två hopar: medborgare emot medborgare, svärfadren emot sin son, folket och de i Gallien och Spanien härdade legionerna emot den aristokratiska utsväfvande ungdomen, emot senatorer och riddare, Pompejus, som i Spanien, Afrika och Asien skördat de rikaste lagrar, emot Cæsar, Galliens besegrare — båda föreställande det bästa och äldste verlden då egde att uppvisa, den ene öppet kämpande för en ny tingens ordning, den andre stridande, om också blott skenbart, för det gamlas bestånd, men båda utan tvifvel livvade af ett och samma mål: envælde.

Efter en kamp, som blef en af de blodigaste Roms historia har att uppvisa¹), segrade Cæsar. Med striden var dock äfven blodbadet slut. "Fäderneslandet förlorade ingen medborgare utom dem, som stupat under sjelfva drabbningen, men förbittringen gjorde denna mildhet om intet, i det segraren fann mera nöje i att skänka lifvet än de besegrade i att mottaga det"²).

På höjden af ära och efter 34 års segrar öfvergaf Pompejus denna dag i nödens stund sin här och smög sig undan fegt och modlöst. Ännu egde han i Afrika, i Asien och på öarna talrika anhängare, på hafvet var han ännu herre, och med klokhet och kraft skulle han ännu en gång med hopp om framgång kunnat möta sin motståndare; men han ansåg allt förloradt och hade i sjelfva verket öfvergifvit sig sjelf. Oviss, hvart han skulle vända sig, beslöt han ändtligen gå till Egypten, der han med skäl hoppades finna en fristad. Men han bedrog sig häri och fann i stället för skydd döden för en mördares hand, innan han ännu fått beträda Egyptens jord.

Så föll Pompejus, den ende, som Romarna gifvit namnet den store och hvars hastiga eröfringar i Asien de plåga jemföra med Alexanders. Hans slut är bland de mest sorgliga företeelser i Roms historia. Hans popularitet hade varit stor, hans egenskaper i flera hänseenden utmärkta, men man kan förmoda, att ingen skarpsinnig betraktare af händelsernas utveckling kunnat undgå att förutse hans öde, ty hans senare år visade en följd af misstag så i militäriskt som po-

1) Vell. II: 52. Cæs. I. c. III: 84. Drum. III: 513.

2) Vell. I. c. Suet. I. c. 75.

litiskt hänseende¹). Historien framställer blott få dylika exempel på en förslappande lycka och framgång. "Pompejus kunde ej fördraga någon like, säger Lucanus²), Cæsar ingen öfverman", men Pompejus blef dock af Cæsar uppväckt ur sin dröm om öofverträfflighet. Han dog vid 58 års ålder på årsdagen af sin triumph öfver Mithridates.

Så snart Cæsar förnummit Pompeji flykt och gifvit sina befälhafvare i Grekland nödiga befallningar rustade han sig att förfölja den flyende. Inom kort landade han i Alexandria, der han möttes af ett nytt krig utan sammanhang med det förra³), nemligen det s. k. Alexandrinska. Att de skäl, som förmått Cæsar till detta krig, varit politiska och ej så rent personliga eller lättsinniga, som några ansett, våga vi taga för afgjort. Cæsar behöfde penningar och egde i Egypten en betydlig fordran — se der utan tvifvel den rätta bevekelsegrunden till hans inblandning i Egyptens angelägenheter. Äfven här följde lycka och framgång hans segrande vapen, ehuru han ett halft år måste utstå en blodig kamp. Han fick emedlertid se hämnaden verkställd öfver trolösheten mot Pompejus, Ptolomæi testamente fullbordadt, thronstriden i Egypten afgjord till Cleopatras förmån och sålunda i allt Romerska folkets heder bevarad. Efter fullbordandet af kriget och ordnandet af Egyptens angelägenheter kvarstannade han väl ännu en tid vid Cleopatras yppiga hof, men då underrättelse ankom till honom, att Asien blifvit anfallet, skyndade han sig dit. Cæsars karakter tyckes dock genom detta hans vistande i Egypten och genom Cleopatras inflytande undergått en ofördelaktig förändring. Hjelten, hvars enkla och flärdfria väsen fångslat alla, blef berusad af "ångorna från Orientens rökelse". "Nilens trollqvinna" förderfvade hans patriotism och ingaf honom smak för den orientaliska despotismens prakt och sjelfviska grundsatser. Cæsar kände sig sjelf genom förbindelsen med denna qvinna, hos hvilken det goda täflade med det onda, förnedrad i sina egna landsmäns ögon. Han blir härefter skrytsam, förmäten och sträf, han blir en människoslägtets föraktare i stället för dess välgörare — och allt härflyter från samma orena källa, hans förhållande till Cleopatra⁴).

1) Jfr Cic. l. c. XI: 7, der han om Pompejus yttrar: "Hominem integrum et castum et gravem cognovi," med ofvan cit. VIII: 16 m. fl.

2) I: V: 125.

3) Florus: "sine partibus bellum." IV: 11.

4) Merivale, 18 C.

Vi vilja ej ingå i någon framställning hvarken af Cæsars krig med Pharnaces i Asien¹), ej heller af de följande, hvilka äro att anse såsom dyningar efter det borgerliga och såsom förtviflade, men misslyckade försök af Pompejanerna att upp-
 rätta sin makt och den sjunkande republiken. Cæsar tillintet-
 gjorde dessa försök, och hans seger vid Thapsus slutade kri-
 get. Hufvudmännen för Pompejanska partiet ville ej öfver-
 lefva den gamla författningens omstörtning, hvilken de nu
 ansågo för oundviklig. Cato och Scipio mördade sig sjelfva;
 en annan anförare, Petrejus, och Numidiske Konungen Juba
 stridde sinsemellan för att ömsesidigt döda hvarandra, men
 Petrejus föll allena, hvarefter Juba lät döda sig genom en
 slaf. Pompeji son, Sextus, återstod ännu, och den strid,
 Cæsar mot honom i Spanien måste utkämpa, var nära att
 tillintetgöra frukten af alla de föregående segrarna, men slu-
 tade dock med Pompejanernas fullkomliga nederlag.

Redan vid hemkomsten från det Afrikanska kriget hade
 Cæsar firat fyra triumpher, såsom Galliens, Egyptens, Asi-
 ens och Numidiens besegrare; nu återkommen från Spanien
 och för femte gången Dictator se vi honom fira sin femte
 triumph "efter segern öfver alla sina fiender fruktansvärd och
 krönt med ära, såsom ingen före honom" — men en triumph
 öfver Roms medborgare. Vi se honom vidare utnämnd till
 Imperator på lifstid, Consul på tio år, Dictator och Prae-
 fectus Moribus på lifstid²). Vi se senat och folk täfla om
 att egna honom den ena ärebetygelsen efter den andra. Han
 nämnes "befriare" och "fäderneslandets fader"; hans bild upp-
 sattes på Capitolium vid sidan af Bruti, monarkiens stör-
 tare — och då man af verldslig ära ej hade mera att bjuda
 honom nämnde man honom "den andre Jupiter", och ett ge-
 mensamt tempel invigdes åt "mildhetens gudinna" och den
 nye guden. Man svor vid hans namn, liksom sedermera
 vid Augusti, en ed hvars brytande strängt bestraffades³).
 Endast det kungliga diadem ville eller vågade man ej bjuda
 honom, men man skänkte honom det så småningom "i ota-
 liga stycken". Detta var ock det enda, som fattades honom
 i kunglig värdighet, ty i den makt han utöfvade, i oantast-
 ligheten af denna makt, i den livvakt, senatorer och riddare

1) Bell. Alex. 65—78.

2) Liv. Ep. 116, Suet. l. c. 76.

3) Plut. l. c. 57. Tac. Annal. I: 73.

omkring honom bildade, synes han egt alla en konungslig enväldsherrskares praerogativer. —

Vi hafva följt Cæsar under hela hans skiftesrika bana till höjdpunkten af hans makt och vi hafva förnummit de sista ljuden af oligarkiens stormande rop bortdö i ett sakta sorl. Vi hafva sett honom börja sin politiska bana med att framställa folkets fordringar som sina egna och för dem kämpa med en häftighet, som ej kan ingifva något tvifvel om hans uppriktighet. Och nu i sjelfva verket en enväldig monark måste man beundra de stora planer, han hade, i afseende på den monarki, han ville grundlägga. Klart medveten, att han intog sin höga ställning endast i följd af sin erkända öfverlägsenhet, yrkade han lydnad ej såsom eftergifvenhet för sina nycker utan för förnuftets fordringar, och ville att hans ord skulle vara lag icke, emedan de voro hans, utan såsom uttryck af tidens nödvändiga kraf. — Hvarje folkkämpes första steg, yttrar sig Merivale, äro djerfva och afgörande. Han har ett bestämdt mål, han känner, hvar öfver han har att beklaga sig, om han också ej känner det ondas botemedel. Han bedrager sig sjelf i det han framgår i den inbillningen, att han är uppbyggande; han är i sjelfva verket nedrifvande. Han nedrifver verkligheten, under det hans nya skapelser äro blott idéer. Så var dock ej förhållandet med Cæsar. Från den tiden, då han först inträdde i det offentliga lifvet, hade hans namn blifvit utmärkt genom öfverändakastandet af de gamla privilegierna, det ena efter det andra, och under häftigheten af sitt anfall inskränkt till egna medel och tyglad i sina naturliga böjelser hade han föga tillfälle att sätta något nytt i stället; men när ruinerna af det förflutna började undanrödjas, när han sjelf stod förvånad vid åsynen af det svalg, han åstadkommit, och när dervid den frågan tvang sig på honom: huru skall denna vida rymd fyllas?, då blef han sig ej svaret skyldig. Men verket, han hade att fullborda, var stort, tiden dertill blef för kort. Han medhann dock mycket, som blef bestående. Hans välde såsom oinskränkt herrskare räckte blott ett och ett halft år, deri inberäknade de tio månader, under hvilka han var frånvarande i Spanien. Hans planer kunde derföre omöjligen hinna mottaga sitt methodiska förverkligande. Vi kunna dock noggrannt uppskatta klarheten af hans vuer och fortgången af deras utveckling ifrån det factum, att de existerade, utan att behöfva fästa oss vid den ordning, hvori hans handlingar

framträdde. Vi veta ej, på hvad punkt hans lagstiftning afbröts genom hans tåg till Spanien, och vi hafva ej några medel att bedöma, antingen hans reformer vunno i styrka och djerfhet eller förlorade i rättvisa genom hans slutliga seger. Det skulle varit en sak af högsta intresse att se den enas utveckling ur den andra. Men det är oss nog att finna hans mått och steg, huru osammanhängande de än för oss framställa sig, alla antyda en sammanfattad plan af hela statsförfattningens ombildning. Den grundsats, som genomgår dem alla, är upphöjandet af en medelklass af medborgare till att utgöra den yttersta källan för all politisk myndighet. Skaparen af denna klass är i sjelfva verket statens styresman. Åt denna klass har han att egna hela sin verksamhet. Han har att vaka öfver bibehållandet af jernvigten mellan de inom staten mot hvarandra kämpande folkkrafterna, dämpande med samma styrka missnöjet hos den förtryckta adeln och anspråken hos mobben. Han har att bibehålla de heliga grunderna för lag och ordning, men äfven att besörja deras tillämpning efter statens olika behof. Detta allt insåg Cæsar. Utgången visade emedlertid, att försöken att förmedla despotismen och friheten kunde hjälpa endast såsom ett temporärt medel, gynnadt af en stark folkreaktion från en period af anarki och lidanden. De förnyades också under dessa villkor med en inskränkt och öfvergående lycka af Augustus och Nerva; men deras verkan var antingen att de utbytte den öppna fiendens svärd mot mördarens dolk eller krossade all tankens och talets frihet eller helt och hållet bragte nationens lifsblod att stelna till en stillastående overksamhet.

Att genomföra de reformer, tidsandan fordrade, och på samma gång stärka och stödja sin makt på nationalkänslornas fasta grund — se der Cæsars första uppgift för närvarande! Romarna voro förderfvade genom öfverflöd och yppighet, de voro nedsänkta i skuld och förslappade af de laster, skulden föder. Patricierna, egoistiska och grymma, hade i de borgerliga krigen sökt en källa till dess betalande. Detta parti var nu krossadt. Att förhindra dylika passioner åter slå rot, att utsträcka medborgarerätten, att låta embetsmännen väljas efter förtjenst, att anlägga colonier — se der de reformer, som voro af nöden! En enda herrskare fordrades för att verkställa dem, och denne skulle ej blott finna Romarna djupt kännande och erkännande deras nödvändighet, utan han skulle ännu mera i provinserna, som kände rätt-

visan af sin fordran af belöning för de tjenster, de gjort republiken, kunna påräkna ett kraftigt understöd. Om Rom erkände sin svaghet och sitt behof att emottaga förstärkning af utländsk stam, så erbjödo nu provinserna för äran att ställas i jemnlighet med Roms innevånare sina ädlaste familjer. Om republiken fordrade, att senatens privilegierade klass skulle ökas genom nya utmärkta mäns inträde i densamma, så erbjödo nu Afrika, Gallien och Spanien både krigare, civilister och administratörer i mängd. Romarna hade suckat öfver krigstjenstens stränghet; staten kunde ej aflösa krigare, som gjort ända till fyratio fälttåg. Men hvarje gränsland till det Romerska väldet brann af begär att ställa sina tappreste söner under den Romerska örnen, att låta dem dela stridernas faror och fördelar. Om den afundsjuka och oroliga demokratien på forum kunde lugnt fördraga den tilltagande makten hos den man, hvilken var den ende, som skulle kunna uppfylla tidens fordringar, så skulle ännu mycket mindre provinserna tveka att hylla honom såsom enväldig herrskare. Det var endast genom en enväldig styresmans makt dessa kunde vänta borttagandet af alla deras lokal-styresmäns hittills ohejdade förtryck och hoppas, att i Grekland och Afrika se en motvigt satt emot den Italienska hufvudstadens öfvervägande inflytande. Sådana voro de förhoppningar, under hvilka österns och vesterns folk ställt sig under Cæsars fanor på hans fälttåg mot oligarkien.

Cæsar förskräcktes ej för storheten af det värf, han fann lagdt på sina skuldror. Han hade stora föredömen i Drusus, i sin egen slägtings "lex Julia", i Sertorius, "som upplifvat bilden af sjelfva Rom på den Spanska halföns kuster", och äfven de Pompejanska reformerna kunde tjena honom till ledning. Bland dictators första acter var en lag mot yppighet. När de fordna lagstiftarna genom utfärdade dekretor sökte förhindra det enskildta slöseriet, så var detta naturligtvis ett fåfängt och fåkunnigt försök; men med Cæsar, såsom lagstiftare med oinskränkt makt, hvilken sjelf kunde få vaka öfver sina lagars helgd, var förhållandet helt annorlunda. Dock blef äfven Cæsar gäckad, och hans lagstiftning i detta hänseende ökade blott listan på dylika felsteg, då hans personliga närvaro och vaksamhet ej mera tillförsäkrade lagen åtlydnad. Utan tvifvel åsyftade han att nedbryta den rikare klassens företräde framför de andra; men för detta ändamål erbjödo sig andra mera säkra och billiga medel. Inskränkningen af

provincial-styrelsen till ett år i praetorsprovinserna och till högst två i consularprovinserna öppnade dessa för flera sökande — och minskade i samma mån fördelarna. Och Cæsar var utan tvifvel glad att kunna nedsätta värdet af de högsta embetena genom att i en hastig följd utdela dem åt den ene efter den andre af sina anhängare. Consulerna blefvo valde endast för sex eller två månader¹).

Ännu vågade väl Cæsar ej föreslå utlänningar till folkets val²), men då han ville öka senatorernas antal ända till 900, och af denna corps en stor mängd dels stupat i krig, dels aflägsnat sig, dels äfven af Cæsar blifvit utstruken till följe af osedlighet eller fattigdom, insatte han der sina anhängare från provinserna vid sidan af de stolta ättlingarna af dem, som varit dessas besegrare. Romarna öfvade sin qvickhet på dessa främmande uppkomlingar, "som utbytt sina byxor mot den vida senatorsmanteln", och emedan främlingarna lätt förvillade sig bland stadens colonner och palatser utfärdade man skämtsamma uppmaningar att för all del hjälpa de nya senatorerna få reda på, hvarest Curia var beläget³). När han deremot inskränkte antalet af dem, som gjorde anspråk på underhåll af staten, från 320,000 till hälften, så var troligen en stor del af de uteslutna främlingar, hvilka svekfullt uppgifvit sig såsom republikens egna barn, och hvilka dessutom fingo ersättning för förlusten i en stor utsträckning af medborgerliga rättigheter.

Utvidgningen i stort af det incorporationssystem, som Cæsar i afseende på provinserna och deras förhållande till Romerska staten uppställt och börjat följa, blef aldrig af honom verkställd. Han uppskjöt eller medhann ej utvecklingen af sina planer och kunde blott lemna efter sig förberedelserna för en ädel och frisinnad politik i stället för att sjelf få sätta den i verket och utöfva den.

Den hastiga förminskningen af den fria befolkningen i Italien efter Gracchernas tid har af mången blifvit anmärkt. De oberoende infödda stammarna hade nästan öfver hela landet lemnat rum för en ständigt tilltagande massa af utländ-

1) Cic. Phil. I: 8.

2) Cornelius Balbus blef den förste utländske Consul, men först efter Cæsars död.

3) Suet. l. c. C. 80.

ska slafvar, och utplanteringen af veteranerna, som i allmänhet voro utarbetade och försvagade varelser, kunde föga bidra till ökande af folkmängden. De botemedel mot detta onda, Cæsar vidtog, kunna tyckas godtyckliga, men voro i sjelfva verket nödvändiga. Han förbjöd alla medborgare mellan 20—40 år att mera än trenne år vara utomlands; han fordrade, att de, som idkade boskapsskötsel, skulle använda minst en tredjedel friborna män till herdar¹). Sådana lagar kunde endast vänta åttlydnad under en enväldig styresmans uppsigt. De glömdes också snart eller, rättare sagdt, de åttlyddes aldrig. I en omständighet motarbetade Cæsar ett godt, som Pompejus befodrat. Denne hade nemligen utdelat spannemål utan att göra särdeles sträng undersökning af de personers anspråk och rättigheter, som af denna förmån kommo i åtnjutande. Detta befanns indirecte uppmuntra till slafvarnas frigifvande, i det dessa, derigenom att de såsom frigifna erhöillo understöd af staten, blefvo såsom fria arbetare mindre kostsamma, än de varit såsom slafvar. Denna verkan blef nu genom Cæsars omtalade inskränkning i utdelning af understöd hämmad. Men den stora egentliga orsaken, som mest bidrog till slafveriets bibehållande och uppmuntran, var conscriptionerna, som endast drabbade de fria klasserna. Detta insåg ej Cæsar, men väl hans efterföljare. — Bestämmandet af "jus trium liberorum" var ett nytt sätt att förekomma den öfverklagade folkförminskningen, på samma gång de privilegier, Cæsar genom denna rätt tillade fadersmakten, blefvo grunden för den senare Romerska rätten. Familjefäder i Rom med 3 barn, i Italien med 4 och i provinserna med 5 egde frihet från vissa bördor. Cæsar kände, såsom det synes, båda könen svaghet. Han uppmuntrade mennens lust att bli fäder genom dessa medgifna friheter på samma gång han smickrade mödrarnas passioner genom att smeka kvinnornas fåfånga, ty matronorna voro naturligtvis stolta öfver sina barn, och med barnens antal växte modrens ära och anseende.

I sin vård om rättvisans skipande och om allmänna säkerheten under denna tidpunkt, då lagarna till följe af partiernas excesser förlorat sin kraft och osäkerheten till person²) och

1) Suet. l. c. 42.

2) Suet. l. c. 41, 42.

3) Såsom bevis på mords allmänhet denna tid hänvisar Merivale till tidens litteratur och anför ett exempel ur Varro. R. R. I: 69.

egendom, isynnerhet tillfölje af de borgerliga krigens sjelfsvåld, var ganska stor, måste Cæsar i vissa fall afvika från sitt partis politik. Han inskränkte domsrätten till Senatorer och Equites med uteslutande af Tribuni Ærarii och i afseende på bedrägerier och våldsamheter sökte han på allt sätt skärpa lagarna. Detta afbrott mot de sista tidernas strafflöshet kunde ej synnerligen behaga många, liksom äfven hans upplösning af alla i senare tider inrättade "collegia", som under olika förevändningar och namn i sjelfva verket blifvit ett slags orostiftande politiska klubbar, väckte folkets missnöje.

Alla dessa reformer, som närmast åsyftade aflägsnandet af förhandenvarande praktiska svårigheter, voro egentligen blott gamla försök, som Cæsar upprepade. När han vänder sina blickar mot framtiden synes han oss både mera frisinad och mera sjelfständig. Att såsom ett sammangjutet helt under ett enda uniformt styrelsesystem organisera det Romerska väldet, att af en samling splittrade folk bilda ett enadt samhälle, af en fristat, hvilande på våld, göra ett konungarike styrdt af jemnlighet och lag — detta var Cæsars jätteplan. Men verkställandet häraf skulle hafva fordrat ett menniskolif. Ett eller annat spår af denna plan bör emedlertid rättfärdiga vårt antagande af densammas sanning; så t. ex. den att utgifva en allmänt gällande lagcodex¹⁾ och en charta öfver hela Romerska väldet. Hvad lagkunskapen angår så hade den visserligen upphört att vara ett patriciernas mysterium, men systemet hade genom motstridiga praejudicater och praetornas edicter blifvit alldeles förvirradt. Cicero utstakade vägen för lagarnas anordning i ett verk, som dock ej kommit till efterverlden, och Cæsar fick blott äran af planens utkastande, ej af dess verkställande. Lika litet nådde hans förslag om upprättandet af en fullständig charta öfver Romerska väldet under embetsmyndigheternas uppsigt och ledning sin fullbordan under hans lifstid. Han delade för detta ändamål Romerska väldet i fyra delar och utvalde till dessas undersökning män af erkänd skicklighet. De Romerska landtmätarna egde också redan nu stor teknisk färdighet. Mätningen bör-

1) Suet. l. c. C. 44. Han tycktes dock ej varit den förste, som haft denna plan, ty hos Isidorus: Origines V, 1—5 heter det: "Leges autem redigere in libros primus Consul Pompejus voluit sed non perseveravit obtrectatorum metu. Deinde Cæsar cœpit id facere, sed ante interfectus est". Se *Bang*, Læsebog i de till den Rom. private Ret henhörende Discipliner pag. 91.

jade år 44 f. Chr., och en af M. Agrippa publicerad verldscharta blef deraf det slutliga resultatet.

Sålunda framstår Cæsar för oss under denna sista tid af sitt lif i hela glansen af sitt skapande och ordnande statsmannasnille och låter oss nu först klarare genomskåda sina vidsträckta herrskare-planer. Men ej blott såsom den allsmåttige herrskaren möter han oss här; vi se i honom äfven "ett offer, såsom vanligt och menskligt är". Guizot har sagt, att "vid hvilken stund vi betrakta en människas lefnad är det ingen, då hon är lika som då hon uppnått målet", och Cæsar bekräftar denna sanning. Hans framgångar hade varit alltför lysande, att ej med dem äfven hans medfödda ärelystnad skulle hafva stigit till en ytterlig höjd. Åtminstone förmärker man vid denna tidpunkt i Cæsars karakter en förändring, som tyckes utvisa, att äfven han ej var stark nog att bära lyckans ständiga gunst. Ej nöjd med den kungliga makten ville han äfven ega glansen; det var denna förvillelse, som kanske mera än något annat kostade honom lifvet. Cæsar beslöjde numera alltför litet sina önsknings verkliga natur, och om det också är en möjlighet, att hans mångfaldiga göromål gjorde det för honom nödvändigt att försvara tillträdet till sin person, smakade detta dock Romarna alltför mycket af orientalisk hofetikett, att det ej af dem skulle upptagas med förtrytelse. Men det vaknande missnöjet öfverröstades ännu af smickrets lofsånger, och Cæsar, ehuru klart kännande så väl patriciernas intriger som hopens falhet, var trygg i medvetandet af att nationens verkliga styrka var med honom, så länge medelklassens goda vilja, understödd af Italienarnas allmänna sympathi och provinsernas enthusiasm, förenade sig att befästa grunderna för hans makt. Derföre affärdade han sina veteraner och legioner äfvensom sitt Spanska garde samt undanbad sig den hedersvakt, man för hans säkerhet erbjöd honom. Han visste, att han ej hade att frukta något offentligt anfall, men tillika, att det försåtliga anfallet af en enskild hemlig fiende var omöjligt att undvika.

Under sådana omständigheter började året 44 f. Chr., hvarmed Cæsar tillträdde sitt femte consulat. Nu ökade han praetorerernas antal till sexton, quaestorerernas till fyratio¹),

1) Redan Sulla hade ökat deras antal titl 20 enligt Tac. Ann. XI: 22. Under kejsarperioden var deras antal obestämdt.

och i stället för fyra aediler fick Rom detta år för första gången sex¹). Dels för handelsn upplifvande, dels för att i någon mån befria Rom från den massa slödder, som inom dess murar lefde ett lättjofullt och oroligt lif, återställde han genom Romerska colonister Carthago och Corinth. I sammanhang med den senare stadens återupprättande, som dock ej särdeles lyckades, stod hans plan att genom en kanal genomskära Isthmus. — Hvad Rom, hvad Italien, hvad världen skulle blifvit, om denna jätteande, som med lika klarhet och kraft omfattade det sköna och det nyttiga, det lilla och det stora, vetenskapen och staten, ännu länge fått fortfarande verka, det kunna vi ej ana. Få af hans omfattande planer hunno verkställas. Det colossala templet åt Mars, den tillämnade Theatern, uttorkandet af de Pontinska träskan, vägen öfver Apeninnerna blefvo aldrig Cæsars verk. Upprättandet af det första offentliga bibliothek i Rom, meddelandet af Romersk medborgarrätt åt främmande läkare och konstidkare, hvilka han inkallat, införandet af den Julianska tide-räkningen, som med den 1 Januari 45 f. Chr. tog sin början, äro deremot Cæsars verk och honom värdiga.

Emedlertid, oaktadt denna hans trägna verksamhet, tyckes kretsen blifvit för trång för honom, och måhända kunde de fredliga värfven ej tillfredsställa den vid krigets växlingar och segrarnas ära vane hjelten. Man har klandrat denna krigslystnad, som nu åter uppflammade hos honom i ett ögonblick sådant som det närvarande, då Rom mer än någonsin behöfde frid; men rikt begåfvade menniskor få ej bedömas efter vanlig måttstock. Deras inre kraft, närd af medvetandet af deras öfverlägsenhet, drifver dem utåt till stora företag, "ej blott för att glänsa, utan emedan de söka föremål värdiga denna sin kraft". Så blef äfven nu krig Cæsars tanke, och detta krig skulle gälla Partherna. Det var Crassi legioner, hvilkas död borde hämnas, och derefter skulle på återvägen folken mellan Caucasus och Carpatherna, ja äfven Germanerna kufvas. Om ock båda dessa planer blifvit något förstörade af en senare generation, så äro dock Cæsars afsigter på vidsträckta eröfringar i öster satta utom allt tvifvel. Van vid den absoluta makten i ett proconsulariskt läger och vid

1) Han tillade nemligen 2:ne pleb. ædiler, som kallades Cereales och som skulle hafva uppsigt öfver de offentliga förråden af spannemål och andra lifsförnödenheter.

uppfyllandet af hvarje politisk och militärisk plan samt derjente troligen anseende sig för närvarande ingenting mera kunna företaga i rikets medelpunkt, fann dictatorn de uppskof och hinder, som qvarhöllo honom i Rom, odrägliga. Redan i början af år 44 f. Chr. hade han befallt en här sig till möte i Illyricum. Men — hade det blifvit sagdt — Parthien skall blott genom en konung kunna eröfras. Dock var detta, långt ifrån att vara en anledning för Cæsar att eftersträfva denna värdighet, utan tvifvel blott ett påhitt af honom sjelf eller hans vänner för att stämma det vidskepliga folket till hans fördel. Cæsar ville consolidera makten, och genom blotta dictaturen, hvilken värdighet aldrig egt någon ärfelig betydelse, ansåg han ej grundvalen för den byggnad, han ville uppresa, tillräckligt fast försäkrad. Endast konunganamnet syntes i sig sjelf legitimera sin innehafvare till besittning af ärfelig makt. Blott under skydd af denna titel kunde en efterträdare fullborda och bibehålla Cæsars verk. Dock dolde han sjelf någorlunda omsorgsfullt denna plan, och man kan nästan tro den först uppfunnen af hans vänner, såvida ej kanske hans fiender, för att förbittra sinnena mot honom, först påhittat densamma. Också se vi honom verkligen afslå konungatiteln och diademmet.

För alla dessa Cæsars planer satte emedlertid döden en gräns. Hufvudmannen för den conspiracy, som beslutat Cæsars mord, var utan tvifvel Cassius, som, fåfång, hämndgirig och växlande mellan vekhet och sträfhhet, "synes kastat tärningen utan att hafva beräknat utgången". I allmänhet voro de personer, som nu vände sig mot Cæsar, just sådana, som han hedrat och gynnat. Man ser deraf, att missnöjet grundade sig på politiska och alldeles icke på personliga skäl. Men conspiratorerna misstogo sig, då de trodde, att tjugo dolkstygn voro nog att döda Cæsar. Koppartaflan från Capua, som förkunnade att "en ättling af Juliska släkten skulle dödas genom sin blodsförvandts hand och straxt derpå bli hämnad genom Italiens stora ofärd", spådde sannt. "Aldrig hade Cæsar varit mera lefvande, mera mäktig, mera fruktansvärd än sedan hans gamla utmärklade och vissna kropp blifvit genomstungen af mördarnas dolkar. Renad och försonad visade han då, hvad han, oaktadt sina fel och fläckar, verkligen varit, nemligen en mensklighetens man"¹). Och

1) Michelet l. c. III: 223.

en hämnande Nemesis, hvars bleka anlete tittar fram på varje historiens blad, träffade ej blott Cæsars mördare utan äfven inom kort hela det Romerska folket. Det envælde, till hvilket Octavianus uppsteg, skulle måhända, ifall det af Cæsar hunnit fullbildas och stadgas, utvecklat sig under andra former; men hvad han medhunnit är dock tillräckligt för att bevisa, att beskaffenheten af hans herravælde ej var något tillfälligt, som blott och bart var fästadt vid honom och som skulle spårlöst försvinna, när han upphörde att vara till, och i sitt försvinnande återställa republiken. Så trodde Brutus och Cassius, så äfven Cicero, och Cato yttrade om Cæsar: "förbannade vare hans dygder, ty de hafva störtat mitt fädernesland i förderf". Men det var — vi upprepa det — ej Cæsars tillfälliga uppträdande, utan nödvändigheten, som störtade republiken¹). Cæsar var en tolk af sin tids innersta och djupaste känslor och behof och han tvekade ej att ställa sig i spetsen för framåtskridandet och dermed för folken öppna tillträdet till nya, vidgade banor. Med sitt omfattande snille, sin lugna Romerska planmässighet, sin okuffiga kraft tillvägabragte han den förmedling och sammanhållning, som tiden, hvars rigtning han klarare än någon annan fattat, med nödvändighet fordrade. Och han har sålunda handlat verldshistoriskt rätt. För den Christna moralens och den moderna politikens dom skall han möjligen ej stå fri från fläckar och felsteg, men han skall i historien alltid qvarstå såsom en af dessa plastiska ideala gestalter, till hvilka hvar och en, som vill resa sig en ärestod inom det Pantheon, der verldens politiska och militära storheter hafva sin plats, med beundran måste uppblicka. Och ej blott krigaren eller statsmannen skall i Cæsars lif finna en rik samling af bragder, värdiga att efterlikna; hela folk och stater skola äfven, isynnerhet under tidpunkter af inre upplösning och strider, med blicken fästad på den brytningstid, hvori Cæsar uppträdde, der kunna erhålla bekräftelse på det hopp, hvarvid historien berättigar människorna att fästa sig, nemligen att en allsmäktigt styrande och vårdande hand alltid leder folkens öden.

1) "Ce ne fut pas la faveur du peuple qui fit de César le maitre de Rome, ni son armée ni son génie. La cause première, irrésistible, fut le besoin que l'empire avait d'un gouvernement enfin stable et regulier. Tout tendait à la monarchie &c." Duruy, Hist. Rom. p. 284.

